

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE YABANCI ASKERİ ŞAHISLARIN
YARGILANMASI**

İMİRAN BULUT

Mayıs-2006

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE YABANCI ASKERİ ŞAHISLARIN
YARGILANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İMİRAN BULUT

Tez Danışmanı :
Yrd.Doç.Dr. Fethi KILIÇ

Bolu-2006

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

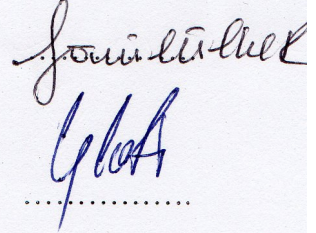
İmran BULUT'a ait TÜRKİYE'DE YABANCI ASKERİ ŞAHISLARIN
YARGILANMASI adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.07.06.2006

Akademik Unvan ve Adı Soyadı

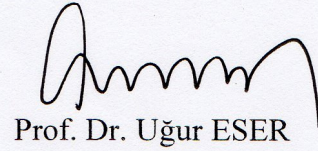
Üye (Tez Danışmanı) : Yrd.Doç.Dr. Fethi KILIÇ

Üye : Doç.Dr. Gönül ÜLKER

Üye : Yrd.Doç.Dr.Erdoğan KOTİL

Prof. Dr. Uğur ESER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT

During the history of humanity, it is known that there were made agreements among neighbour countries, continent countries and intercontinental countries. Rising up the intercontinental alliances and alliance necessities, it is become widespread the charging of mutual military personel. Nowadays, we are seing that the countries send soldiers mutually in order to the effects of the globalization. There occurs some disagreements on dependent of law and crimes in the country where these soldiers are in charge.

Justice Authority is assembled with State Authority about the foreign soldiers who are in service in Turkey; Justice Authority which is thought concerning the Sovereignty Rights; General Rules of International Law; “Among the Side Countries to the North Atlantic Treaty Concerning the Treaty of Statute of Forces” and the other international treaties. In the lights of these evaluations, in which conditions foreign soldiers are dependent on the Turkish Militart Justice or Turkish Judicial Justice are examined.

The discussion about the conditions that the foreing soldiers dependent on the Turkish Military Justice is being executed in three main titles. One of the main title is the arrangement conditions of 155, 157, 158, 164 and 174 paragraph in the Military Penalty Law. The second title is the anticipated conditions in the “Among the Side Countries to the North Atlantic Treaty Concerning the Treaty of Statute of Forces” and “Among the Side Countries to the North Atlantic Treaty and other Countries participated in BIO Program concerning Treaty of Statute of Forces ”. In the last title the conditions about the authority justice accepted by the bilateral treaties are examined.

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca komşu devletler, kıta içi devletler ve kıtalararası boyutta ittifakların yapılmış olduğu bilinmektedir. Uluslararası ittifaklar ve ittifak zorunlulukları arttıkça, karşılıklı "asker şahıs" görevlendirmeleri daha da yaygınlaşmaktadır. Günümüzde, küreselleşmenin de etkisiyle, devletlerin birbirine karşılıklı olarak asker göndermekte olduğunu görüyoruz. Bu askeri şahısların görevlendirilen ülkede işledikleri suçlar ve tabi olacakları hukuk konusunda devletlerarasında uyumsuzluklar çıkmaktadır.

Türkiye’de görev yapan yabancı askeri şahıslar hakkında; Devlet yetkisi ve egemenlik hakları kapsamında telakki edilen "yargı yetkisi"; uluslararası hukukun genel ilkeleri, ceza hukukunun yer bakımından uygulanması, kişi bakımından uygulanması ve istisnaları, "Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme(NATO/SOFA)" ve uluslararası diğer anlaşmalar ile tesis edilen yargı yetkisi değerlendirilmiş; bu değerlendirmeler ışığında yabancı asker kişilerin hangi koşulların varlığı halinde Türk Askeri Yargısına veya Türk Adli Yargısına tabi olacakları incelenmiştir.

Yabancı asker kişilerin Türk askeri yargısına tabi oldukları hallere ilişkin tartışma üç ana başlık altında yürütülmüştür. Bunlardan birincisi, As.CK.nun "Yalnız Harb Zamanında Askeri Kanunlara Tabi Şahıslar Hakkındaki Hükümler" başlığını taşıyan, birinci kısım dördüncü bapta,155,157,158 nci maddeleri ile "Disiplin Cezaları" başlığını taşıyan ikinci kısım birinci bap 164 ncü ve dördüncü bap 174 ncü maddesinde düzenlenmiş olan durumlardır. İkincisi, 6375 sayılı kanunla kabul edilen, "Kuzey Atlantik Anlaşmasına Taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme (NATO/SOFA)" ve BİO anlaşması ülkeleri arasında 19 Haziran 1995 tarihinde, Brüksel’de imzalanan, "Kuzey Atlantik Konseyine Taraf Devletler ve BİO Programına Katılan Diğer Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne İlişkin Anlaşma" ile öngörülen hallerdir. Sonuncu bölümde ise, ikili anlaşmalarla tanınan yargı yetkisinin söz konusu olduğu haller incelenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tez çalıőmamda, her Şeyden önce yüksek lisans tez danıőmanım Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi ğretim yesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Fethi KILIÇ'a yardımlarından dolayı sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZET.....	iv
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	
DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ	
.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE ETKİLERİ	3
İKİNCİ BÖLÜM	
ULUSLARARASI HUKUK, DEVLETLER VE EGEMENLİK HAKLARI.....	7
A- Uluslararası Hukuk, Uluslararası Ahlak ve Uluslararası Görgü	
Kuralları	7
B- Egemenlik ve Devlet Kudreti (Yetkisi) Kavramları	11
C- Devlet Yetkilerinin sınırları	13

1. Ülkesellik Prensibi	14
2. Kişisellik Prensibi.....	20
3. Pasif Vatandaşlık (Koruyuculuk) Prensibi	21
4. Ülke Güvenliği Prensibi	22
5. Evrensellik Prensibi	23
D- Kamu Hukukundan Doğan Kanunlar İhtilafında İzlenen Yöntemler...	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI ASKE KİŞİLERİN TÜRK ASKERİ YARGISINA TAABİYETİ.....	26
A- Genel Bilgiler	26
B- Savaşan Türk Ordusu Nezdinde Bulunan Yabancı Subaylar	28
C- Mülteci Yabancı Asker Kişiler	30
D- Yabancı Savaş Esirleri	32
E- NATO'ya Mensup Ülkelerin Asker Kişileriyle Diğer Şahıslar.....	35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

(NATO/SOFA)KUVVETLER STATÜSÜ SÖZLEŞMESİ VE CEZA YARGISI	37
A- Genel Bilgiler	37
B- Kuvvetler Statüsü Sözleşmesinin Uygulanması açısından “Kişiler” ...	38

C- Yargı Hakkının Kullanılması	44
1. Kesin Yargı Yetkisi	45
2. Üstün Yargı Yetkisi	47
a. Suçun Gönderen Devletin malına, güvenliğine	
<i>veya personeline karşı işlenmiş olması</i>	50
b. Suçun resmi görevin yerine getirilmesi dolayısı	
<i>ile veya resmi görev sırasında işlenmiş olması</i>	53
1) “Resmi vazife” kavramı ve “görev belgesi”	53
2) Ülkemizdeki uygulama	58
3) NATO Ülkelerindeki uygulama	60
4) Üstün yargı yetkisinden feragat ve hukuki değeri	62
D- Milletlerarası Personel ve yararlandıkları imtiyazlar	68
E- Yabancı asker şahısların hakları	69
F- Yabancı asker kişilere karşı işlenen suçlar	70

BEŞİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI DİĞER ANLAŞMALARLA TESİS EDİLEN YARGI YETKİSİ	72
---	-----------

SONUÇ	77
--------------------	-----------

EKLER	79
--------------------	-----------

EK-A : İLGİLİ MEVZUAT	80
------------------------------------	-----------

EK-B : MSB. GENELGESİ	82
------------------------------------	-----------

EK-C : ASKERİ EĞİTİM, İŞBİRLİĞİ ANDLAŞMASI BULUNAN	
ÜLKELER	92
KAYNAKÇA	

GİRİŞ

Bilgi çağının yaşandığı günümüzde, küreselleşmenin de etkisiyle, devletler karşılıklı olarak asker göndermekte, görevlendirmektedirler. Uluslararası ittifaklar ve ittifak zorunlulukları arttıkça, karşılıklı "asker şahıs" görevlendirmeleri daha da yaygınlaşmaktadır. Bilim ve teknoloji alanındaki olağanüstü gelişmeler, artık insanoğlunun günlük yaşantısında aklının alamayacağı boyutlara ulaşmış olmakla, bu gelişmeler insanlığın iyiliğine olduğu kadar, terörizm ve benzeri maksatlarla da kullanıldığı maddi bir vakiadır.

İnsanlık tarihi boyunca komşu devletler, kıta içi devletler ve kıtalararası boyutta ittifakların yapılmış olduğu bilinmektedir. Bunun en yakın, son yüzyılımızda oluşturulan örneklerinden Sadabad Paktı, Balkan Antantı, NATO, Varşova Paktı, Birleşmiş Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Teşkilatını sayabiliriz.¹ Kabul gördüğü üzere belirtmek isterim ki: "*Uluslararası ilişkilerde duygusallığa yer yoktur. Karşılıklı ilişkilere hâkim olan unsur, duygulardan öte, karşılıklı çıkarlar ve "karşılıklılık" ilkesidir.*" Saydıklarımızdan öte, muhtelif devletlerarasında şimdiye kadar yapılmış olan ittifakların saymakla tükenmeyecek kadar çok olduğu bilinen bir gerçektir. Burada saydıklarımız örnek kabilindedir. İşte bu ittifaklar, karşılıklı asker görevlendirmelerinin sebeplerinden bir kısmını teşkil etmektedir. Ayrıca, 11 Eylül saldırısı sonrasında ortak bir düşünce olarak kabul gören "terörizm"le uluslararası dayanışma içerisinde mücadele etme anlayışı, her ne kadar, ABD'nin uluslararası kamuoyu ve Birleşmiş Milletlerin rızası hilafına Irak'a müdahalesi ile sarsılmış, "uluslararası meşruiyet" kavramı tartışılır hale gelmiş olmakla birlikte, ittifak ihtiyacının azalmadığı ve hatta arttığı söylenebilir.

---

¹ **Milletler Cemiyeti:** Büyük ölçüde Birinci Dünya Savaşından alınan dersle, 1919 yılında kurulmuştur. Önemi, tarihte ilk kez yalnız Avrupa'nın değil, yeryüzünün globalleşme sürecine uygun olarak, Dünyanın öteki kıtalarındaki ülkelerin de üyesi bulunduğu ve barış zamanında kurulan ilk uluslararası kuruluş olmasıdır. Temelde, Wilson'un 14 ilkesinde anlatımını bulan prensiplerin, yeni kurulacak olan uluslararası düzenin temeli olacağı, M.C.'nin de "açık diplomasi" yolu ile "dış politikanın demokratik denetimi" dönemini açacağı umulmuştur.

Balkan Antantı: 1934 yılında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanmıştır.

Sadabad Paktı: Türkiye'nin girişimi üzerine, Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında 8 Temmuz 1937 Tarihinde Tahran'da imzalanmış olup, Ortadoğu bölgesinde saldırganlığa karşı caydırıcı bir etki yapmak amacını taşımaktaydı. (Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Ankara, cilt 2, 1989)

Burada tartışılacak konu, yabancı asker kişilerin Türk askeri yargısına hangi koşullar altında ve hangi durumlarda tabi olacaktır. Öncelikle yabancı asker kişilerin ülkemizde bulunmalarına sebep teşkil edecek hususlar ile uluslararası hukuk tartışma konusu yapılmış; müteakiben, “yabancı asker kişilerin” Türk askeri yargısına tabi olduğu koşullar incelenmiştir. Burada incelenen sebepler (yabancı asker kişilerin ülkemizde bulunma sebepleri) sınırlayıcı olarak algılanmamalıdır. Zira, somut olarak tespit edilemeyen hallerde, Gönderen Devletin kendi çıkarları için Kabul Eden Devlet ülkesine, “asker kişiler” göndermekte olduğunu düşünmek gerekeceği kanısındayım.

Yabancı asker kişilerin Türk askeri yargısına tabi oldukları hallere ilişkin tartışma üç ana başlık altında yürütülmüştür. Bunlardan birincisi, As.CK.nun “Yalnız Harb Zamanında Askeri Kanunlara Tabi Şahıslar Hakkındaki Hükümler” başlığını taşıyan, birinci kısım dördüncü bapta, 155,157,158 nci maddeleri ile “Disiplin Cezaları” başlığını taşıyan ikinci kısım birinci bap 164 ncü ve dördüncü bap 174 ncü maddesinde düzenlenmiş olan durumlardır. İkincisi, 6375 sayılı kanunla kabul edilen, ”Kuzey Atlantik Anlaşmasına Taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme (NATO/SOFA)” ve BİO anlaşması ülkeleri arasında 19 Haziran 1995 tarihinde, Brüksel’de imzalanan, “Kuzey Atlantik Konseyine Taraf Devletler ve BİO Programına Katılan Diğer Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne İlişkin Anlaşma” ile öngörülen hallerdir. Sonuncu bölümde ise, ikili anlaşmalarla tanınan yargı yetkisinin söz konusu olduğu haller incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE ETKİLERİ

Küreselleşme (Globalleşme) kavramı, 1980'lerde yeşeren ve 1990'larda gerek teorik ve gerek uygulama alanında üzerinde en çok konuşulan ve tartışılan kavramlardan biri haline gelmiştir. Bu kavrama ilişkin farklı bakış açılarından dar veya kapsamlı tanımlamalar, odaklanılan boyuta göre değişiklikler göstermektedir. Kavram siyasetten ekonomiye, kültürden sosyal politikaya, çevre ve ekolojiden teknolojiye (iletişime), sivil toplum yapılanmasından insan haklarına kadar geniş bir yelpazeyi içeren veya içerdiği söylemine dayanan çok boyutlu bir alanı kapsamaktadır.

Yapılan tanımlamalar sonsuz denecek kadar çoktur; değerlendirmeler ise iyi ile kötü arasındaki çizgiyi tümüyle dolduracak bir dağılım göstermektedir. Bu tanımlar arasında yapılacak seçim, sübjektif olmak, kişisel tercihi yansıtmak zorundadır.

Küreselleşme sözcüğü genel olarak iki anlamda kullanılmaktadır: İlkinde, dünya gezegenine gönderme yapmakta, ikincisinde ise bir bütünü ya da bir bütün olarak kavranan bir faktörler dizisini çağrıştırmaktadır. Bu ikinci anlamda küreselleşme; ekonomik, sosyal ve kültürel alanda artarak homojenleşen bir dünyayı ve eğer fizik güçle dayatılmıyorsa bu homojenleşme ile aynı anda varolan, farklılığın onaylanıp sürdürülmesine yönelik diyalektik tepkiyi içeren bir süreci ifade etmektedir. Yani küreselleşme, birçok etkinin yan yana yer aldığı, iç içe geçtiği oldukça karmaşık bir sürecin adıdır. Bu sürecin sürdürülmesine yönelik eğilimler ne denli şiddetliyse onun duraklatılmasına ya da sona erdirilmesine yönelik tepkiler de aynı oranda şiddetlenmektedir.²

Küreselleşme kavramına ilişkin farklı bakış açılarından dar veya kapsamlı tanımlamalar, odaklanılan boyuta göre değişiklik göstermektedir. Küreselleşme kavramının pozitif (uyumlu) veya negatif (karşı) bir süreç olarak ele alınması tanımlamanın çerçevesini ve içeriğini oluşturmaktadır. Buna paralel olarak ele alınan boyut (ulus-devlet, ekoloji,

² **Ahmet Ulvi Türkbağ**, "Pasta Tarifleri Üzerine Bir İnceleme: Küreselleşme ve Adalet" , *Doğu Batı Dergisi*, (2002),s.18. Aktaran Mustafa Okşar, *Küreselleşme Karşıtlığı*; (Yüksek Lisans Seminer Tezi), 2003.

ekonomi, siyaset, insan hakları, iletişim, sivil toplum, kültür vs.) üzerine inşa edilen bir söylem veya tanımlama da kaçınılmaz olarak pozitif veya negatif bir yaklaşımı getirmektedir.

Küreselleşme, kimine göre temelde iyi ve kaçınılmaz bir süreç, kimine göre emperyalizmin son görünümü, kimine göre ise herkesin hakkında konuşmayı sevdiği masalsi bir aldatmaca³ veya yeryüzünün her alanında değişimi ifade etmek için kullanılan sihirli bir sözcüktür.

Küreselleşmeyi kaçınılmaz ve yaşanılması gerekli evrensel bir süreç ve değişim olarak ele alan yaklaşımlar: dünya düzenliliğinin bir bütünleşme/ küreselleşmeye doğru evrildiği ve bunun teorik, politik ve etik açıdan olması gereken ve istenen rasyonel bir durum olarak algılanması nedeniyle ayrışma/küçülmeyi dışladığı⁴; dünya insanların tek bir dünya toplumu (küresel toplum) adı altında bütünleşmesi ve ülkelerin sahip oldukları maddi, manevi değerlerin bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünyaya yayılması ve farklılıklardan bir bütünlük ve uyumun sağlanması süreci; coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları toplumsal bir süreç olduğu⁵; bilgi ve iletişim sistemlerine dayanan toplumların ulusal sınırlar aşarak yerkürenin her köşesini etkilediği post endüstriyel bilgi toplumunu oluşturma süreci; iletişim ve insani etkileşimin dünya ölçeğinde hızla yayılması ile birlikte uluslararası coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması sonucunda insani gündem ve ilgilerin dünyalaşması süreci; zaman ve mekânın yok olması veya silikleştirilmesini ve buna bağlı olarak dünyanın bir bütün olarak küçülmesini sağlayan süreç olduğu⁶; kurumların sınırların ötesine yayıldığı aktif bir süreç olan küreselleşmenin durmaksızın gelişen ve değişen ekonomik bağlantılar ve sınırlar arası vasıtalarla oluşan bir yapı görünümü çizdiği şeklindeki tanımlamalarla küreselleşmenin çeşitli yönlerine ve boyutlarına vurgu yapmaktadırlar.

³ **Fahrettin Altun**, "Küreselleşme; Söylem ve Gerçek", *Tezkire Dergisi*, (2001), s.18. Aktaran

⁴ **Ufuk Uras**, "Küreselleşme ve Vandalizm", *İktisat Dergisi*, s.43. (İstanbul,1994). Aktaran Mustafa Okşar, *Küreselleşme Karşıtlığı*, Yüksek Lisans Seminer Tezi, 2003.

⁵ **Gordon Marshall**, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Kömürcü-Derya Akınay, Ankara: Bilim ve Sanat yayınları, 1999, s.449. Aktaran Mustafa Okşar, *Küreselleşme Karşıtlığı*, Yüksek Lisans Seminer Tezi, 2003.

⁶ **Roland Robertson**, "Globalleşme: Zaman-Mekan ve Homojenlik-Heterojenlik", der. **Abdullah Topçuoğlu-Yasin Aktay**, *Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm*, Ankara: Vadi yayınları, 1999, s.117-129. Aktaran Mustafa Okşar, *Küreselleşme Karşıtlığı*, Yüksek Lisans Seminer Tezi, 2003.

Yukarıda yapılan bu tanımlamalar küreselleşmenin kaçınılmaz, yaşanılması gereken evrensel bir süreç olduğunu empoze ettiği gibi küresel toplum, küresel kültür, küresel ekonomi, küresel bir insan kimliği oluşturma çerçevesinde söz konusu sürecin içeriğini olumlu olarak doldurmakta, “mesafe - zaman - mekan”ın yok olması bağlamında dünyanın bütünleşirken soyut olarak küçüldüğü ve sınırların kalktığı söylemine ve öznel tercihinine dayanmaktadır.⁷

Küreselleşme sürecine karşı bir duruş alan tanımlamalar ise: bu sürecin içeriğinin ideolojik temelli ve söylemden ibaret olduğu, emperyalizmin değişik bir görünümü olarak ortaya çıktığı yönünde oluşturulan çerçeve içinde kalmaktadır. Bu yaklaşıma göre küreselleşme, taraflarınca her ne kadar dile getirilmese de, bir egemen sınıf ideolojisi olduğu ve öngördüğü açılımlarının sermaye egemenliğinin dünya çapında tesisini ve güçlendirilmesini amaçlayan bir sürecin yansıması olarak ele alınmaktadır. Ayrıca emperyalizmin çözümleme aracı olarak ortadan kaldırılmasına paralel bir şekilde yerini küreselleşme adı altındaki bir sürece bıraktığı, emperyalizmin kendisini değişik bir görünümle sunduğu tanımlanmaktadır.⁸

Küreselleşme karşıtı bu tanımlamalarda içerik olarak, yaşanan dünyada hiçbir şeyin yeni olmadığı, söz konusu durumun kapitalizmin yıkıcı olmayan yeni işleyiş mantığının ya da emperyalizmin yansıması olduğu vurgulanmaktadır. Yapılan tanımlamalar küreselleşmenin çok boyutlu olduğunu ortaya koymakla birlikte öznel tercihin yansımaları olarak da kendini göstermektedir. Küreselleşmeyi, kaçınılmaz bir süreç olarak gören yaklaşımlar, gerek teorik ve gerek uygulama alanında bu sürecin temelde iyi olduğu, ulusları ve toplumları gelecekte istenilen aşamalara taşıyacağı olgusunu vurgulamakta olup, bu sürece karşıt konumda bulunan tanımlama ve yaklaşımlar ise, eskinin görünüm değiştiren devamından başka, herhangi bir sürecin yaşanmadığı, eski dengesizliklerin değişik görünüm altında daha yumuşatılmış bir şekilde devam ettiği üzerinde durmaktadır. Ancak kısaca şunu söylemek gerekir ki , kuramsal olarak küreselleşmenin yanında veya karşısında öznel tercihlere göre yer almak, tarihsel ve toplumsal bir gerçeklik olarak beliren bu sürecin dinamiklerinin etkinliğini azaltmamaktadır.⁹

⁷ **Menderes Özkaymak**, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

⁸ Bu konuda bkz. **Korkut Boratov**, *Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?*, der. **E.Ahmet Tonak**, “Küreselleşme”, Ankara: İmge yayınları, 2000, s. 15-25.

⁹ **Okşar**, *a.g.e.*

Yukarıda kısaca, sübjektif tercihlere göre farklı değerlendirmelere tabi tutulan “Küreselleşme” kavramı, zaman ve mekânı küçültme etkisi nedeniyle, küreselleşme dinamikleri arasında çoğunlukla irtibatın, kısmen de ittifakların artmasına sebep olmasından dolayı konuyla ilişkili görülerek, incelemeye tabi tutulmuştur.

Sonuç olarak, küreselleşme olgusu, dinamikler arası irtibatı artırmış olmakla, devletlerin karşılıklı olarak “asker kişi” görevlendirmelerini çoğaltmıştır. Ancak, tek sebebi değildir.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK, DEVLETLER VE EGEMENLİK HAKLARI

A- Uluslararası Hukuk, Uluslararası Ahlak ve Uluslararası Görgü Kuralları

Uluslararası hukuk, uluslararası toplumun hukukudur. Uluslararası hukukun tanımı, muhtelif şekillerde yapılmakta olup; uluslararası toplumun “yalnızca devletlerden oluştuğu” düşüncesine dayanan geleneksel görüşe göre, uluslararası hukuk Devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık, uluslararası toplumu “bireylerden oluşan insanlığın tümü” olarak kabul eden görüşe göre, uluslararası hukuk çeşitli siyasal toplumlara bağlı bireylerin tek ya da topluca giriştikleri ilişkilerini uluslararası düzeyde düzenlemektedir. Uluslararası toplumu,”<bireyler düzeyinde insanlığın tümü> biçiminde anlamakla birlikte, devletlerden başka birimlerin de oluşturduğu” görüşüne yatkın yazarlar ise, uluslararası hukuku başta Devletler olmak üzere, uluslararası kişiliğe sahip birimler arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar bütünü olarak tanımlamaktadırlar.¹⁰

Günümüzde uygulanan uluslararası hukukun (pozitif uluslararası hukukun) yukarıdaki son iki görüş arasında yer alan bir anlayışı yansıttığı görülmektedir. Bu çerçevede uluslararası hukuk, Devletleri, uluslararası örgütleri, devlet niteliği kazanmamış örgütlenmiş toplulukları ve uluslararası toplumun bütününe genel çıkarlarını ya da paylaştığı değerleri ilgilendiren, bireylere ilişkin durumlardan doğrudan bireylere yönelik kuralları kapsamaktadır.

Uluslararası hukukun, uluslararası özel hukuk ile karıştırılmaması amacıyla, kimi zaman uluslararası genel hukuk ya da devletler umumi hukuku olarak da adlandırıldığı görülmektedir. Temelde her iki hukukun ilgilendiği bireyler farklıdır. Uluslararası genel hukukun ilişkilerini düzenlediği hukuk kişileri; devletler ve uluslararası örgütlerdir.

¹⁰ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1989 (ikinci baskı), s.2.

Uluslararası özel hukukun ilişkilerini düzenlediği hukuk kişileri ise, bireyler ve ulusal hukuk tüzel kişileridir.

Uluslararası hukukun incelenmesinde iki temel özellik karşımıza çıkmaktadır. Birinci özellik; uyulması zorunlu kurallar bütünü oluşturmak, ikincisi ise; örgütlenmiş bir toplumsal yapı aracılığıyla bu kurallara uyulmasını yaptırım yoluyla sağlamaktır.¹¹ Bu yönüyle iç hukuk düzenleri ile benzerlik taşımaktadır.

Uluslararası hukuk, yabancı hukukunun uygulanması anlayışını da beraberinde getirmektedir. Yabancı hukukunun uygulama sebebini hukuki bir temele bağlayabilmek için, devletler özel hukukunun bağlayıcılığını nereden aldığı, mecburiyetin iç hukuktan mı yoksa uluslararası hukuktan mı kaynaklandığını tespit etmek gerekir. Bu husus bizi devletler özel hukukunun mahiyetini ve kuramını incelemeye götürür.¹²

Uluslararası hukuk, iç hukukla olduğu kadar yabancılar hukuku ile de ilgilidir. Bu nedenle yabancılar hukuku, iç hukukun ve milletlerarası hukukun kaynaklarından birlikte yararlanmaktadır. Yabancılar hukukunun kaynaklarını¹³ incelemek bu yönüyle önemlidir. Kanunlar, ikili veya milletlerarası antlaşmalar, genel hukuk prensipleri, içtihatlar ve doktrinler, yabancılar hukukunun genel kaynakları arasında gösterilmektedir.¹⁴

Burada iç hukuku da tanımlamak yerinde olacaktır. İç hukuk; bir devlet içerisinde yürürlükte olan ve o devlet vatandaşını ülke sınırları dışında da takip eden yetkili mercilerce konulmuş kurallar bütünüdür. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere iç hukuk, devlet ülkesinde veya istisnai olarak da devlet ülkesi dışında vatandaşına karşı uygulanır. İç hukuk devletin sükreleri arasındaki ilişkileri düzenler. Uluslararası hukuk ise, başta bağımsız devletler olmak üzere, milletlerarası kuruluşların ve üyelerinin, birbirleriyle ilişkilerinde uymak zorunda oldukları kuralların tümünü ifade etmektedir.¹⁵ Uluslararası hukuk ile iç hukuk düzenleri arasındaki temel fark, toplumsal dayanışmanın her iki toplumda değişik düzeylerde gelişmiş olmasına bağlı olarak, değişik yapılara sahip

¹¹ **Hüseyin Pazarıcı**, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1992 (3 ncü baskı), s.2-5.

¹² **Bilal Gündüz**, *Yabancı Hukukunun Uygulanması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Fak. Özel Hukuk Anabilim Dalı, 1989, s. 29.

¹³ Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü Md.38/1-b.

¹⁴ **Erdoğan Göger**, *Yabancılar Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, 1976.

¹⁵ **Enver Bozkurt**, *Yabancılar Hukukunun Şekli Kaynakları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988, s.15.

olmalarındandır. Bu yapı değişikliği sonuçta kuralların oluşturulmasında ve uygulanmasında değişik hukuk tekniklerine başvurulmasını gerektirmektedir. Nitekim bir iç hukuk düzeninin sahip bulunduğu ve düzenleyici yetkiyi elinde tutan devlete karşılık, uluslararası hukuk düzeninde Devletlerin üzerinde yer alan herhangi bir yüce otorite bulunmamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da, iç hukukta hukuk kurallarının Devlet adına yasa koyucu organlarca konulmasına karşılık, uluslararası hukukta kurallar bu hukukun uygulandığı toplumun temel birimini oluşturan devletler ve sınırlı olarak ta uluslararası örgütlerce birlikte konulmaktadır. Bu çerçevede, iç hukukta kuralların uygulanmasının sağlanmasında zorunlu bir yargı mekanizması ve tek elden yaptırım uygulayan bir uygulayıcı otoritenin varlığına karşılık, uluslararası hukukta genel nitelikte zorunlu bir yargı mekanizması ve yaptırımları tek elden uygulayacak bir uluslararası otorite bulunmamaktadır.¹⁶

Bununla birlikte, “milletlerarası hukukun, hukuk sistemi olmadığına ilişkin yapılan itirazların başında gelen; milletlerarası bağımsız yargı organlarının bulunmayışına ilişkin itiraz ortadan kalkmıştır. Bugün milletlerarası mahkemeler birçok uyuşmazlığı başarı ile çözmektedir. Devletlerarası uyuşmazlıkların tarafsız bir makamca kesin bir kararla çözümlenmesinin kabulü, devletlerin yargı yetkilerine önemli bir sınırlama getirmiştir.”¹⁷

Her ne kadar uluslararası hukukun yaptırım gücüyle ilgili tartışmalar yapılırsa da, Türk hukuku yönünden konuya baktığımızda, uluslararası hukuk ile iç hukuk arasında denge kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Anayasamızın 90. maddesinde özel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Hatta temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların iç hukukun üstünde olduğu kabul edilmiştir.¹⁸

Burada, uluslararası hukukun uluslararası ahlak ya da uluslararası görgü kurallarından farkına da kısaca değinmekte fayda görülmektedir.

Uluslararası ahlak, uluslararası toplum üyelerinin karşılıklı ilişkilerinde insancıl nedenlerle ya da inançları nedeniyle uydukları davranış kurallarını belirtmektedir.

¹⁶ Pazarıcı, *a.g.e.*, s.7.

¹⁷ Bozkurt, *a.g.t.* s.16.

¹⁸ Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.(Ek cümle: 07.05.2004- 5170/7.md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

Uluslararası ahlak kurallarının çiğnenmesi, uluslararası hukuk kurallarının aksine, herhangi bir yaptırım uygulamasını gerektirmemektedir; öte yandan, uyulması zorunlu kural niteliğini de taşımamaktadır.¹⁹

Uluslararası görgü kurallarına (comitas gentium) gelince, bu kurallar uluslararası toplum üyelerinin karşılıklı ilişkilerinde birbirlerine karşı duydukları saygı ve iyi duygular nedeniyle uydukları davranış kurallarıdır. Uluslararası görgü kuralları da, herhangi bir biçimde uluslararası hukuk kuralına dönüşmedikleri sürece, uyulması zorunlu olmayan kurallar niteliğindedirler. Dolayısıyla, uluslararası ahlak kuralları için olduğu gibi, uluslararası görgü kurallarının çiğnenmesi herhangi bir uluslararası sorumluluğa yer vermeyecek ve yaptırım uygulamasını gerektirmeyecektir.²⁰

Milletlerarası görgü kuralları, yabancılar hukukunun milletlerarası hukuktan doğan kaynaklarından birisidir. Adalet Divanı'nın²¹ 38 inci maddesinin 1/b fıkrasında örf ve adet (görgü kuralları) "hukuk olarak kabul edilen genel bir uygulamanın bey yinesi" olarak ifade edilmiştir. Görgü kuralları, uluslararası teamül şeklinde benimsenmiştir. Örf ve adetin teşekkül edebilmesi için, maddi bir unsur yani emsal teşkil eden tutum ve davranışların tekrarlanması, bir de psikolojik unsur, belli bir tarzda hareket etmenin hukuk bakımından zorunlu olduğu inancının yerleşmiş olması gerekir.²² Nitekim çeşitli ahlak yâda görgü kurallarını yapıla geliştiren ayıran fark, bu hukuksal zorunluluk inancının varlığıdır.²³

Bununla birlikte, Milletlerarası Daimi Adalet Divanı Bozkurt-Lotus davasında "menfi bir fiilin, yani bir şeyi yapmaktan çekinmenin, bir örf ve adet hukuku kuralı meydana getirebilmesi için, böyle bir vazifenin şuurlu bir şekilde devletlerce de idrak edilmiş bulunması" şartını ileri sürerek milletlerarası örf ve adet hukuku kuralının psikolojik unsurunu belirtmiştir.²⁴

¹⁹ Hüseyin Pazarıcı, *a.g.e.* s.7.

²⁰ Hüseyin Pazarıcı, *a.g.e.* s.7-9.

²¹ Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü, 26 Haziran 1945 yılında San Fransisko'da imzalanmıştır. Andlaşma, 15.08.1945 gün ve 4801 sayılı kanunla 28 Eylül 1945 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır.

²² **Aysel Çelikel-Günseli Gelgel**, *Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 2000. s.48-49.

²³ **Hüseyin Pazarıcı**, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1989 (İkinci baskı), s.197.

²⁴ Bozkurt, E. "Deniz Hukuku: Milletlerarası Örf ve Adet Hukukunda Münhasır Ekonomik Bölge", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, [http:// www.usakgudem.com/makale](http://www.usakgudem.com/makale), erişim tarihi: 17.04.2006.

B- Egemenlik ve Devlet Kudreti (Yetkisi) Kavramları

Antarktika ve Kutuplar gibi bazı istisnalar bir yana bırakılacak olursa dünyanın yaşanabilir tüm toprakları, kural olarak egemen devletlerarasında bölüşülmüş bulunmaktadır. Kısaca, "belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu kamu gücüne sahip siyasi örgüt" olarak tanımlanan devletin en önemli unsuru, ülkesinin sınırları içinde mutlak egemen olmasıdır. Egemenlik, devletin ülke içinde en üstün otorite olmasını, uluslararası alanda da diğer devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerinde bağımsız ve eşit kudret olmasını ifade eder.

Geleneksel olarak, egemenlik devlet kavramı ile birlikte incelenmektedir. Devletin temel niteliğini egemenliğin oluşturduğu şeklindeki klasik yaklaşıma dayanan bu görüş, bazı modern yazarlarca²⁵ eleştirilse bile bugün hala geçerliliğini korumaktadır.

"Ülke kavramı, gerek iç (milli) hukuk ve gerekse devletler hukuku bakımından hakimiyet (egemenlik) kavramı ile birlikte belirmektedir. Ülke, bir devletin egemenliğinin hüküm sürdüğü alandır. Ülke, karayı, sınırları, limanları, iskeleleri, koyları, kıyı denizini ve kara sularını kapsar. Ayrıca, her nerede bulunursa bulunsun harp (savaş) gemileri ve münhasıran açık denizlerde ticaret gemisi, bayrağını taşıdığı devletin ülkesinden ayrılmış bir parça sayılır".²⁶

"Devlet kudreti" ya da "devlet yetkisi" (Jurisdiction) ise, egemenliğin sonucu olarak ortaya çıkar. Devlet kudreti ya da yetkisi, *"devletin ülkesi İçinde bulunanlara ve (ülke dışında bulunsalar bile) kendi uyrukluğunda bulunanlara emir verme ve dış ilişkiler bakımından o devleti bağlayacak işlemlerde bulunma gücünü"* kapsar. Devlet kudreti ya da devlet yetkisinin (Jurisdiction), "bir devletin, diğer devletin egemenlik hakkını ihlal etmeden, kendi hukuk kurallarını yapıp uygulayabilmesinin sınır ölçüsü" olduğu ifade edilmiştir.

²⁵ Örneğin KAPANI, egemenliğin devletin temel niteliği ve onun ayırt edici kriterini teşkil ettiği görüşünden ayrılarak egemenliği "siyasi iktidar" kavramı ile birlikte ele almayı daha doğru bulmaktadır, Bakınız KAPANI a.g.e. s.32'den: Kemal Erol, Ankara: *Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulanması*, Rekabet Kurumu Yayını, 2000. (Lisansüstü Tezi)

²⁶ **Abdullah Pulat Gözübüyük** (Paris Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Kurumu ve Paris Milletlerarası Kiriminoloji Kurumu Üyesi), *Devletlerarası Ceza Hukuku*, Ankara: Türk Hukuk Kurumu, 1959, s.23.

Devletin yetkisi, genellikle kuralı belirleme (prescription) ve uygulama (enforcement) yetkileri olarak ikiye ayrılır. Aynı zamanda "süje yetkisi" (subject-matter Jurisdiction) olarak bilinen "kural belirleme yetkisi" ("prescriptive" veya "legislative" Jurisdiction) bir devletin yasama, yürütme veya yargı organları aracılığı ile genel veya kişisel kuralları koyma yetkisini ifade eder.

Devletlerin "kural belirleme yetkilerinin sınırını" yine devletler kendileri belirler; yani bir devletin yasama, yürütme ve yargı organları aracılığı ile hangi konuda hangi kuralları koyacağını, hangi düzenlemeleri neye göre ve nasıl yapacağını belirlemesi, kural olarak kendisine bırakılmıştır. Bu durum devletlerin egemen olması ilkesinin bir sonucu olduğu gibi, pratik olarak da devletlerin kural belirleme, kural koyma yetkisinin kullanılmasına engel olunması mümkün değildir.

Devletler Hukuku alanında asıl çatışmaya yol açan devletlerin belirleme yetkisine dayanarak belirlemiş oldukları kuralları fiilen uygulama yetkisi (enforcement Jurisdiction) dir. Konusunda yabancı unsur bulunan bir kuralın uygulanmasında hangi devletin yetkili olduğunda genellikle bir çatışma çıkar. Uluslararası Hukuka göre bir devletin kural belirleme yetkisi olabilir; ama aynı devletin onu fiilen uygulama (icra) yetkisini yine uluslararası hukuk tanımamış olabilir. Genellikle, bir başka ülkede yaşayan birisinin fiilleri için kural belirleme yetkisini tanımış olsa da, devletin, diğer devletin izni olmadan onun toprakları üzerinde o kuralı uygulamasının mümkün olmadığı bilinmektedir. Hatta daha da ileri giderek kuralların ülke dışında icrasını²⁷ bir uluslararası hukuk "İhlali" olarak tanımlayanlar da vardır.

Bununla birlikte değişen dünya şartlarında, devletlerin kendi yetkilerine dayanarak koymuş oldukları kuralları da, kendi toprakları dışında icra etme ihtiyacı içinde

---

²⁷ Kuralların fiilen uygulanma (icra) yetkisine örnek olarak, bir devletin başka bir devletin sınırları içinde tutuklama yapamaması, görevlilerini gönderip yargılama, cezalandırma hatta tebligat yapamaması, delil elde edememesi, tanık dinleyememesi, haciz yapılamaması, vs. gösterilebilir. (**Kemal Erol**, *Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulanması*, Ankara: Rekabet Kurumu Yayını, 2000, Lisansüstü Tezi)

oldukları durumlar vardır. Yabancı mahkeme ilamlarının tanınması ve tenfizi gibi icraya yönelik bu konu Devletler Hukukunun ayrı bir dalını oluşturmaktadır.

C- Devlet Yetkilerinin sınırları

Genellikle devletin yetkisinin ülkesel olduğu kabul edilir. Bununla birlikte, uluslararası ilişkilerin gelişmesi ile gerek kural belirlemede gerekse kuralı uygulamada devletin yetkisini ülke toprakları ile sınırlandırmanın yeterli olmadığı hatta hakkaniyete uygun olmadığı durumlar ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine uluslararası hukukçular tarafından birçok yeni sübjektif prensipler ortaya atılmıştır. Bunlar ülkesellik, tabiiyet, pasif vatandaşlık (ya da koruyuculuk), ülke güvenliği ve evrensellik prensipleri olarak irdelenmiştir.

1. Ülkesellik Prensibi

Failin ve mağdurun vatandaşlığı dikkate alınmaksızın, ülkesinde suç işlenen devletin ceza kanununun uygulanmasına ülkesellik (mülkilik) prensibi denmektedir. TCK²⁸ kural olarak, ülkesellik prensibini kabul etmiş; buna ilave olarak da faille ve mağdura göre şahsılık (kişisellik), Pasif vatandaşlık (koruma) ve evrensellik prensiplerine de yer vermiştir.²⁹

Ceza hukuku kamu hukukunun bir dalı olup ülkesel niteliktedir.³⁰

Devlet kudreti ve devletin egemenliği konusu anlatılırken açıklandığı gibi, devletin belli sınırlarla çevrili ülkesi içinde en üstün otorite olması sebebi ile, egemenliğinin bir sonucu olarak ülke sınırları içindeki kudreti mutlak ve sınırsızdır. Her devlet, kendi ülkesi içindeki faaliyetleri düzenlemek ve müeyyidelendirmek hak ve yetkisine sahiptir. Bu prensibin, dünyayı her bir devletin kendi sınırları içinde egemen

olduğu bölümlere ayırdığı ve bunun da devlet olmanın doğal sonucu olduğu ortaya atılmış, böylece devlet yetkisi kullanımının sadece ülkesellik prensibi ile değil, aynı zamanda "devlet" kavramının kendisi ile açıklanabileceği ileri sürülmüştür. Bu aşırı görüş bir yana bırakılacak olursa, "ülkesellik prensibi" uluslararası hukukun da tanıdığı ve devletin kendi ülkesi içindeki bütün davranışları düzenleme yetkisi olduğunu kabul eden bir prensiptir. Ülke sınırı esas alındığı için bu davranışı gösterenin tabiiyetine bakılmaksızın o ülkede işlenen eylem ve davranışlara o devletin kanunu uygulanacaktır. Özellikle idare hukuku, ceza hukuku gibi kamu hukuku alanında, yabancı unsuru taşıyan olaylarda, yargı yetkisi sorunu önem taşımaktadır. Çünkü kamu hukukunda uygulanacak hukuk *forum* kanunudur.

Bir devletin, kamu hukuku alanında *forum* kanunu dışında bir yabancı kanunu uygulaması düşünülemeyeceği için kamu hukuku alanında yargı yetkisi çatışması, Özel

²⁸ TBMM'de 26/9/2004 tarihinde kabul edilen ve 01 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 8 inci maddesinde TCK'nın yer bakımından uygulama esasları düzenlenmiştir. Kanunun 11 inci maddesinde de, yabancı ülkelerde suç işleyen Türk vatandaşının Türkiye'de yargılanacağına ilişkin düzenleme getirilmiştir. Ancak Türk kanunlarına göre cezalandırılabilmesi için, kişinin Türkiye'de bulunması ve o suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması gereklidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu md. 7-13.

²⁹ **Bahri Öztürk**, *Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, Ankara, 1994, s.36.

³⁰ **Erdoğan Göger**, *Devletler Hususi Hukuku*, Ankara: Ankara Üniv.Hukuk Fakültesi Yay. No.403, (Dördüncü baskı), 1977.

hukuk alanındaki yargı yetkisi çatışmasından daha büyük tartışmaya yol açabilecektir. Zira, özel hukuk alanında yargı yetkisine sahip olan forum devletinin bağlama kuralı sayesinde bir başka devletin kanununu uygulaması ya da "*forum non conveniens*" (uygun olmayan yargı yeri) kuralına göre baştan kendisini yetkili görmemesi pekala mümkündür. Buna karşılık kamu hukuku alanında ise "*forum non conveniens*" ya da "*choice of law*", "bağlama kuralı" bulunmadığından, ülkesellik prensibine göre yargı yetkisine sahip olan devletin kanunu uygulanacak yegane kanundur. Tarih boyunca devletler arasında yargı yetkisi konusunda çıkmış olan uyuşmazlıkların büyük bir bölümü kamu hukuku ve özellikle ceza hukuku alanında olmuştur. Bunların en meşhuru da *BOZKURT-LOTUS* davasıdır³¹. Bu davaya bakan Uluslararası Daimi Adalet Divanı ülkesellik prensibini şu sözlerle benimsemiştir; "Uluslararası hukukça bir devlete getirilen ilk ve en önemli kısıtlama - aksine izin veren bir kural olmadıkça- onun başka bir devlet sınırları içinde hiçbir şekil ve biçimde yetki kullanamamasıdır. Bu anlamda yargı yetkisi kesinlikle ülkeseldir ve uluslararası örf ve adet ya da antlaşmalardan çıkarılan bir kural olmadıkça bir devlet tarafından kendi ülkesinin sınırları dışında kullanılamaz."

Devlet kudretinin ülkeselliği prensibi hemen herkes tarafından kabul edilebilme özelliğine rağmen, bunun da bir sınırı olması gerektiği noktasında tartışmalar başlamaktadır. Bu yetkinin ülkesi içinde bulunduğu devlete münhasır olduğunu kabul etmek kolayken, yetkinin hangi ölçülere kadar mutlak olduğunda tartışmalar vardır. Örneğin bir devletin kendi ülkesi içinde işlenen suçlara kendi ceza kanunlarını uygulaması ne kadar doğal karşılanıyorsa da, bunun tersinden hareketle bir devletin kendi ülkesinde işlenmeyen suçlara kendi kanunlarını uygulayamayacağını söylemek o kadar da kolay olmamaktadır.³²

Yabancılar hukuku, konu itibarıyla milletlerarası hukuka ait olmakla beraber, milletlerarası hukukun düzenleme eksikliği nedeniyle, daha çok iç hukuk tarafından

³¹ **Bozkurt-Lotus Davası** : Açık denizde (Bozkurt) isimli Türk gemisini batırıp, 5 Türk gemicisinin ölümüne sebep olan Fransız Lotus gemisinin kaptanı ve nöbetçi subayı Türk mahkemesince yargılanıp mahkum edilmiş; Fransa Devleti'nde Türk Devleti'ni yargı yetkisi olmadığı halde Fransız vatandaşını mahkum ettiği için Milletlerarası Daimi Adalet Divanında dava etmiştir. P.C.I.J. (1927) Ser.A.No:10:(EROL,Kemal,Dr., Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulanması, Rekabet Kurumu Yayını, Ankara, 2000; Lisansüstü Tezi)

³² **Özkaymak, a.g.t.**

düzenlenmektedir. Devletler, kendi egemenlikleri altında bulunan ülkelerindeki yabancılar hakkında düzenleme yapma yetkisine münhasıran sahip bulunmaktadır.³³

Öte yandan, özellikle milletlerarası özel hukuk açısından yabancı devletlerin yargı bağımsızlığı, ülkesellik prensibine kısmen istisna getirmektedir. Nitekim Türkiye'nin 1955 yılında taraf olduğu 10 Nisan 1926 tarihli Devlet Gemilerinin Muafiyetleri ile ilgili Bazı Kuralların Birleştirilmesi Hakkındaki Milletlerarası Brüksel Konvansiyonu'nda da harp gemileri ve gayri ticari amaçlı işletilen devlet gemileri açık bir şekilde kıyı devletinin yargı yetkisi dışında bırakılmıştır. "Türk Hukuku'nda yabancı harp gemilerinin Türk sularında verdikleri zarar nedeniyle, geminin ait olduğu devlet aleyhine hukuk davası açılması imkânı bulunmamaktadır. Ancak, 1983 tarihli Yabancı Silahlı Kuvvetlere Bağlı Gemilerin Türk İç sularına Gelişleri ve Bu Sulardaki Hareket ve Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik'in 7 inci maddesine göre, yabancı harp gemilerinin verdiği zararlar, yetkili Türk mahkemelerince tespit edilebilecektir."³⁴

İngiliz-Amerikan Hukuk sisteminin geleneksel yaklaşımına bakıldığında özellikle ceza hukuku alanında "*extra territorium jus dicenti impune non paratur*" prensibine sıkı sıkıya sarılma eğilimi görülmektedir³⁵. Bu genel eğilime rağmen Common Law geleneğine

sahip devletler arasında bile tam bir mutabakat bulunmadığını tespit eden Jennings, bu kuralın hiçbir zaman bir uluslararası hukuk kuralı haline gelemediğini belirtmektedir.

Bununla birlikte, devletlerarası ceza hukukunda yetki sorunu, tartışmalara neden olsa da, yer bakımından yetki (ülkesellik) prensibinin uygulamada bazı kolaylıklarının olduğu aşikârdır. "Yer bakımından yetki, suçun ülkesinde işlendiği devlet yargısına ve kanunlarına tabi olmasını ifade eder. Suçun işlendiği yerde veya bu yere yakın yerde muhakeme edilmesinde adalet için büyük fayda vardır. Gerçekte suçun karineleri, delilleri ve şahitleri işlendiği yeredir. Her ne kadar istinabe yoluyla delillerin tespiti ve tahkikatın tamamlanması mümkün ise de doğrudan doğruya yapılan tahkiklerde olduğu kadar, vasıta

³³ Bozkurt, *a.g.t.* s. 62.

³⁴ Harun Mert, *Türk Hukukunda Yabancı Devletin Yargı Bağımsızlığı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Ün. Sosyal Bilimler Fakültesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, 1999.

³⁵ Jennings - "Extraterritorial Jurisdiction and the United State Antitrust Law (1957) 33.B.Y.I.L. s. 149 Jennings'in makalesinde kullandığı bu Latince terim, "Bir ülkede bir fiilin cezalandırılmamış olması diğer bir ülkeyi bağlamaz" anlamına gelmekte ve İngiliz ve Amerikan devletlerinin, diğer ülkelerin hoş görmüş oldukları bir eylemi dahi suç sayıp cezalandırabilmelerini ifade etmektedir:(Kemal Erol, *Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulanması*, Ankara: Rekabet Kurumu Yayını, 2000, Lisansüstü Tezi)

ile yapılacak tespit ve tahkikle tam olarak vicdani kanaat edinmeye imkân olmayacağı aşikârdır. Bu sebeptendir ki suçun işlendiği yerde yargılanması prensibi kabul edilmiştir. Bu kaide bütün devletler kanunlarında yer almıştır.”³⁶

Öte yandan devletin ülkesel yetki prensibini uygulanmasına ilişkin diğer bir tartışma da herhangi bir eylemin tüm unsurlarının aynı ülke sınırları içinde gerçekleşmediği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu konudaki en klasik örnekte olduğu gibi bir ülkenin sınırları içinde açılan ateşle, diğer ülkenin sınırları içinde adam öldürme fiili işlenmiş olursa yargı yetkisi ateşin açıldığı A ülkesine mi; yoksa adam öldürme fiilinin meydana geldiği B ülkesine mi ait olacaktır? Bu soru ülkesellik prensibinde ikili bir ayrımı zorunlu kılmaktadır:

a. Sübjektif Ülkesellik Prensibi

Bu prensibe göre, eylemin sonucunun nerede gerçekleştiği önemli değildir. Eylemin başladığı ve eylemi yapanın bulunduğu devlet yargı yetkisine sahip olacaktır. Klasik örnekte silahı ateşleyen kişi ateşlediği A ülkesi devleti tarafından yargılanacaktır. B ülkesinin yargı yetkisi bulunmamaktadır.³⁷

---

³⁶ Gözübüyük, *a.g.e.*, s. 20.

³⁷ 55271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, yargı yetkisinin ülkesellik ilkesine uygun bir yorumunu benimsemiştir. Davaya bakmak yetkisi, suçun işlendiği yer mahkemesine aittir. Teşebbüste son icra hareketinin yapıldığı, kesintisiz suçlarda kesintinin gerçekleştiği ve zincirleme suçlarda son suçun işlendiği yer mahkemesi yetkilidir. Suçun işlendiği yer belli değilse, şüpheli veya sanığın yakalandığı yer, yakalanmamışsa yerleşim yeri mahkemesi yetkilidir.

b. Objektif Ülkesellik Prensibi

Bu prensip ise sübjektif ülkesellik prensibinin tam tersine, eylemin başladığı yere bakılmaksızın, sonucunun meydana geldiği ülkenin (Örnekte B Devletin) yetkili olduğunu savunmaktadır.

Görüldüğü gibi, ülkesellik prensibinin uygulanmasında düzenleme konusu eylemin unsurlarının farklı ülkelerde meydana gelmiş olması halinde, birbirine taban tabana zıt iki ayrı görüş ortaya çıkmakta ve bu görüşlere göre devletin yetkileri çatışmaktadır.

Sübjektif ülkesellik prensibi çok fazla tartışma yaratmazken, objektif ülkesellik prensibi aslında başka bir ülkede başlamış fakat sonuçlarını kendi ülkesinde meydana getirmiş bir eylem için, ülkesellik prensibi adına o devletin ülke dışı yetkisini doğurduğu için eleştirilmiştir. Yani objektif ülkesellik prensibi en geniş biçimi ile uygulandıktan sonra, artık onun ülkesel olmaktan çıktığı, ülke dışı uygulama halini aldığı ileri sürülmüştür. Bu görüşü savunanların dayandıkları örneğe bakılacak olursa, eleştiri haksız sayılamaz. Ceza hukuku alanındaki yetki çatışmalarını çözmek amacıyla Harvard Hukuk Fakültesi tarafından 1935 yılında hazırlanan Uluslararası Antlaşma Tasarısının 3 üncü maddesindeki : "Bir devlet kısmen ya da tamamen kendi toprakları üzerinde işlenen suçlarda yetkilidir. Bu yetki:

1) Kısmen veya tamamen kendi toprakları üzerinde işlenen bir suça ülke dışından herhangi bir iştiraki,

2) Kısmen veya tamamen kendi toprakları üzerinde bir suç işlenmesine ülke dışından herhangi bir teşebbüsü de kapsar." şeklindeki hükümden, ülkesellik prensibinin benimsendiği açıkça anlaşılmaktadır. Ancak suçun "kısmen" ülkede işlenmesi tabirinin yorumunda çok fazla ileriye gidilecek olunursa, ülkesellik prensibinden sapılıp, kanunun ülke dışı uygulanmasına geçilmiş olacaktır. Dolayısıyla bir suçun kısmen veya tamamen ülke toprakları üzerinde işlenmesi deyiminden ne anlaşılması gerekir? Harvard Taslağının gerekçesinde, 3 üncü maddenin yorumu şöyle yapılmaktadır: "Bu madde ile getirilen modern

formüle göre, ülke sınırları içinde işlenen bütün suçlar için ülkesellik prensibi tanınmaktadır. Bir suçun gerekli tüm unsurlarının ülke içinde işlenmesi halinde "tamamen"; *gerekli esas unsurunun* ülke içinde oluşması halinde ise "kısmen" ülke içinde işlendiği kabul edilir ve ülkesel yetki esas uygulanır."

Böylece objektif ülkesellik prensibinin uygulanabilmesi için, suçun "*gerekli esas unsurunun*", o ülke içinde oluşması şartı getirilmiştir. Gerekli esas unsurun belirlenebilmesi için, onun suçun tamamlanabilmesinde belirleyici olması, o unsurun yokluğu halinde, suçun oluşmaması gerekmektedir.

LOTUS davasında Uluslararası Daimi Adalet Divanı³⁸, Türkiye'nin Fransız kaptanı yargılamakla uluslararası hukuku çiğnemediğine karar verirken, objektif ülkesellik prensibine dayanmış ve şöyle demiştir:" Pek çok ülke mahkemesi ve hatta kendi ceza kanunlarına çok sıkı ülkesellik karakteri vermiş olan ülkelerin mahkemeleri dahi, bu ceza kanunlarını, onu yazanların eğer suçun temel unsurlarından birisi ve özellikle etkileri kendi topraklarında cereyan etmişse, o suçun kendi topraklarında işlenmiş sayılacağını düşündüklerini esas alarak yorumlamışlardır."

Divan devamla: "... ve işlenen suç, sonuçta Türk Ceza Kanunlarının, bir yabancı tarafından işlenmiş olsa dahi- sınırları içinde uygulanmasına ses çıkarılmayan Türk topraklarından sayılan bir Türk gemisinde *etkilerini doğurmuştur.*" demiştir.³⁹

Divanın kararına gerekçe yaptığı "etki" nin Türk topraklarında oluşması ifadesi gerçekte, yargı yetkisini ülkesel temele oturtma gayretinden doğmuştur.

"Yetkinin mülkiliği konusunda Sürekli Uluslararası Adalet Divanı da (Permanent Court of International Justice [P.C.I.J.] 1927 tarihli

³⁸ Uluslararası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler'in başlıca yargı organıdır. Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nden seçilen 15 yargıçtan oluşur. Yargıçlar değişik ülkelerden seçilir, böylece dünyadaki değişik hukuk sistemlerinin temsil edilmesi sağlanmaya çalışılır. Divanın yetki alanı, bir uluslararası uyuşmazlıkta taraf olan ülkelerin kendisine getirdikleri davalar ile BM Antlaşması'nda ya da yürürlükteki uluslararası antlaşmalarda özellikle öngörülmüş konuları içine alır. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, BM Antlaşması'nın (BM Şartı) ayrılmaz bir parçasıdır ve Adalet Divanı'nın çalışma esaslarını belirler. Uluslararası Adalet Divanı'nın merkezi Hollanda'nın Lahey kentindedir.

³⁹ Divanın Türk gemisini, Türk topraklarının uzantısı kabul eden bu varsayımı çok eleştirilmiş ve sonuçta 1958 tarihli Açık Deniz Sözleşmesi ile, Divanın bu kabulü ortadan kaldırılmıştır. Convention of High Seas,29 Nisan 1958 : Sözleşme,açık denizlerde seyir halinde iken meydana gelen çarpma ya da herhangi bir olay sebebiyle geminin kaptanı ya da hizmetinde bulunan bir kimse aleyhine , bayrak devleti veya o kişinin tabiiyetinde olduğu devlet dışında hiçbir devletin adli ya da idari organları önünde disiplin davası açılmayacağını öngörmektedir: (EROL, a.g.ğ).

Lotus Davası'nda bütün hukuk sistemlerinde ceza hukukunun yerel karakterinin temel olduğu hükmünü vermiştir"⁴⁰

2. Kişisellik Prensi

Ülkesellik prensibinden sonra, uluslararası hukukun tanıdığı diğer önemli prensip de bir devletin, nerede olursa olsun kendi tebaası (vatandaşı) üzerinde yetkisini kullanabileceğini kabul eden "kişisellik" (tabiiyet) (vatandaşlık) prensibidir. Tebaanın, kendi ülkesinin sınırları içinde bulunması halinde, kişisellik prensibi ile ülkesellik prensibi çakıştığından sorun olmaz. Ancak, kişinin tebaası bulunduğu ülke sınırlarının dışına çıktığı anda, kişisellik prensibi, bir başka devletin ülkesel yetkisi ile çatışır.

Bu çatışmanın doğuracağı karmaşayı önlemek üzere, kişisellik prensibinin de sınırları olması gerektiği, aksi halde ihlalin kaçınılmaz olacağı öne sürülmüştür. A. Mann tarafından gösterilen aşırı örneklerde olduğu gibi⁴¹, eğer vatandaşın bulunduğu ülkenin mahalli kanunu, aksine davranışı zorunlu kılıyorsa, tebaası olduğu devletin ülke dışında bulunduğu sürece yetkisinin kalktığını kabul etmek zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kişilerin, kendi tebaası oldukları devletin kanunlarına uymamak için, aksine davranışı öngören devletleri seçip oralara gidebilecekleri de akla gelmektedir. Bu takdirde, çelişme halinde, doğrudan kişinin bulunduğu ülkenin emredici kanununa ağırlık vermek yerine her bir devletin ulusal menfaati ölçüsünün uygulanmasının bir çare olabileceği ileri sürülmüştür.

Birden çok tabiiyeti olan gerçek kişilerin tabiiyetinin neye göre tespit edileceği sorun olabileceği gibi, kişisellik prensibinin, tüzel kişilere ve şirketlere uygulanması sırasında da, tabiiyetinin belirlenmesi tartışma ve sorunlara yol açabilmektedir. Tüzel kişiliğin tanımında

⁴⁰ S.Sinan Kocaoğlu, "Evrensel Yetki", <http://www.turkhukuk sitesi.com/makaleler>, erişim tarihi: 18.04.2006.

⁴¹ RAHL, *a.g.e.*, s.396' da yer verilen bir örneğe göre, eğer "ÜTOPYA" ülkesi, vatandaşlarının, nerede olurlarsa olsunlar, trafikte soldan gitmeleri gerektiğine ilişkin bir kanun yapacak olursa, Hollanda'da araba süren bir Utopyalı için suç işlememe durumu söz konusu olmayacak; ya soldan araba sürüp Hollanda kanunlarını; ya da sağdan araba sürüp Ütopya kanununu ihlal etmek zorunda kalacaktır. (Erol, *a.g.f.*).

oyunlar yapmak suretiyle, bazı devletlerin tüzel kişilere uyguladıkları kişisel prensibinin gerçekte ülkesellikle sınırlı olduğunu ileri sürdüklerini görüyoruz⁴².

Kişisel prensibi, özetle suçlunun (failin) vatandaşı bulunduğu devlet kanunlarına ve mahkemelerine tabi olmasıdır.⁴³

Kişisel (tabiiyet) prensibini, Kıta Avrupa devletleri bir "Ülke dışı Uygulama" prensibi olarak görürlerken, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi Common Law ülkelerinde bu prensibe dayanan çok sayıda kanun olduğunu görüyoruz. Örneğin, ABD Federal Ceza Usul Kanununa göre, yurt dışındaki bir ABD vatandaşının yurda dönüp tanık olarak ifade vermesi için ihzar (subpoena) çıkarılabilir. ABD dışında işlenen vatana ihanet suçları da cezayı gerektirir; Gelir vergisi Kanunu, açıkça muaf tutulmadıkça, dünyanın neresinde olursa olsun tüm ABD vatandaşlarına uygulanır.

3. Pasif Vatandaşlık (Koruyuculuk) Prensibi

Bu prensibe göre, yabancıların ülke dışındaki herhangi bir eylemi eğer forum devletin vatandaşlarına zarar veriyorsa, vatandaşı zarar gören devlet, o yabancıyı, eylem kendi ülkesi içinde gerçekleşmiş bulunmasa bile yargılayabilir. Bu prensibin uygulandığı ünlü CUTTING davasında, bir Meksika mahkemesi kendi vatandaşı hakkında hakaret edici ifadeler taşıyan bir makaleyi, ABD (Teksas) gazetesinde yayımladığı iddiası ile, bir ABD vatandaşını yargılamış, bu olay iki devlet arasında diplomatik çekişmelere yol açmıştı. Meksika Mahkemesinin sırf bir Meksika vatandaşına zarar verdiği için ABD vatandaşını Amerika'da gerçekleştirdiği eylemden dolayı yargılamaya kendisini yetkili görmesi gerçekten çok tartışılmıştır. Bu prensibin, devletlerin ülke dışı yetkilerine dayanak olan prensipler içinde en zayıfı olduğu kabul edilmektedir.

⁴² SLOT/GRABANT: "Extraterritoriality and Jurisdiction" C.M.L.R. (1986) s.23. Aktaran **Erol, a.g.f.**

⁴³ **Gözübüyük, a.g.e.**, s.37.

3. Ülke Güvenliği Prensibi

Bu prensibe göre de, bir devlet kendi güvenliğine yönelik bir davranışta bulunan bir yabancıyı, eylemlerinin tamamı ülke dışında gerçekleşmiş ve hatta gerçekleştiği ülkede hukuka uygun olsa bile yargılayabilme hakkına sahip olmalıdır.

Bu prensip de, kolayca kötüye kullanılabilir nitelikte olması nedeniyle eleştirilmiştir. Zira "devletin güvenliği" veya "ülkenin güvenliği" kavramı oldukça soyuttur. Belki, ülkenin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı gibi evrensel boyutlarda kabul edilebilir eylemler için çok büyük tartışma yaratmayabilir. Ancak, herhangi bir eylemin, yargılama hakkı olduğunu ileri süren devletin güvenliğine yönelik olup olmadığına ve onun hayati menfaatlerini tehlikeye sokup sokmadığına karar verecek olan yine o devletin kendisi olacağından bunun objektif bir takım sınırlamalara tabi tutulmaması halinde herhangi bir devletin güvenliğini tehlikeye soktuğu iddiasıyla, yabancı bir ülkede gerçekleştirdiği bir eyleminden ötürü yabancıyı yargılaması söz konusu olabilecektir.⁴⁴

Devletlerin tartışmalı olan "Ülke güvenliği" prensibine dayanarak yargılama hakkına bir sınırlama getirilmeye çalışılmıştır. Bu sınırlamada ölçü olarak kullanılan "ülke güvenliği", "toprak bütünlüğü" ve "siyasi bağımsızlık" kavramları dahi çok soyut ve genel kavramlar olmakla birlikte, bunun uygulanmasında en objektif ölçünün "uluslararası hukuka uygunluk" olabileceği konusunda fikir birliği vardır. Ayrıca, Devletlerin sadece ülkenin güvenliğine yönelik eylemler için uygulamaları gereken bu prensibi, ülke güvenliği dışındaki siyasi, ekonomik ve sosyal politikaları nedenlerine de dayandırmaları halinde, "dizginlenemeyen at" gibi, nerede duracağıının bilinemeyeceği ifade edilmiştir.

---

⁴⁴ Özkaymak, *a.g.t.*

4. Evrensellik Prensibi

Öyle bazı suçlar ya da eylemler vardır ki, onların bastırılması "uluslararası kamu düzeni" bakımından gerekli görülebilir. Bu taktirde, yabancıların ülke dışındaki

eylemlerinden ötürü yargılanmasına uluslararası hukuka uygun olarak göz yumulması, işte bu "evrensellik prensibi" ile açıklanmaktadır. Özellikle deniz aşırı ticaretin başlamasıyla ortaya çıkan "korsanlık" suçu evrensellik prensibine en güzel örnektir. Bunun gibi soykırım, savaş, terörizm, beyaz kadın ve çocuk ticareti, uyuşturucu kaçakçılığı suçları da hemen hemen bütün devletlerce "suç" olarak kabul edilmiş ve tüm devletlerin menfaatine olduğu için, işleyenin milliyetine ve suçun işlendiği yere bakılmaksızın cezalandırılmasına göz yumulmuş olan eylemlerdir. Bu gibi hallerde de, kanunların uygulanmasındaki genel ülkesellik prensibinden sapma yapılması gerekmiştir.

D- Kamu Hukukundan Doğan Kanunlar İhtilafında İzlenen Yöntemler

Kanunlar ihtilafına ilişkin hükümler, geleneksel anlayışa göre egemen devletlerin tasarruflarıdır. Devletler, iç hukuka ilişkin hükümleri yürürlüğe koyarken sahip oldukları yetkilere, kanunlar ihtilafına ait konuları düzenlerken de aynen sahiptir. Bu bakımdan⁴⁵ kamu hukukundan doğan kanunlar ihtilafından ne anlaşılması gerektiği konusunda yazarlar arasında fikir birliği yoktur. *Lowe* gibi, *Batiffol* ve *Loussouarn/Bourel* adlı yazarlar da, kamu hukuku kurallarının milletlerarası uygulanmasının kanunlar ihtilafı alanına giren bir mesele olmadığını; kanunlar ihtilafının özel hukuk kuralları ile sınırlandırılmış bir alanı ifade ettiğini, bunun sonucu olarak da, kamu hukuku alanında sadece *forum* kanununun uygulanabileceğini ileri sürmektedirler. Bu yazarlara göre, uygulanacak hukukun seçimine ilişkin bir soru ancak özel hukuk alanında sorulabilir ve kamu hukuku kuralları için geçerli değildir. Buna karşılık diğer yazarlar, gerçekçi bir

⁴⁵ Göger, a.g.e., (Dördüncü baskı), 1977, s.3.

biçimde, ister kamu hukukunda isterse özel hukukta milletlerarası unsurlu olaylar söz konusu olduğunda birden çok hukukun karşı karşıya geldiği durumlarda, bunlardan birinin seçilmesinin kaçınılmaz olduğu noktadan hareketle, kamu hukukunda da özel hukukta olduğu gibi bir kanunlar ihtilafı sorununun olduğunu, ancak değişenin, seçim yapılırken izlenen yöntem olduğunu kabul etmektedir. Kamu hukukunu uygulamakla görevli idari makamlarla, ceza hukukunu uygulamakla görevli adli makamlar tek yanlı yöntemi uygulayarak sadece, önlerine gelen olayın kendi hukukunun uygulama alanına girip girmediğine ilişkin araştırma yaparlar. Kamu hukukundan doğan kanunlar ihtilafında tek yanlısı yöntemin mutlak bir karakter taşımasının, kamu hukuku alanında “Devletin Egemenliği” ilkesi ile açıklanabildiği kabul edilmekte ve ender istisnalar dışında, bir devletin kamu hukuku kurallarının diğer bir devletin ceza ve idare otoriteleri tarafından uygulanamaz olduğuna işaret edilmektedir.

Ayrıca, devletler özel hukuku milletlerarası hukuk değil, bir ülke iç hukukudur. Bir devletin kendi devletler özel hukukunu, milletlerarası sözleşmelere dayanarak tesis etmesi veya bir kanunlar ihtilafı kaidelerinin muhtevaca doğrudan doğruya devletler hukukunun genel kaidelerinden elde edilmesi, devletler özel hukukunun bir iç hukuk olma durumunu değiştirmez.⁴⁶ Devletler, kanunlar ihtilafı kurallarını, egemenlik hakkına dayanarak düzenlemektedir. Devletlerin kanunlarını, üzerinde egemenlik hakkına sahip oldukları topraklarda bulunan şahısların ve ülkede yapılan hukuki muamelelerin tamamına uygulanmasını istemeleri normaldir. Egemenlik hakkına dayanarak yürürlüğe konulan ve ülkedeki şahıslara ve hukuki ilişkilere uygulanmak istenen kanunların devletten devlete farklı hükümler içerdiği de bir gerçektir. Devletlerin hakimiyeti ve kanunların bir olmaması, kanunlar ihtilafını meydana getiren en temel iki etkidir. Bu nedenle, kanunlar ihtilafını kısmen de olsa ortadan kaldırmak için, milletlerarası antlaşmalar ön plana çıkmıştır.⁴⁷

“Kanunlar ihtilafı kaidelerinin yabancı bir hukukun tatbikini emretmesi hallerinde de mahalli yabancılar hukukuna ait hükümler, himaye ettikleri kamu menfaatleri sebebiyle ekseriye yine tatbik edilmektedirler”.⁴⁸

⁴⁶ **Engin Nomer**, *Devletler Hususi Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 1990. s.44.

⁴⁷ **Erdoğan Göger**, *Devletler Hususi Hukuku*, Ankara: Ankara Üniv.Hukuk Fakültesi Yay. No.403, (Dördüncü baskı), 1977, s.6-9.

⁴⁸ **Nomer**, a.g.e.,s.43

Yabancı asker şahısların Türk Askeri yargısına tabiiyeti de bir çeşit “kamu hukuku alanında kanunlar ihtilafı” sorunu olarak değerlendirilmelidir. Zira burada söz konusu olan da yine, “ülkesellik” prensibi ile “şahsilik” prensibinin çatışması ve birinin diğerine tercihi sorunudur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI ASKER KİŞİLERİN TÜRK ASKERİ YARGISINA TAABİYETİ

A- Genel Bilgiler

TCK (Türk Ceza Kanunu), kural olarak, kimseye herhangi bir imtiyaz tanımaksızın Türkiye’de yaşayan herkes bakımından geçerlidir; yani, ülkeseldir.⁴⁹ Buna karşılık, genel ceza kanunları hiçbir fark gözetmeksizin bütün fertler hakkında geçerli ve yürürlükte oldukları halde, As.CK.ları az veya çok farklarla, sadece asker kişilere uygulanabilip, bunlar dışında kalan kimselerin bu kanunlara tabi olmaları sadece istisnai bir karakter taşır.⁵⁰

Asker kişilerin kimler olduğu As.CK.nun 3 ve 4. maddeleri ile As.MKYUK nun 10. maddesinde gösterilmiştir. Bu maddeleri göz önünde tutarak, asker kişileri iki büyük gruba ayırmak mümkündür: Bunlardan birincisi, muvazzaf asker kişiler, ikincisi de yedek asker kişilerdir. Ancak, As.MKYUK nun 11/E ve 14/D maddeleri ile 4104 sayılı kanunun 7 nci maddesi dikkate alındığında bunlara üç gruba daha eklemek gerekir: Bunlardan birincisi asker kişilere temsil olunan şahıslar, ikincisi siviller, üçüncüsü de yabancı asker kişilerdir.

Burada inceleyeceğimiz konu, yukarıda irdedeğimiz sınırlı sebepler ve irdellememle birlikte, genel anlamda andığımız kimi sebeplerle ülkemizde bulunan yabancı asker kişilerin, hangi hallerde Türk As.CK.na ve (NATO/SOFA Anlaşması

---

⁴⁹ 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 8 inci maddesinde ülkesellik prensibi düzenlenmiştir. Türkiye’de işlenen suçlar hakkında Türk kanunları uygulanır. Fiilin kısmen veya tamamen Türkiye’de işlenmesi veya neticenin Türkiye’de gerçekleşmesi halinde suç, Türkiye’de işlenmiş sayılır. Suç; a) Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında, b) Açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla, c) Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla, d) Türkiye’nin kıt’a sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı, işlendiğinde Türkiye’de işlenmiş sayılır.

⁵⁰ **Özkaymak**, a.g.t.

kapsamında) Türk adli yargısına tabi olacaklarına ilişkindir.

Öncelikle belirtelim ki: Yabancı asker kişiler, ülkemizde işledikleri suçlar bakımından, sivillerden farksız bir durumdadırlar. Zira, bu gibi kişilerin Türkiye'de işledikleri suçlar hakkında⁵¹ (eğer diplomasi dokunulmazlığından yararlanmıyorlarsa)

As.CK değil, TCK nun uygulanması gerekir.

Ancak, ERMAN bu kuralın dört bakımdan sınırlanmış olduğunu⁵² ifade etmiştir. Bu istisnalar şunlardır:

(1) Savaşan Türk Ordusu nezdinde bulunan yabancı subaylar (As.CK. Md. 157,155),

(2) Mülteci yabancı asker kişiler (As.MKYUK. Md.11/E; 4104 sy.Yasa),

(3) Yabancı savaş esirleri (As.MKYUK.Md.14/D; As.CK. Md.158, 164/C, 174)⁵³,

(4) NATO anlaşmasına taraf olan Devletlerin asker kişileri ve diğer şahıslar.⁵⁴

Yani, yukarıda ilk üç maddede belirtilen istisnai durumların mevcut olması halinde, yabancı asker kişilerin Türkiye'de işledikleri suçlar bakımından, bu şahısların diplomasi dokunulmazlığından istifade etmemeleri halinde, Türk As.CK.; ve dördüncü halde de TCK uygulanacaktır.

⁵¹ 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 12-15 inci maddelerinde, yargılamanın nerede yapılacağına ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre; yargılama suçun işlendiği yerde yapılır. Suçun işlendiği yer belli değilse, şüpheli veya sanığın yakalandığı yer, yakalanmamışsa yerleşim yeri mahkemesi yetkilidir. Şüpheli veya sanığın Türkiye'de yerleşim yeri yoksa Türkiye'de en son adresinin bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. Mahkemenin bu suretle de belirlenmesi olanağı yoksa, ilk usul işleminin yapıldığı yer mahkemesi yetkilidir.

⁵² **Sahir Erman**, *Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul*, İstanbul, 1983, s.99.

⁵³ 30.01.1953 tarih ve 6020 sayılı kanunla onayladığımız 12 ağustos 1949 tarihli, "Savaş Esirleri Hakkında Uygulanacak Muamelelere Dair" Cenevre Sözleşmesi.

⁵⁴ 19 Haziran 1951 tarihli "Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme (NATO/SOFA)" (Londra)

B- Savaşan Türk Ordusu Nezdinde Bulunan Yabancı Subaylar

As.CK nun 157. maddesine göre: "Muharip Türk Ordusu nezdinde bulunmalarına müsaade edilmiş olan yabancı subaylar, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetince hususi mukarrerat⁵⁵ yapılmamışsa, Türk subayları hakkındaki hükümlere tabidirler".

Bir savaş halinde, askeri gözetleyici veya danışman sıfatları ile, yabancı asker kişilerin başka bir Devletin ordusu nezdinde bulunması vaki ve geleneklere, uygundur. Bu gibi kimselerin Türk Ordusu nezdinde buldukları sürece, Türk asker kişisi gibi işlem görmelerini kanun kabul etmiştir. Bu sebeptendir ki, bu gibi yabancı asker kişiler, Türk As.CK.nda yazılı bir suç işleyecek olurlarsa, bu kanuna göre cezalandırılırlar⁵⁶.

Ancak bu hükmün uygulanması için, dört şartın gerçekleşmesi gerekir Birinci şart, yabancı asker kişinin "subay" olmasıdır. Bu durumda, yabancı asker kişinin, örneğin bir astsubay olması halinde, bizim bakımımızdan savaşan ordu nezdinde bulunan herhangi bir "sivil" işlemi görür. Fakat bu gibi siviller de, As.CK nun 155. maddesi gereğince As.CK na tabi olmaları sebebiyle, yine Türk As.CK.nda yazılı suçlardan herhangi birini işleyecek olurlarsa, bu kanuna göre cezalandırılırlar. Dolayısıyla sonuç değişmez; yani savaşan Türk Ordusu nezdinde bulunan yabancı astsubay hakkında da As.CK uygulanır. Zira, As.CK.nun 155.nci maddesi, "Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı vukuu bulan bir harpte herhangi bir hizmet veya mukavele ve taahhüt ve herhangi bir sebep ve suretle muharip Türk Ordusu nezdinde bulunan veya orduyu takip eden şahıslar hakkında As.CK.nun hükümlerinin ve bilhassa harp hükümlerinin geçerli olmasını" öngörmüştür. Burada, "muharip Türk Ordusu nezdinde bulunan" kişiler, asker kişi sıfatını haiz olmadıkları halde, askeri birlikler nezdinde ve onların yararına olarak herhangi bir hizmet gören kimselerdir. "Orduyu takip eden" kişiler ise, özellikle ordunun konaklama yerlerinde devamlı veya geçici olarak oturan, ikametleri ordu tarafından teşkilatlanıp kontrol edilen asker kişilerin aile efradını ifade eder.⁵⁷ Dolayısıyla As.CK.nun 157.nci maddesinde öngörülen yabancı asker kişinin "Subay" olması sınırlaması, aynı kanunun 155.nci

⁵⁵ Mukarrerat: Alınan kararlar, kararlaştırılmış şeyler. (Türkçe sözlük, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu; ANKARA, 1988, Sf.1042)

⁵⁶ **Sahir Erman**, *Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul*, İstanbul, 1983, s.99.

⁵⁷ **Orhan Çelen**, *Askeri Ceza Kanunu*, Ankara, 2001, s.673.

maddesi ile genişletilmiş ve hatta kaldırılmıştır.

İkinci şart, bu gibi asker kişilerin savaşıan Türk Ordusu nezdinde bulunmalarına “Hükümetçe müsaade edilmiş olması”dır. Müsaade olmaksızın Türk Ordusuna sokulan yabancı subay, Türkiye'nin savaş halinde bulunduğu düşman Devletine mensup olmasa dahi, sivil işlemleri görür ve hareket bölgesine girmesi bile cezayı gerekli kılabilir.⁵⁸

Üçüncü şart, yabancı subayın “savaş halinde” Türk Ordusu nezdinde bulunmasıdır. Gerçekten, As.CK.nun 157.nci maddesi, kanunun “yalnız savaş zamanında askeri kanunlara tabi şahıslar hakkındaki hükümler” başlığını taşıyan birinci kısmın dördüncü bölümünde yer aldığı gibi, maddenin metninde de “Muharip Türk Ordusu”⁵⁹ndan açıkça bahsedilmektedir. Dolayısıyla, Türk Ordusu nezdindeki yabancı subay barış zamanında burada bulunmakta ise ülkemizde işlediği suçlar bakımından sivil işlemleri görür ve esasta As.CK. na değil TCK na tabi olur. Nitekim bunlar hakkında Türk askeri mahkemelerinin yetkisi sadece savaş halinde kabul edilmiştir (As.MKYUK 14/C)⁶⁰. 2941 sayılı kanunun 3/6 ncı maddesinde Savaş (harp) hali, ”savaş ilanına karar verilmesinden, bu halin kaldırılmasının ilan edilmesine kadar devam eden süre içerisinde, hak ve hürriyetlerin, kanunlarla, kısmen veya tamamen sınırlandırıldığı durumdur” şeklinde tanımlanmıştır.

Nihayet dördüncü şart, yabancı subayın mensup olduğu Devletle, Hükümetimiz arasında bunun aksine bir anlaşma yapılmaması, yani savaşıan Türk Ordusu nezdinde bulunmasına müsaade edilen yabancı subayın bu sırada işleyebileceği suçlar hakkında, mensup olduğu Devlet kanununun uygulanacağı hususunda, ilgili Devletle Hükümetimizin ayrı bir anlaşma akdetmemiş bulunmasıdır.

İlave edelim ki, savaşıan Türk Ordusu nezdinde bulunmalarına müsaade edilen yabancı subayların yanlarında emir erleri veya aileleri gibi bazı kimselerin bulunması ve suçun bunlar tarafından işlenmesi mümkündür. Bu gibi kimseler hakkında, As.CK.nun

⁵⁸ Erman, a.g.e., s.99.

⁵⁹ **Muharip Ordu:** Düşman karşısında harp etmek-açık sahrada olsun veyahut vatana ait bir bölgeyi savunmak için olsun- için ayrılmış olan ordunun bir kısmıdır. Harp hareketlerine iştirak edip etmemesi fark etmez.Düşman hattına girmek üzere yürüyüş halinde olan kıt'alar muharip birliklerdir.Muharip kıt'alara herhangi bir ihtimal karşısında, yardım etmek, bunların teçizatını ve silahlandırılmasını ve lüzumlu diğer levazımını temin, sevk ve teslim ve bunların yedek eratını toplamak ve teslim etmek gibi vazifelerle görevlendirilmiş olan ordu kısımları muharip ordudan sayılmaz harp sahnesinde menzil arazisinde, işgal edilen düşman arazisinde kullanılan, ordunun her parçası her halde muharip ordudur.(Çelen, a.g.e, s.674)

⁶⁰ Erman, a.g.e., s.99.

155. maddesi hükmünün uygulanacağı, 157. maddenin son cümlesinde açıklanmıştır: 155.nci madde, savaşan Türk Ordusu nezdinde bulunan veya orduyu takip eden bütün kimseler hakkında As.CK.nun uygulanacağını belirttiğine göre, bu gibi kimseler de As.CK.na tabi olurlar ve askeri mahkemelerde yargılanırlar (As.MKYUK. 14/F)⁶¹

C- Mülteci Yabancı Asker Kişiler

Bu gibi yabancı asker kişiler hakkında As.CK.nda açıklık yoktur. Buna karşılık 4104 sayılı “Muharip yabancı ordu mensuplarından Türkiye'ye iltica edenler hakkında Kanun” un 7. maddesine göre, “Gözaltı edilen yabancı askeri şahısların cezai muameleleri Türk Ceza ve Askeri Muhakeme Usulleri Kanunlarına tabidir”. Mülteci yabancı asker kişilerden maksat, Türkiye ile savaş halinde bulunmayan bir Devletin asker kişileridir. Aksi takdirde bir mülteci değil fakat bir “savaş esiri” söz konusu olur. Mesela iç politika sebepleri ile kendi ülkesinden kaçan bir asker kişi ülkemize sığınabilir; keza savaş halinde bulunan iki yabancı Devlet ordusuna mensup bazı asker kişiler, düşmana esir olmaksızın, sınırları geçip Türkiye'ye sığınabilirler. 4104 sayılı kanun, bu gibi asker kişiler ülkemize sığındıklarında, uygun yerlerde gözaltı edilmelerini emir bulunmakta ve gözaltı edilen bu kimseleri, bir suç işlediklerinde Türk As.CK.na tabi tutmaktadır. Bu kişiler As.MKYUK.nun 11/E maddesi gereğince askeri mahkemelerde yargılanır. Bu gibi mülteciler, gözaltından çıkarılıp ta, ülkede kalmalarına müsaade edildikleri takdirde TCK na tabi olurlarsa da haklarında artık As.CK uygulanamaz.

Ayrıca, modern savaşın bir problem halinde ortaya koyduğu mültecilerin durumu, yeni askeri ceza kanunlarında özel olarak öngörülmeğe başlanmıştır. Nitekim İsviçre As.CK nün 21 Aralık 1950 tarihli Federal Kanunla değişik 3. maddesinin 4. bendinde “savaşan Devletlerin askeri kuvvetlerine, milislerine ve örgütlenmiş mukavemet hareketleri de dahil olmak üzere gönüllü birliklere mensup olup ta gözaltı edilen asker kişilerle askeri kuvvetleri takip etmekte bulunup ta gözaltı edilen sivillerin As.CK na tabi

---

⁶¹ Erman, a.g.e., s.100.

olacakları” açıklanmıştır. Ayrıca, 28 Temmuz 1951 tarihinde Birleşmiş Milletler Sekreterliği tarafından hazırlanan “mültecilerin hukuki durumuna dair” bir Sözleşme Cenevre’de imzalanmıştır.⁶²

Bu sözleşmeye göre, özellikle ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden kovuşturmaya uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve bu sebeple o ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kimse mülteci sayılır (m.1/A-2). Sözleşmeye taraf olan Devletler de kendi ülkelerindeki mültecilere ırk, din veya menşe memleketi bakımından ayırım gözetmeksizin bu sözleşme hükümlerini uygulamak (m. 3) ve onları ibadet ve dini eğitim bakımlarından vatandaşların haiz oldukları haklardan faydalandırmak zorundadır (m.4). Bir mülteci bir ülkeye usulsüz olarak sığınmışsa, bu yüzden ceza kovuşturmasına tabi tutulamaz (m. 31) ve ancak milli güvenlik veya kamu düzeni sebepleri ile sınır dışı edilebilir (m. 32); ancak bu sınır dışı veya iade tedbirleri mültecinin ırkı, dini, vatandaşlığı, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat ve hürriyetinin tehdit edileceği ülkelere gönderilmesi sonucunu veremez (m.33/1).⁶³

---

⁶² Türkiye bu sözleşmeye mültecilerin Türk vatandaşlarından daha fazla haklara sahip olmamaları kaydı ile katılmamızı 29/8/1961 tarih ve 359 sayılı kanunla onaylanmıştır. (Bk:Düster,4.C 1/3, Sf.3052-3074)

⁶³ **Erman**, a.g.e., s.101.

D- Yabancı Savaş Esirleri

Yabancı ülkede bulunan Türk savaş esirlerinin, esir karargahlarında işledikleri suçlar Türkiye’de işlenmiş sayılarak, failleri hakkında Türk As.CK uygulanacaktır. Şüphe yok ki, bu husus esir düşen Türk asker kişilerinin, kendilerini esir eden Devletin nezaret ve kontrolü ile, kanunlarına tabi olmasını engellemez. Gerçekten gerek 1899 ve 1907 La Haye anlaşmalarına ve gerek 12 Ağustos 1949 tarihli “Savaş Esirleri Hakkında Uygulanacak Muamelelere Dair Cenevre Sözleşmesi”⁶⁴ nin 82. maddesine göre; savaş esirleri, bunları elinde tutan Devletin silahlı kuvvetleri hakkında geçerli bulunan kanun, tüzük ve genel emirlere tabi olurlar. İşte bu prensip gereğince ki, tarafımızdan esir edilen yabancı asker kişiler, esir oldukları süre içinde, Türk silahlı kuvvetleri hakkında geçerli bulunan kanunlara ve bunların başında da As.CK na tabi bulunurlar ve kendilerini esir etmiş olan Devletin kendi asker kişilerine verilen cezalardan başka bir ceza ile cezalandırılmazlar (Sözleşme, m. 87). İlave edelim ki, savaş esirinin esir kampından kaçmasının veya kaçmaya teşebbüs etmesinin suç teşkil etmeyip, sadece disiplin cezasını gerektireceği ve firarı başarmış olan esir, yeniden düşman eline düştüğü takdirde önceki firarından dolayı cezalandırılmayacağı yolunda Sözleşmede hüküm vardır (Sözleşme m.92).

Bu hüküm hemen bütün Askeri ceza kanunlarında açıklanmıştır. Gerçekten Fransız As.CK.nun 59, İtalyan Savaş haline ait As.CK.nun 12, İsrail As.CK.nun 10. ve İsviçre As.CK.nun 4/3. maddeleri, savaş esirlerinin sırası ile Fransız, İtalyan, İsrail ve İsviçre As.CK.larına tabi olduklarını belirtmiştir. Ülkemizde de, yukarıda sözü edilen 6020 sayılı kanunla iç hukuk kaidesi halini alan Cenevre Sözleşmesinden⁶⁵ başka, As.CK.nun 158. maddesi ile bu husus düzenlenmiştir. “Harp esirleri hakkında bu kanunun tatbiki” başlığını taşıyan bu maddeye (Değişik:15.6.1942-4257 s.k.) göre: “Harp esirleri bir suç işlerse rütbelere göre bu kanun mucibince cezalandırılırlar”. Bundan başka, As.CK. nun 164. maddesinin (C) bendi savaş esirlerine disiplin cezasının verilebileceğini

⁶⁴ “Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi”, 12 Ağustos 1949’da Cenevre’de imzalanmıştır. 21 Ocak 1953 tarih ve 6020 sayılı kanunla TBMM tarafından onaylanmıştır. (bkz.Resmi Gazete; 30.01.1953, sayı 8322, Düstur :III.Tertip, C.34)

⁶⁵ KERSE, “Harpte İnsani Davranış”, (Savaş esirlerine uygulanacak 1949 Cenevre Sözleşmesi), s.27-45. Aktaran Sahir Erman, *Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul*, İstanbul, 1983, s.102.

belirttiği gibi, 174. madde de bu kimselerin, rütbeleri ne olursa olsun, disiplin cezası bakımından “er” muamelesi göreceklerini tespit etmektedir. Nihayet As.MKYUK nun 14/D maddesi de “Savaşta esir edilenlerin işledikleri suçlara ait bütün davalar” demek suretiyle, bu gibi kişilerin Türk askeri mahkemelerinin yargısına tabi bulduklarını açıklamaktadır.

Ancak bütün bu hükümlerin uygulanabilmesi için, yabancı asker kişinin “savaş esiri” olması şarttır. Nitekim Fransız Yüksek Askeri Mahkemesi 1945 yılında tesis ettiği bir hükümde, milli savunma mükellefiyeti gereğince zorunlu çalıştırılmaya tabi tutulup ta çalışma yerini terk eden bir yabancının, bu kimsenin mensup olduğu Devletle Fransa arasında savaş hali bulunsa dahi, savaş esiri sayılmayacağına ve sonuç olarak askeri mahkemelerin yargısına tabi bulunmadığına karar vermiştir⁶⁶.

Modern savaş hukuku, savaş dışı kalan sivil halkın esir edilemeyeceğini, esir düşman asker kişilerinin bir suçlu muamelesi göremeyeceklerini, bunların birer köle olmayıp, insani duygulara uygun bir işleme tabi tutulacaklarını kabul etmektedir. Bununla beraber, savaş esirleri hürriyetleri kısıtlanmak ve genel ceza kanunlarına değil de, askeri ceza kanunlarına göre cezalandırılmak suretiyle, diğer düşman uyruklu kişilere nispetle daha sert bir muameleye maruz kalırlar. Gerçekten, yabancı esirleri gözaltında tutmak ve bunların kendi ülkelerinin yararına herhangi bir faaliyette bulunmalarına engel olmak ve böylece düşman kuvvetlerinin zayıflamasını sürdürmek düşünceleri esirlerin daha sert bir disipline ve esir eden Devletin As.CK. na tabi olmalarının sebebini teşkil eder.

Bu bakımdan rehinelere durumu da incelemek gerekir. Bilindiği gibi rehinelere, savaş eden Devlet kuvvetlerine karşı bir hareket yapıldığı takdirde misillemeye tabi tutulmak üzere hürriyetleri kısıtlanan düşman Devlet vatandaşlarıdır. Rehinelere hakkında La Haye anlaşmalarında hüküm yoktur ve bu boşluk eleştirilmiştir.

Rehinelere meselesi, İkinci Dünya Savaşından sonra savaş suçlularını yargılamak üzere kurulan mahkemelerde de tartışılmış ve rehinelere öldürülmesi askeri lüzumla izah olunmak istenmiştir. Bu savunmaya karşılık “Yüksek Komuta davası” olarak anılan davada, askeri mahkeme şu kararı vermiştir: ”Askeri lüzum, müspet kaidelerin ihlalini haklı kılamaz. Bir muharebenin veya bütün bir savaşın kaybedilmesi neticesini verse dahi

⁶⁶ Fransız Yüksek Askeri Mahkemesi, 1945 (DE JUGLART, 64-65) der. Sahir Erman, *Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul*, İstanbul,1983, s.102.

Devletlerarası hukuk kaidelerine riayet edilmek gerekir. La Haye nizamlarında bulunan yasaklar, bu nizamlar aksini beyan etmedikleri sürece, en acil nitelikte askeri lüzumdan dahi üstündürler.”⁶⁷

Nitekim Belçika Daimi Savaş Konseyi, 19 Mart 1951 tarihli bir kararında, askeri zorunluluk sınırlarına sıkı sıkıya bağlı kalınmak kaydı ile, rehinelerin öldürülmesinin savaş kaide ve adetlerini açıkça ihlal eden bir hareket olmadığını kabul ettiği gibi, İtalyan Yüksek Askeri Mahkemesi de 20.7.1948 tarihinde, şu kararı vermiştir: ”İşgal edilen bir ülkede Devletler hukuku ihlal edildiği ve bu ihlal ülke üzerindeki egemenliğini kaybetmiş olan Devletin isteği ile vuku bulduğu takdirde, misilleme hareketlerine girişilmesi caizdir. Ancak bu misillemenin nispet esasına uygun olması gerekir. Rovella sokağında Alman askerlerine yapılan saldırı ile Ardeatine çukurlarında rehinelerin öldürülmesi olayı arasında, gerek rehinelerin sayısı ve gerek verilen zarar bakımından nispet yoktur.”⁶⁸

İkinci Dünya Savaşı bitince, bu konuyu müspet bir şekilde halletmek lüzumu hissedilmiş ve 12 Ağustos 1949 tarihli “savaş zamanında sivillerin korunmasına dair” Cenevre sözleşmesinin⁶⁹ 33, 34, 146 ve 147. maddeleri rehineler meselesine ayrılmış⁷⁰ ve

⁶⁷ **LÜTEM**, *Harp Suçları ve Devletlerarası Hukuk*, Ankara, 1951, s.119. Aktaran Sahir Erman, *Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul*, İstanbul, 1983, s.102.

⁶⁸ **GARDON**, “Le probleme des otages” (Rev. Dr. Pen. MU et, Dr, de la guerre, 1962, 1/1, 80. 81); (Erman a.g.e.,s.103)

⁶⁹ “Harp (savaş) Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi”, 12 ağustos 1949 tarihinde Cenevre’de imzalanmıştır. Sözleşme, 21 Ocak 1953 gün ve 6020 sayılı kanunla onaylanmıştır. (bkz. Resmi Gazete; 30.01.1953, sayı:8322, Düstur: III.Tertip, C.34)

⁷⁰ **Anılan maddeler aşağıya çıkarılmıştır:**

MADDE 33. — Himaye gören hiçbir şahıs, bizzat işlemediği bir cürümden dolayı tecziye edilemez. Kollektif cezaların tatbiki ve keza diğer bilcümle tehdit ve tedhiş tedbirlerinin ittihazı memnurdur. Yağma memnurdur. Himaye gören şahıslara, ve mallarına karşı misilleme tedbirleri memnurdur.

MADDE 146. — Yüksek akid taraflar, aşağıdaki maddede tayin edilen işbu sözleşmeyi vahim surette ihlâl eden hareketlerden birini irtikap eyleyen, veya, irtikap etmek emrini veren şahıslara tatbik olunacak münasip cezaî müeyyideleri tespit için lüzumlu bilcümle teşriî tedbirleri almayı taahhüt ederler.

MADDE 147. — Yukarıdaki maddede istihdaf olunan vahim ihlal hareketleri, Sözleşme ile himaye edilen şahıslara ve bu şahısların mallarına karşı irtikap edildiği takdirde, aşağıdaki hareketlerden biridir: Kasten adam öldürmek, biyolojik tecrübeler de dahil olmak üzere işkence ve gayri insani muameleler, kasden azap vermek veya beden bütünlüğünü veya sıhhati vahim surette ihlâl etmek, gayri kanuni tehcir veya nakil, gayri kanuni tevkif, himaye gören bir şahsı düşman devletin silahlı kuvvetlerinde hizmet görmeye mecbur etmek veya işbu Sözleşme hükümleri mucibince nizam ve bitarafane muhakeme edilmek hakkından mahrum eylemek, rehine almak, askeri icapların haklı kılmadığı, gayri meşru ve keyfi büyük ölçüde mal tahribatı ve mal tesahübü (Düstur, III, 34, 306 ve 342-343). — Şurasını belirtelim ki sivil halkın rehine olarak alınmasını yasaklayan 34. madde, sözleşmeyi onaylayan 21.1. 1953 tarih ve 6020 sayılı kanunda yer almış değildir ve bu kanunda madde numarası 33 ten 35 e geçmektedir. Sözleşme tarafımızdan hiç bir ihtirazı kayıt olmaksızın imzalandığına göre. 34. madde sırf bir “atlama” dolayısı ile metne

özellikle 34. madde Sözleşmeye taraf olan Devletleri siviller arasından rehine almaktan yasaklamıştır.

Kanunumuz rehinelere bahsetmiş değildir ve bu büyük bir eksiklik. Doktrinde, Cenevre Sözleşmelerini onaylayan Türkiye'nin, rehine alınmasını suç haline getirici bir hükmü iç hukukuna getirmesinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Bu itibarla, düşman vatandaşı olan siviller, askeri bir harekate katılmadıkça ve bu sebeple hürriyetleri kısıtlanmadıkça “savaş esiri” sayılamazlar. Bu gibi kimselerin rehine olarak Türk askeri kuvvetlerinin elinde bulunması, bu sırada işleyecekleri suçlar hakkında Türk As.CK'nun uygulanmasını haklı gösteremez. Ancak rehineyi eline geçiren Türk askeri kuvveti yabancı ülkede bulunur ve bu rehine orada Türk askeri birliklerinden birine veya Türk asker kişilerine yahut Türk memur ve makamlarına karşı As.CK nda yazılı bir suç işlemiş olursa (rehine sıfatı ile değil, fakat böyle bir suçun faili sıfatı ile) As.CK nun 161. maddesi gereğince, bu kanunun uygulanması mümkün olur.⁷¹

E- NATO'ya Mensup Ülkelerin Asker Kişileriyle Diğer Şahıslar

Önceki fıkralarda açıklanan üç durumda, yabancı asker kişilerin Türk askeri yargısına tabiyeti savaş durumuna inhisar etmektedir. Tabidir ki; bu durumlardan her biri, kendi koşulları içerisinde en az diğerleri kadar önemlidir. Ancak, burada savaş durumunun yanı sıra, barış durumunda da yabancı asker kişilerin Türk yargısına tabiyeti söz konusu olması nedeniyle; ayrıca son zamanlarda, Irak harekati arefesinde, ülkemizde konuşlanması veya transit geçişi (ABD askerlerinin) ile gündemi hayli işgal etmiş olan yabancı asker kişilerin tabi olacakları yargı merci sorunu ile birlikte, sözleşmenin

---

girmemiş bulunmaktadır (Kerse, a.g.e., s. 50-51). Ancak 6020 sayılı kanunla bu sözleşme onaylandığına ve İngilizce ve Fransızca metinleri geçerli olduğuna göre, 34. maddenin tarafımızdan kabul edildiği sonucuna varmak yerinde olur. (KERSE, a.g.e, s.51, Erman, a.g.e., s.104)

⁷¹ Özkaymak, a.g.t.

detayları göz önüne alınarak; Sözleşme ve ülkemizdeki uygulamaları, aşağıda altıncı bölümde, ayrı olarak incelenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

(NATO/SOFA)KUVVETLER STATÜSÜ SÖZLEŞMESİ VE CEZA YARGISI

A- Genel Bilgiler

Ortak savunma ve yardım zorunluluk ve ihtiyaçlarını gerçekleştirmek isteyen bazı Devletler 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da Kuzey Atlantik Anlaşmasını⁷² akdetmişler ve bu anlaşmayı uygulamakla yükümlü bir teşkilat (North Atlantic Treaty Organisation - NATO) kurmuşlardır. Türkiye bu anlaşmaya 1952 tarihli bir protokolle katılmış ve bu protokol 18.2.1952 tarih ve 5882 sayılı kanunla onaylanmıştır. Bu anlaşma gereğince Teşkilata üye olan Devletlere mensup askeri kuvvetlerin, diğer bir üye Devletin ülkesinde bulunduğu durumlarda, arada çıkması muhtemel uyuşmazlıkların çözümlenmesi maksadı ile, çeşitli Devletler arasında bir takım sözleşmeler akdedilmiştir. Bunlar arasında, en önemlisi Atlantik Anlaşmasına taraf olan Devletler arasında Kuvvetlerin Statüsüne dair olup Londra'da 19 Haziran 1951 de imzalanan ve tarafımızdan 10.3.1954 tarih ve 6375 sayılı kanunla onaylanan sözleşmedir ki, kısaca “Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi” diye anılır⁷³.

Ancak aynı Antlaşmanın uygulanmasını göstermek maksadı ile NATO'ya mensup bazı Devletler arasında iki taraflı Sözleşmeler⁷⁴ yapıldığı gibi, yine Antlaşma

⁷² Antlaşma ilk olarak, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanmıştır. İlerleyen tarihlerde ülkemizle birlikte bazı devletler, oluşuma iltihak etmiştir.

⁷³ Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Kore'ye ve Japonya'ya gönderilmelerinin doğurduğu yargı uyuşmazlıklarını çözümlenmek maksadı ile, Japonya'daki Birleşmiş Milletler askeri kuvvetlerinin hukuki durumuna (Statüsüne) dair 19 Şubat 1954 tarihli anlaşmaya memleketimiz de katılmış ve bu keyfiyet 28 Mayıs 1958 tarih ve 7120 sayılı kanunla onaylanmıştır. Sözleşme, Türk asker kişilerinin Kore'de işleyecekleri bütün suçlardan dolayı gönderen Devlet sıfatıyla Türk yargısına tabi olacaklarını tespit etmektedir.(Erman a.g.e s.105).

⁷⁴ Diğer Devletlerde takriben 700.000 kişilik bir kuvveti sürekli olarak bulundurması dolayısıyla en büyük “Gönderen Devlet” olan ABD, NATO'ya mensup olsun olmasın, Türkiye dahil 50 “Kabul eden Devletle” ikili anlaşmalar yapmıştır. Bu ikili anlaşmaları — “Kabul eden Devletin” askerî ve ekonomik kuvvet ve önemine göre değişen — üç kategoriye ayırmak mümkündür: a.) Gönderen Devlete (yani ABD'ne) bu kuvvetlerin, hizmet sırasında olsun veya olmasın, işleyebilecekleri bütün suçlar bakımından mutlak bir yargı yetkisi tanıyan anlaşmalar; ABD ile Güney Kore, yalnız Groenland'a münhasır olmak üzere Danimarka, Japonya, Bahama ve Dominik Cumhuriyeti arasında yapılan anlaşmalar bu kategoriye girer; b) Gönderen Devlete bu kuvvet mensupları ta-

uyarınca kurulan SHAPE ve Müşterek Genel Karargahları vücuda getiren sözleşmeler de imzalanmıştır.

Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi prensip itibarı ile NATO'ya mensup Devletleri iki büyük kategoriye ayırır: Bunlardan birincisi anlaşmaya taraf olan bir Devletin ülkesinde kendi askeri kuvvetlerini bulunduran Devlettir ki, buna kısaca “Gönderen Devlet” denir; ikincisi kendi ülkesinde bu nevi kuvvetlerin bulunmasına rıza gösteren Devlettir ki, bu da “Kabul eden Devlet” olarak adlandırılır. İşte *Sözleşme ile tespit olunan prensip, Gönderen Devletin, kendi kuvvetleri üzerindeki yargı hakkını muhafaza etmesi ve bu kuvvet mensuplarının Gönderen Devletin As.CK na tabi tutulmalarından ibarettir.*

B- Kuvvetler Statüsü Sözleşmesinin Uygulanması açısından “Kişiler”

NATO Sözleşmeleri, üç grup kişiyi ilgilendirir: Bunlar kuvvet mensupları, sivil unsurlar ve yakınlarıdır.

Kuvvet mensuplarından maksat, Gönderen Devletin, Kabul eden Devlet ülkesinde bulundurduğu kara, deniz ve hava kuvvetleri personelidir. (Kuv.St.Söz.I/1-a). Buna göre, “kuvvet mensubu” veya “asker kişi” olabilmek için üç şartın bulunması gerekir :

1. Akit Devletlerden birinin kara, deniz veya hava kuvvetlerinden birine mensup olmak;
2. Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf olan bir Devletin ülkesinde bulunmak;
3. Bu ülkede askeri hizmet ve görevin yerine getirilmesi amacıyla bulunmak.

Bu üç şart bakımından bazı hususları belirtmek gerekir. *Birinci şart, Silahlı kuvvetlere mensup olmaktan ibarettir. Ancak Silahlı kuvvetler tarafından istihdam edilen*

---

rafından belirli bölgeler içinde işlenen bütün suçlarda mutlak bir yargı yetkisi tanıyan, fakat bu yerlerin dışında Kabul eden Devletin yetkili olacağına dair olan anlaşmalar: ABD ile Suudi Arabistan arasında akdedilen 18 Haziran 1951 tarihli anlaşma bu kabildendir, c) Gönderen Devletin Kabul eden Devletin aynı zamanda yetkili oldukları esasını kabul eden ve yetki uyuşmazlıklarının çözülmesi için bir takım üstünlük ve feragat kuralları koyan anlaşmalar: ABD ile Türkiye Cumhuriyeti arasında akdedilen 23 Haziran 1954 tarihli Tatbik Anlaşması buna misâl olarak gösterilebilir. Ancak bu gruba giren anlaşmalar arasında da önemli farklar mevcuttur (Ayrıntılı bilgi için Bkz. LAZAREFF, 43-56; Erman, a.g.e., s.105)

sivil personel “kuvvet” sayılmaz, zira Sözleşme bu gibi kişileri “sivil unsur” saymakta ve bunlardan ayrıca bahsetmektedir. *Kuvvet mensubunun Gönderen Devletin vatandaşı olması şarttır*; ancak çifte vatandaşlık meselesi Sözleşmede açıkça çözümlenmiş değildir. Mesela bir Türk vatandaşı, bu vatandaşlığı muhafaza ederek, Amerikan vatandaşlığına geçse ve ABD ordusunda askeri görev yaparken Türkiye'ye gönderilse ve Türkiye'de bir suç işlese, yargı yetkisi ABD ne mi yoksa Türkiye'ye mi ait olacaktır? Böyle bir mesele Fransa'da çıkmış ve Amerikan kuvvetleri ile Fransa'ya gönderilen çifte uyruklu Brunet adlı asker, firar ederek, meselenin çıkmasına yol açmıştır. Bunun üzerine Fransa'da 13.11.1956 tarihli bir kanun çıkarılarak, NATO Devletlerinden birinin ordusunda askerlik ödevini yapmış olan Fransızlar, Fransa'da askerlik yapmak zorunluluğundan kurtulmuşlardır⁷⁵. Böyle bir durum ülkemizde meydana geldiği takdirde şu şekilde düşünmek gerekir: Sözleşmede kuvvet mensubunun çifte uyruklu olması ihtimalinin dolaylı olarak öngörülmüş olduğu düşünülebilir. Gerçekten Sözleşmenin VII. maddesinin 4. fıkrasına göre “işbu maddenin yukarıdaki hükümleri, Gönderen Devletin askeri makamlarına, Kabul eden Devletin tebaası olan veya mutad ikametgahları bu Devletin ülkesinde bulunan şahıslar hakkında kaza salahiyetini kullanmak hakkını vermez, meğer ki bu şahıslar Gönderen Devletin kuvvetine mensup olalar”. Demek oluyor ki, Türk vatandaşı olan kişi, Gönderen devletin kuvveti sıfatı ile Türkiye'de bulunacak olursa, Gönderen Devlet onun üzerinde yargı yetkisini haiz olacaktır. Yani çifte uyruklu kuvvet mensubu meselesini, Sözleşme Gönderen Devlet lehine çözümlenmiş bulunmaktadır⁷⁶.

İkinci şart açıktır: “*Kuzey Atlantik Anlaşmasına Taraf Olan bir Devletin Ülkesinde Bulunmak*” ; Sözleşmenin, NATO anlaşmasının taraflarınca imzalanmış olmasının doğal bir sonucudur. Ancak, “Kuzey Atlantik Konseyine Taraf Devletler ve Barış İçin Ortaklık Programına Katılan Diğer Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne İlişkin Anlaşma”⁷⁷ sonrasında, bu şart, “NATO veya BİO (Barış İçin Ortaklık) anlaşmalarına taraf olan bir devletin ülkesinde bulunmak” şeklinde genişletilmiştir. Zira, anılan anlaşmanın 2 nci maddesinin birinci bendi “Nato-Sofa, mevcut antlaşmayı

⁷⁵ LAZAREFF, *a.g.e.*, s. 88-89. Aktaran Erman, *a.g.e.*, s.107.

⁷⁶ Ancak yabancı Devlet ordusunda hizmet görmek, Türk vatandaşlığı kanununa göre, vatandaşlıktan ıskat sebebi sayılabilir (Bkz. ÇELİK, *Milletlerarası Hukuk*, II/I, 59; Engin Nomer, *Vatandaşlık Hukuku*, Sf.114-123).

⁷⁷ 03.12.1999 Tarih ve 99/13755 sayılı Kararla kabul edilen; 30.12.1999 gün ve 23922 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış (Düster: V.Tertip, C.39) olan,19 Haziran 1995 Tarihinde, Brüksel'de imzalanmış olan “Kuzey Atlantik Konseyine Taraf Devletler ve Barış İçin Ortaklık Programına Katılan Diğer Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne İlişkin Andlaşma”.

uyguladığı alana ek olarak, mevcut antlaşmaya göre, NATO-Sofa'ya taraf olmayan bütün taraf devletlerin egemenlik topraklarına uygulanacaktır.” hükmünü taşımaktadır. Bir kuvvet mensubu, tabiyetinde bulunduğu ülkede bulunduğu sürece hiç bir imtiyaz veya dokunulmazlıktan yararlanamaz. Ancak bu kaidenin istisnasını, “Karargahların Statüsü Hakkındaki Protokol”de⁷⁸ bulmak mümkündür. Gerçekten bu Protokol, karargah mensuplarına, vatandaşlık bakımından bir ayırım yapmaksızın diploması dokunulmazlığını tanımaktadır. Bu itibarla, kuvvet mensubu kendi ülkesinde kurulmuş olan bir Genel Karargaha bağlı ise, - mesela Bruxelles'deki NATO merkezindeki Teşkilat memuru sıfatı ile görev yapan bir Belçikalı veya İzmir'deki NATO karargahında çalışan bir Türk vatandaşı ise - kendi ülkesinde bulunduğu zaman dahi, dokunulmazlık ve imtiyazlardan faydalanır.

Üçüncü ve en önemlisi olan, “askeri hizmetin ifası maksadı ile” Kabul eden Devletin ülkesinde bulunmak şartı, birçok meseleler ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi, izinlilerin durumu olmuştur. Sözleşmede bu konuda açıklık bulunmamasına karşılık, hazırlık çalışmalarından çıkan anlam şu olmuştur. Gönderen Devletin kuvvet mensubu, bağlı bulunduğu kuvvetin bulunmakta olduğu ülkede iznini geçirmekte ise, yine askerlik hizmetinin ifası maksadının bulunduğu kabul edilir; buna karşılık aynı kişi iznini başka bir ülkede geçirmekte ise (o ülkede Gönderen Devlete ait başka birlikler bulursa dahi) sözü geçen maksadın bulunmadığı sonucuna varılır. İkinci mesele firar halinde bulunanlar tarafından çıkarılmıştır. Bu konuda da Sözleşmede açıklık yoktur. Ancak Sözleşmenin III. maddesinin 4. fıkrası, Gönderen Devlet makamlarının 21 günü geçen her türlü firar ve İzin tecavüzü olaylarını Kabul eden Devlet mercilerine bildireceklerini beyan etmektedir. Bundan da anlaşıldığına göre, Kabul eden Devlet mercileri, kendilerine bildirilen firar ve izin tecavüzü olaylarının faillerini yakalayıp, Gönderen Devlet, makamlarına teslim edeceklerdir.

Ancak, yine 6375 sayılı kanunla onaylanan “Kuzey Atlantik Anlaşması mucibince kurulmuş olan milletlerarası askeri karargahların Statüsüne müteallik Protokol”ün 3. maddesine göre, “kuvvet” deyimini, NATO'ya dahil her hangi bir Devletin kara, deniz veya hava silahlı kuvvetlerine mensup olup, bir müttefik karargahına bağlı personeli ifade

⁷⁸ “Kuzey Atlantik Andlaşması Mucibince Kurulmuş Olan Milletlerarası Askeri Karargahların Statüsüne Müteallik Protokol”, 28 Ağustos 1952 tarihinde Paris'te imzalanmıştır. 24.07.1969 gün ve 13257 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Düstur: III.Tertip, C.35, s.1689.

eder. Bu itibarla, NATO'ya dahil bir Devletin asker kişinin dokunulmazlık ve istisnalardan faydalanması için, müttefik bir karargaha bağlı olması gerekli ve yeterlidir.

Sivil unsurlardan, bir Akit Tarafın kuvvetlerine refakat eden ve bu tarafın ordusu hizmetinde bulunan ve tabiiyetsiz, Kuzey Atlantik Antlaşmasına taraf olmayan bir devletin veya ülkesinde kuvvetin vazifeli bulunduğu Devletin uyruğu olmayan yahut mutaden o devletin ülkesinde mukim bulunmayan şahıslar kast olunur. Demek oluyor ki, bir sivilin Sözleşmenin kapsamına girebilmesi için, üç şartın bulunması gerekir:

Birinci şart, “*sivil olmak*”tır. Bu koşul ayrıca açıklamayı gerektirmemektedir ve sivillerin “Kuvvet mensubu” olmamalarının sonucudur. Demek oluyor ki, “asker kişi” sıfatını taşıyan bir kimse, sivil unsur sayılamaz.

İkinci şart, *bir Kuvvete refakat etmek ve Kuvvet tarafından istihdam olunmak, bu kuvvetin hizmetinde bulunmaktır*. Bundan da anlaşılmaktadır ki, Gönderen Devlet, kabul eden Devlete, yalnız sivil unsur, mesela sadece teknisyenler gönderemez. Sivil unsurun Kuvvete refakat etmesi gerekir. Bu itibarla Belçika'da Türkiye'nin “kuvvet”i bulunmadığından, Belçika'daki NATO karargahında bulunan Türk delegasyonu memurları “sivil unsur” değildirler. Ayrıca bir sivil unsurun bir Kuvvetin hizmetinde olması da gereklidir. Sözleşmenin tarafımızdan yayınlanan Türkçe metninde kullanılan “bu Tarafın ordusu hizmetinde” deyimini, Fransızca metinde “bu Tarafın ordularından (yani kara, deniz ve hava ordularından) biri tarafından İstihdam edilen” şeklinde ifade olunmuştur ki, çok daha yerinde bir ifade tarzıdır.

Ancak ABD, çeşitli kabul eden Devletlerle imzaladığı ikili Sözleşmelerle bu ikinci şartın alanını genişletmiştir. Özellikle, 6427 sayılı kanunla onaylanan “Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasında Kuzey Atlantik Anlaşmasına taraf Devletler arasında kuvvetlerin Statüsüne dair Sözleşmenin tatbikine müteallik” 23 Haziran 1954 tarihli anlaşmanın 2. maddesi, sivil unsur kavramını bir hayli genişletmiştir. Bu maddeye göre, Sözleşmedeki sivil kişilerden başka “ABD askeri teşkilatının, ABD Hükümet nin, askeri mağazaların ve askeri personelin istirahatına mahsus müesseselerin memur ve müstahdemlerini; Kızılhaç ve Birleşik Hizmetler Teşkilatı (USO) personelini ve ABD kuvvetleri hesabına iş gören müteahhitlerin Türkiye'deki ABD Askeri Teşkilatı nezdinde tayin olunmuş teknik mümessillerini ihtiva edecektir. Bütün bu şahıslar ABD askeri kanunlarına tabidir. İlerde, muayyen başka kategori şahıslar söz konusu olursa ABD

Hükümeti, onların da bu fıkraya dahil edilmeleri hususunu Türkiye Hükümeti makamları ile müzakere etmek arzusundadır”.

Buna karşılık Fransa, askeri kooperatiflerde çalışan kişilerin, elektrik ve telgraf teknisyenlerinin sivil unsur kavramına girdiklerini, ancak Kızılhaç, Y.M.C.A. ve Silâhlı Kuvvetler tarafından istihdam edilen tiyatro artistlerinin bunun dışında kaldıklarını kabul etmiştir⁷⁹. Görülüyor ki Türkiye, Fransa'ya nispetle çok daha geniş olan bir kategoriye “sivil unsur” sıfatını tanımış bulunmaktadır.

Bundan başka Karargahlar Statüsüne ilişkin Protokolün 3.ncü maddesinin 1/b bendi ile sivil unsur deyimine iki kategori daha eklenmiştir: Bunlardan birincisi, Müttefik Karargaha bağlı olarak Kuzey Atlantik Anlaşmasına dahil Devletlerden birinin silahlı servislerinde görevlendirilmiş olan kimselerdir; ikincisi de Kuzey Atlantik Konseyince müttefik karargahlarında görevlendirilmeleri kararlaştırılacak olan sivil personeldir. Ancak, bu iki kategorinin Kabul eden Devletin veya NATO'ya dahil bulunmayan bir Devletin vatandaşı olmaması ve mutaden kabul eden Devletin ülkesinde ikamet etmemesi şartı yine de aranmaktadır.

Üçüncü şart, *bir takım vatandaşlık koşullarına sahip olmaktır*. Sivil unsurun;

- Kabul eden Devletin vatandaşı olmaması;
- Kabul eden Devletin ülkesinde mutaden ikamet etmemesi;
- Tabiiyetsiz, yani vatansız olmaması;
- NATO'ya mensup olmayan bir Devletin vatandaşı olmaması gerekir.

Demek oluyor ki, kabul eden devletin vatandaşı olanlar, tabiiyetsiz olanlar, NATO Antlaşmasına Taraf olmayan bir Devletin vatandaşı oldukları halde, öteden beri Kabul eden Devlette ikamet eden kimseler, Gönderen Devlet Kuvvetleri tarafından istihdam edilseler dahi, sivil unsur olamazlar⁸⁰.

Yakınların kimler olduğunu Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi şu şekilde tarif etmektedir : “Yakın tabiri ile, bir kuvvet veya sivil unsur mensubunun eşi veyahut nafakası kuvvet veya sivil unsur mensubuna ait çocukları kast olunur”. Bu itibarla usul ile

⁷⁹ Fransız Adalet Bakanlığının 4 Eylül 1958 tarihli sirkülerinden (LAZAREFF, *a.g.e.*, s.10 Aktaran Erman, *a.g.e.*, s.109).

⁸⁰ Erman, *a.g.e.*, s.109.

diğer füru “yakın” sayılmamıştır⁸¹. Karargahların Statüsüne ait Protokol da, esasen “kuvvet” ve “sivil unsur” kavramlarını genişlettiği cihetle, bunların eşleri ve nafakaları onlar tarafından sağlanan çocuklarını ifade eden “yakın” kavramı da, dolayısı ile genişlemektedir (Kar. St. Prot. 3/1-c). Kuvvetler Statüsü Sözleşmesinin uygulanmasına ilişkin anlaşmanın 1. maddesi ise “yakın” kavramını daha da genişletmiştir. Bu maddeye göre ABD nin bir kuvvetinin veya sivil unsurunun herhangi bir mensubunun hısımları (akrabası) olup, ABD kanunlarına veya nizamlarına göre nafakası o mensuba terettüp eden ve bilfiil onunla birlikte ikamet eden bütün şahıslar da, ABD vatandaşı olmayanlar müstesna, “yakın” addedilecek ve her bakımdan yukarıda anılan NATO sözleşmesinin 1. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendinde tarif edilen şahıslar gibi muamele göreceklendir. Bu suretle sadece eşe ve çocuklara inhisar eden “yakın” deyimini, Uygulama Anlaşması ile, bütün hısımları kapsamına alacak şekilde genişletilmiştir. Ancak bunların nafakasının Amerikan kanunları gereğince, Amerikan asker kişisine veya sivil unsuruna ait olması, bunların sözü geçen asker kişi veya sivil unsurla birlikte oturmaları ve Amerikan vatandaşı bulunmaları şarttır.⁸²

Bu bakımdan “yakın”ın çifte uyruklu olması ihtimalini de düşünmek gerekir: Bir Türk kıızı, Türk vatandaşlığını muhafaza ederek, Türkiye’de görevli bir Amerikan Kuvvet mensubu veya sivil unsuru ile evlenerek aynı zamanda Amerikan vatandaşı olsa “yakın” sayılabilir mi? Bu kişilerin, bizim bakımımızdan Türk vatandaşı olmaları sebebiyle, “yakın” sayılmaları mümkün değildir.⁸³

B- Yargı Hakkının Kullanılması

Sözleşmeye ve diğer metinlere tabi olan kişileri bu suretle gördükten sonra, bunların işledikleri suçlar hakkında hangi organların yargı hakkını kullanacaklarını tespit etmek gerekir. Uygulanacak kanun bakımından Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi Önemli iki

⁸¹ Danse, “Vers l’application du statut penal de l’OTAN aux troupes etrangeres sur le territoire de la Republique Federale d’Allemagne” (Rev. Dr.Pen Mil. et Dr. la Guerre, 1963, n/1, 107; Erman, a.g.e., s.110).

⁸² Özkaymak, a.g.t.

⁸³ Erman, a.g.e., s.110.

prensip kabul etmektedir⁸⁴. Bu prensiplerden birincisine göre, *Gönderen Devlet, kendi askeri kanunlarına tabi bütün kişiler üzerindeki cezai ve inzibati yargı yetkisini Kabul eden Devletin ülkesinde kullanmak hakkını haizdir* (Söz.VII,1.a); ikinci prensibe göre ise, *kabul eden Devlet, kendi ülkesinde işlenip de, kendi kanunlarına göre suç sayılan fiiller dolayısı ile Gönderen Devletin askeri kuvvetleri, sivil unsurları ve yakınları üzerinde yargı yetkisini haizdir* (Söz.VII,1, b). Böylece, Kabul eden Devlet ülkesinde suç işleyen Gönderen Devlet kuvvet mensubu veya sivil unsuru bir taraftan kendi Devletin kanunlarına, diğer yandan da Kabul eden Devletin kanunlarına tabi olmaktadır. Ancak, “yakın”lar gönderen Devletin askeri kanunlarına tabi olmadıklarından, bunların işledikleri suçlar hakkında kabul eden Devlet kanunu uygulanır ve bu Devlet yargı yetkisinden feragat ettiği takdirde ki “yakın” hakkında gönderen Devletin kanunu uygulanabilir. Bu durumun bir takım karışıklık ve uyuşmazlıklara yol açabileceğini göz önünde tutan Sözleşme, belirli suçlarda taraflardan birine mutlak yani kesin yargı yetkisi vermek, diğer bazı hallerde de rüçhanlı yani, öncelik tanınan yargı yetkisini kabul etmek suretiyle bu uyuşmazlıkları düzenlemek istemiştir.

1. Kesin Yargı Yetkisi

Gönderen ve Kabul eden Devletler aşağıda açıklanan hallerde, mutlak yargı yetkisini haizdirler. Yani, bu hallerde duruma göre, ya Gönderen yahut Kabul eden devletin makamları tek başına harekete geçer ve kendi kanununu uygular.

Sözleşme bu hali, “Devletin emniyeti aleyhinde işlenen suçlar da dahil olmak üzere, sadece bir devletin kanununa göre suç teşkil eden fiiller” şeklinde düzenlemiştir. Fail, gönderen devletin askeri kanunlarına tabi bir kişi olup ta, işlenen suç Gönderen Devletin güvenliğine karşı işlenmiş bir suç ise ve sadece bu Devletin kanununa göre suç teşkil etmekte ise Gönderen Devlet kesin yargı hakkını haizdir. Devletin güvenliğine karşı

⁸⁴ İşaret edelim ki bu prensipler Varşova Paktım imzalayan Devletler tarafından da kabul edildiği gibi, SSCB'nin 17 Aralık 1956 da Polonya ile; 13 Mart 1957'de Doğu Almanya ile; 27 Mayıs 1957'de Macaristan ile ve 17 Ekim 1958 de Çekoslovakya ile imzaladığı iki taraflı Uygulama anlaşmalarında, da yer almış bulunmaktadır (VERBI, 899 ve not 72); Sahir Erman, *a.g.e.*, s.110.

işlenmiş suçlar şunlardır: *Vatana hıyanet, sabotaj, casusluk, Devletin sırlarına veya onun savunması ile ilgili sırlara ilişkin herhangi bir kanunun ihlali (m. VII/2 c)*. Bu sayma sınırlayıcı kabul edilirse, başka bir suçun, mesela Gönderen Devlet kuvvet mensubunun, Kabul eden Devlet ülkesini ziyaret etmekte olan kendi Devlet Başkanına karşı işlediği öldürme fiilinin “Gönderen Devletin güvenliğine karşı işlenmiş bir suç” sayılması mümkün olmaz. Bununla beraber, Sözleşme ruhundan bu saymanın misal kabilinden olduğunu çıkarmak ta mümkündür.

Ancak, Gönderen Devlet aleyhinde işlenen suç, bunlardan biri olduğu takdirde dahi, bu devletin kesin yargı yetkisinin ortaya çıkabilmesi için, *failin “Gönderen Devletin askeri kanunlarına tabi olması” gerekir*. Zira bu suçu işleyen kimse Kabul eden Devlet vatandaşı olmayıp ta, vatansız veya NATO'ya dahil olsun veya olmasın, üçüncü bir devlet vatandaşı olduğu takdirde, Gönderen Devletin kesin yargı hakkı yoktur. Eğer fail, Kabul eden Devletin vatandaşı ise, onun üzerinde Gönderen Devletin hiçbir bakımdan yargı hakkı söz konusu olamayacağından dolayı, işlenen suçun Gönderen devletin güvenliğine karşı olması halinde de böyle bir yargı yetkisi bulunamaz. Gerçekten, Sözleşmenin VII nci maddesinin 2.nci fıkrasına göre, “İşbu maddenin yukarıdaki hükümleri, Gönderen Devletin askeri makamlarına, Kabul eden Devletin tebaası olan veya mutad ikametgahları bu Devletin ülkesinde bulunan şahıslar hakkında yargı hakkını kullanmak hakkını vermez; meğer ki, bu şahıslar Gönderen Devletin kuvvetine mensup olalar.”

Gönderen Devletin askeri kanunlarına tabi olan kişiler, sadece Gönderen Devletin kuvvet mensupları değildir. Her ne kadar Sözleşmede bu hususta açıklık yoksa da, Uygulama Anlaşmasının⁸⁵ yukarıda anılan 2. maddesi sivil unsurların da Amerika Birleşik Devletleri askeri kanunlarına tabi olduklarını açıklamıştır: Sonuç olarak Amerikan sivil unsuru da, ülkemiz bakımından, Gönderen Devletin askeri kanunlarına tabidirler ve bu Devletin mutlak yargı yetkisine girmektedirler. Ancak Uygulama Anlaşmasında “*yakınların*” ABD askeri kanunlarına tabi oldukları belirtilmediğine göre, yakınlar hakkında böyle bir kesin yargı yetkisi mevcut değildir. Nitekim İngiltere'de Covert ve Japonya'da Kruger adlı iki Amerikalı kadın, kuvvet mensubu olan kocalarını öldürmüşler ve Amerikan askeri mahkemesine gönderilerek mahkum edilmişlerdi. Her iki

⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti ile A.B.D. arasında, “Kuzey Atlantik Anlaşmasına Taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme”nin Tatbikatına Müteallik Andlaşma; (Ankara, 23 Haziran 1954)

kadın habeas corpus definde bulunarak, kendilerinin sivil olduklarını ve jürisiz askeri mahkemede yargılanamayacaklarını ileri sürmüşler ve Amerikan Yüksek Mahkemesi de, “yakın”ların askeri mahkemelerde yargılanmayacaklarına ve Amerikan askeri kanunlarına tabi olmadıklarına karar vermiştir.⁸⁶

Demek oluyor ki, ne Sözleşmede ne de Uygulama Anlaşmasında yakınların Gönderen Devletin askeri kanunlarına tabi olduklarına dair açıklık olmadığı gibi, bizzat Amerikan Yüksek Mahkemesi dahi yakınların Amerikan askeri kanunlarına tabi olmadıklarına karar vermiş bulunmaktadır. Bu durum karşısında, yakınların Kabul eden Devletin yargı yetkisine dahil olduklarını kabul etmek gerekir.

Bu hükümler işlenen suçun, Kabul eden Devletin güvenliğine karşı olması halinde de geçerli olup, bu takdirde Kabul eden Devlet kesin yargı yetkisine sahiptir. Böyle bir suçun faili Gönderen Devletin asker kişisi, sivil unsuru veya yakını olsa dahi, Sözleşmenin (VII/2-b) maddesi uyarınca Kabul eden devletin kesin yargı yetkisi tanınmıştır.

Ancak suçun güvenlik aleyhine işlenmiş olmayıp ta yine de taraflardan sadece birinin kanununa göre suç teşkil etmesi mümkündür. Gerçekten Kuvvetler Statüsü Sözleşmesinin VII.maddesinin 1.nci fıkrasına göre, Gönderen devletin askeri kanunlarına tabi kişiler tarafından işlenen fiil, sadece bu Devletin kanunlarına göre suç teşkil edipte, Kabul eden Devlet kanunlarına göre suç sayılmamışsa, yine Gönderen Devletin kesin yargı yetkisi vardır. Buna karşılık, Gönderen Devletin asker kişisi, sivil unsuru veya yakını tarafından işlenen fiil, sadece Kabul eden Devlet kanunlarına göre suç teşkil edipte, Gönderen Devletçe suç sayılmamakta ise Kabul eden Devlet kesin yargı yetkisini haizdir.

2. Üstün Yargı Yetkisi

Taraflar kesin yargı yetkisinden feragat edemezler; bunun dışında kalıpta rüçhanlı, yani üstün yargı yetkisine giren hallerde, bu öncelik hakkından vazgeçilebilir. Bu vazgeçme kendiliğinden olabileceği gibi, diğer akit tarafın isteği üzerine de olabilir:

⁸⁶ LAZAREFF,165; Erman, *a.g.e.*, s.112.

Birinci halde, yani üstün (Sözleşmenin deyimi ile rüçhanlı) yargı yetkisini haiz olup ta bunu kullanmaktan kendiliğinden vazgeçen Devlet, diğer Devletin makamlarını mümkün olan çabuklukla haberdar eder; ikinci halde, yani vazgeçme konusunda kendisinden istemde bulunulduğu takdirde, üstün yargı yetkisini haiz olan Devlet “feragat keyfiyetine işbu (yani istemde bulunan) Devletçe hususi bir ehemmiyet atfedilen hallerde, hayırhahlıkla tetkik” eder (Kuv. St. VIII/4). Bu inceleme sonucunda üstünlükten vazgeçilmesi halinde, yargı yetkisi vazgeçme isteminde bulunmuş olan Devlete geçeceği için, fail hakkında bu Devletin kanunları uygulanır. Bu konuda, ERMAN, ABD'nin NATO üyesi kimi ülkelerle akdettiği Uygulama Anlaşmalarında, istem halinde mahalli Devletin üstün yargı yetkisinden otomatik bir şekilde vazgeçmeğe mecbur olduğuna dair bir hükmün var olduğunu belirtmektedir.⁸⁷

Sözleşme ne gibi hallerde gönderen Devletin üstün yargı yetkisini haiz olacağını sınırlayıcı olarak tespit etmiş, bu hallerin “haricindeki herhangi bir suçun işlenmesi halinde Kabul eden Devletin makamları kaza salahiyetlerini rüçhaniyetle kullanmak hakkını haiz olacaklardır”(md.VII/3-b) demek suretiyle, ***Kabul eden Devlet kanununun uygulanmasının kaide, Gönderen Devlet Kanununun uygulanmasının ise istisna olduğunu*** belirtmiştir. Kabul eden Devlet, bu üstün yargı yetkisinden, Gönderen Devlet lehine vazgeçmiş olsa⁸⁸ dahi durum aynıdır. Yani, üstün yargı yetkisini haiz olan Devlete nispetle, diğer Devletin yargı yetkisi tamamlayıcı bir nitelik taşır.

Bu durumda, Gönderen Devletin üstün yargı yetkisini haiz olduğu koşullar tespit edilince, Kabul eden Devletin üstün yargı yetkisini hangi durumlarda kullanabileceği sorunu da, dolaylı olarak çözümlenmiş olur.

Gönderen Devlet, iki halde üstün yargı yetkisine sahiptir:

- a. Suçun Gönderen Devletin malına, güvenliğine, personeline karşı işlenmesi ;
- b. Suçun resmi görevin ifası dolayısıyla veya sırasında işlenmesi.

Ancak her iki gruba giren bir suç söz konusu olduğu takdirde, Gönderen Devletin üstün yargı yetkisini haiz olabilmesi için başta gelen şart, failin Gönderen Devletin kuvvet

⁸⁷ **MANHIEWCIZ**, Competence Ratione Personae des Tribunaux Americaines et l'Application du Statut des Forces de L'OTAN aux Forces Americaines à l'Etranger.(Rev. Int.Dr. Pen., 1958, III-IV, 338'den; Sahir Erman, *Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul*, İstanbul, 1983, s.113.

⁸⁸ Sözleşmede vazgeçmenin hangi makamdan sadır olacağı yolunda hüküm yoktur. Feragat adli bir fonksiyonun yerine getirilmemesini ifade ettiği cihetle, Adalet Bakanlığınca yapılması gerekir. Mahkemeler, bu vazgeçme ile bağlı olup, bunun maksada uygun olup olmadığını inceleyemezler. (Erman, a.g.e., s.113)

mensubu veya sivil unsuru olmasıdır. Nitekim kuvvetlerin statüsüne dair sözleşmenin VII/8-a maddesi “Gönderen Devletin askeri makamları, aşağıdaki hallerde, bir kuvvet veya sivil unsur mensubu hakkında, kaza salahiyetlerini rüchaniyetle kullanmak hakkını haiz olacaklardır.” hükmünü taşımaktadır. Bunun gibi, Gönderen Devletin malına, güvenliğine veya personeline karşı veya resmi görevi dolayısıyla veya sırasında suç işleyen kimse, kabul eden devletin veya başka bir Gönderen Devletin asker kişisi veya sivil unsuru yahut vatandaşı ise, yine Gönderen Devletin üstün yargı hakkı yoktur.

Hatta fail Gönderen Devletin sivil unsuru olsa dahi, Kabul eden Devletin vatandaşı ise veya bu Devletin vatandaşı olmadığı ve örneğin Gönderen Devletin vatandaşı bulunduğu halde mutaden kabul eden Devletin ülkesinde ikamet etmekte ise, yine Gönderen Devletin üstün yargı hakkı yoktur (Kuv. St. Söz. VII/4).

Demek oluyor ki, Gönderen Devletin üstün yargı yetkisi, iki kategori kişilere ilişkin bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Gönderen Devletin Kuvvetlerine mensup asker kişiler, ikincisi ise, kabul eden devletin vatandaşı olmayan veya mutaden kabul eden devletin ülkesinde ikamet etmeyen sivil unsurlardır.

Görüleceği üzere, sözleşme failer arasında, yakınları saymamak suretiyle, bunları Kabul eden devletin üstün yargı yetkisine bırakmıştır. "Mesela memleketimizde bulunan NATO'ya mensup bir subay eşini öldürecek olursa, suç Gönderen Devlet kuvvet mensubu tarafından yine Gönderen Devlet personeline karşı işlenmesi dolayısıyla, Gönderen Devlet üstün yargı yetkisine sahip olacak; buna karşılık aynı subayın eşi, burada kocasını öldürecek olsa veya subayı görev yerine götürürken kullandığı otomobille birisini çığnese, kabul eden devlet sıfatıyla, memleketimizin üstün yargı yetkisi bulunacaktır.

Ancak Kabul eden Devletin yargı hakkını kullanmaktan kendiliğinden veya istek üzerine vazgeçmesi halindedir ki, suç işleyen yakın, Gönderen Devletin yargısına tabi olur.⁸⁹

---

⁸⁹ Bu keyfiyet ABD bakımından meseleler çıkarmıştır. Gerçekten yabancı Ülkede suç işleyip te, Kabul eden Devletin vazgeçmesi üzerine, Amerikan mahkemelerinde yargılanmaları gereken Amerikan vatandaşı iki yakın (bunlar Amerikan havacılarının eşleri olup, kocalarını öldürmüşlerdi) o ülkelerdeki Amerikan askeri mahkemelerine gönderilmişlerdir. Bu durum, bir Amerikan vatandaşını jürili sivil mahkeme yerine, jürisiz askeri mahkemeye göndermek sonucunu doğurduğu için, Amerikan Anayasasına aykırılık iddiası ileri sürülmüştür. Ancak failerin jürili genel Amerikan mahkemelerine sevkleri, fiilen cezasız kalmalarına yol açacak nitelikte idi. Çünkü Amerikan ceza kanunları tamamıyla mülki olup, Amerikan vatandaşlarının yabancı ülkelerde işledikleri suçlarda -nadir istisnalar dışında - uygulanamayacaktır. Bu ciheti gözönünde tutan

Bu açıklamalardan sonra, Gönderen Devletin üstün yargı yetkisini ne gibi hallerde kullanabileceğini gözden geçirelim:

a)Suçun Gönderen Devletin malına, güvenliğine veya personeline karşı işlenmiş olması :

Bu grup kendi içinde, üç tür suçu ihtiva eder. Fakat bu üç türün hepsinde ortak bir unsur vardır ki, bu da suçun münhasıran Gönderen Devletin malı, münhasıran onun güvenliği ve yine münhasıran bu Devletin personelinin kişi ve malları aleyhine işlenmiş olmasından ibarettir. Fail Gönderen Devletin malı ile birlikte kabul eden devletin malına karşı veya her iki devletin güvenliğini bozan bir suç işlese yada hem Gönderen Devlet personelini hem de Kabul eden Devletin personelini zarara uğratacak bir harekette bulursa, Gönderen Devlet üstün yargı hakkını haiz olamaz. Bu üstünlük Kabul eden Devlete geçer ve ancak bunun vazgeçmesi halindedir ki, Gönderen Devlet faili cezalandırmak hakkını haiz olur. Nitekim kuvvetler Statüsü sözleşmesinin VII.nci maddesinin 3.ncü bendinin a/i fıkrasında suçun “münhasıran” Gönderen Devletin malına veya güvenliğine ve yine “münhasıran” Gönderen Devlet personeline karşı işlenmiş olması lüzumu açıkça belirtilmiştir⁹⁰.

Gönderen Devletin malına karşı işlenen suçlardan maksat, Gönderen Devletin taşınabilir veya taşınmaz bütün mallarına karşı olup ta, 5237 sayılı⁹¹ Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap İkinci Kısım 10. bölümde yer alan suçlardır. Şu halde işlenen suç mal aleyhinde bir cürüm değilse, suçtan mali bir zararın meydana gelmiş olması, bu birinci kategorinin varlığı için yeterli olamaz. Mesela Gönderen Devlete ait bir binaya girilerek, mesken dokunulmazlığı ihlal edildiğinde, binaya tecavüz olmasına rağmen, mal aleyhinde değil konut dokunulmazlığı aleyhine işlenmiş bir suç söz konusu olması

Amerikan Yüksek Mahkemesi, evvelce Toth olayında verdiği kararlarla çelişmeye düşmeyi göze alarak, askeri mahkemelerin ölüm cezasının verilmesini gerektirmeyen hallerde yakınlar hakkında da görevli olduğuna ve bu hususu tespit eden Amerikan As.CK nun (Uniform Code of Military Justice) 3/a maddesinin Anayasanın III. Maddesine aykırı bulunmadığına çoğunlukla karar vermiştir (Bkz. MANHIEWCIZ, Competence Ratione Personae desTribunaux Americains,İlh. 333-334 'den, Erman, a,g,e., s.115).

⁹⁰ Sözleşmenin geçerli olan Fransızca metninde, “münhasıran” dan ziyade “yalnızca” anlamına gelen “uniquement” tabiri kullanılmıştır. Bu sebeptendir ki, mağdurun yalnızca Gönderen Devletin, veya yine yalnızca, Gönderen Devlet personelinin (kuvvet, sivil unsur veya yakın) olması şarttır. Bunlardan ayrı olarak başka 'bir mağdur daha varsa, üstün yargı yetkisi Kabul eden Devlette kalır.

⁹¹ 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 1 Haziran 2005 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır. 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu, 26/9/2004 tarihinde TBMM'ce kabul edilmiş ve 12/10/2004-25611 tarih ve sayı ile R.Gazete'de yayımlanarak 1 Haziran 2005'te yürürlüğe girmiştir.

nedeniyle, Gönderen Devletin üstün yargı yetkisi bulunmaz. Keza taşınabilir ya da taşınmaz malın malikinin, bizzat Gönderen Devlet olması gerekir. Gerçekten, Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatının, Milli Temsilcilerinin ve Milletlerarası Personelin Statüleri Hakkındaki Sözleşmenin⁹² 4. maddesine göre Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı, yani kısaca NATO tüzelkişiliği haizdir, akid ve husumet ehliyetine sahiptir, menkul ve gayrimenkul mal iktisap ve tasarrufuna yetkilidir. Şu halde, bu birinci kategoriye dahil olan suçlar, tüzelkişilik sıfatıyla NATO'nun emrine Gönderen Devletçe verilen taşınabilir ve taşınmaz mallar aleyhinedir.⁹³

Bu bakımdan incelenmesi gereken bir konu da Gönderen Devlet Kuvvet mensubu veya sivil unsurunun, Gönderen Devlet malına karşı suç işledikten sonra, bu nitelikte olmayan başka bir suç daha işlemesi halidir. Mesela bir Amerikan Kuvvet mensubu, PX mağazasından çaldığı bir giyim eşyasını Kabul eden Devletin vatandaşlarına satacak olsa, üstün yargı yetkisi hangi Devlete ait olacaktır? Buna benzer bir olay, Kuvvetler Sözleşmesinin bu hükmünü aynen tekrarlayan ABD ile Fas arasındaki anlaşma gereğince Fas'ta bulunan bir Amerikan askeri tarafından çıkarılmış ve o zaman hırsızlık olayı bakımından ABD nin, çalınmış yasak silahları satmak suçundan da Fas'ın üstün yargı yetkisinin bulunduğu Fas makamlarınca kabul edilmiştir. Bu karar eleştirilmiş ve aynı fiilden dolayı Gönderen Devlet mensubunun hem Gönderen Devletin hem de Kabul eden Devletin mahkemelerine gönderilmesinin Sözleşmenin ruhuna aykırı olduğu ileri sürülmüşse⁹⁴ de, ERMAN (1983) tarafından, ortada iki ayrı fiil bulunduğu sebebiyle, kararın yerinde olduğu belirtilmiştir.

Gönderen Devletin emniyetine karşı işlenen suçları kesin yargı yetkisi bakımından açıklanan güvenliğe karşı işlenmiş sayılan suçlar olarak anlamak gerekir.

İlk bakışta, Gönderen Devletin emniyetine karşı bir suç işlendiğinde, hem kesin hem de üstün (rüşhanlı, öncelikli) yargı yetkisinin söz konusu olduğu sanılabilir. Gerçekten suçun niteliği bakımından fark yoktur. Ancak, kesin yargı yetkisinin sadece taraflardan birinin kanununa göre suç teşkil eden fiillere münhasır olduğu unutulmamalıdır. Demek oluyor ki, “güvenlik aleyhinde işlenen suç” Devletlerden yalnız birine göre suç ise , “kesin”; her iki Devletin Kanununa göre suç teşkil etmekte ise

⁹² 20 Eylül 1951 tarihinde Ottawa'da imzalanmıştır. 20.3.1954 gün ve 20 Mart 1954 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. (Düster: III.Tertip, C.35, s.1680)

⁹³ Erman, *a.g.e.*, s.116.

⁹⁴ LAZAREFF, *a.g.e.*, s. 186. Aktaran Sahir Erman, *a.g.e.*, s.113.

“üstün” yargı yetkisi vardır. Fail bakımından ise , “kesin yargı yetkisine” tabi olan kimseler Gönderen Devletin askeri kanunlarına tabi olan kişilerdir; “Üstün (rüçhanlı) yargı yetkisine” tabi olanlar ise, Gönderen Devletin kuvvet mensubu veya sivil unsurudur. Ancak sivil unsur ABD vatandaşı ise, ABD ile Türkiye arasında akdedilen Uygulama Anlaşmasına göre Amerikan askeri kanunlarına tabi olması sebebiyle, arada fail bakımından da fark yoktur.

Gönderen Devlet personeli aleyhine işlenen suçlar, bu devletin kuvvet mensubunun, sivil unsurunun veya yakınının şahsına veya malına karşı işlenmiş olan suçlardır. Burada, Gönderen Devletin üstün yargı yetkisini haiz olabilmesi için, failin bu Devletin asker kişisi veya sivil unsuru olması şartı saklıdır. Ancak, Failin Gönderen Devletin “yakını” olması halinde, bu devletin üstün yargı yetkisi bulunmadığı halde, mağdur yakınlarından biri ise, sözü geçen yetki mevcuttur: Gerçekten sözleşme yakınların mallarını da korumaktadır.

Görülüyor ki, suçun faili olduğu zaman Kabul eden Devletin üstün yargı yetkisine tabi olan “yakın”, suçun mağduru olduğu zaman failin Gönderen Devletin yargısına tabi olmasına yol açmaktadır. Ancak *faille mağdurun aynı Gönderen Devletin vatandaşı olması şarttır*. Nitekim Fransa'da cereyan eden Whitley olayında durum bu merkezde idi. 25 Kasım 1953 günü, Amerikan hava ordusuna mensup çavuş Whitley, yanında Kanada hava ordusundan Albay Aitchison olduğu halde, sisli bir havada ve kaygan zeminde, özel otomobili ile yemekten dönerken, fazla sürat yüzünden bir ağaca çarpmış ve Kanadalı albay derhal ölmüştür. Faille mağdur Fransa'ya nispetle, Gönderen Devlet mensubu oldukları halde, aynı Devlet vatandaşı olmadıkları için, üstün yargı yetkisi Fransa'ya ait olmuştur.⁹⁵

Kişi ve malvarlığı aleyhine işlenen suç deyimini, Ceza Kanunumuzun anladığı manada, yani TCK'nın İkinci Kitabın İkinci Kısımında öngörülen suçlar şeklinde kabul etmek uygun olur. Sözleşmede başka bir tarif verilmediğine ve Gönderen Devletin üstün yargı yetkisi Kabul eden Devletin yargı yetkisine nispetle istisnai nitelik taşıdığına göre, Kabul eden Devletin iç hukukunu sınırlandıran bir hüküm yok demektir ve bu sebeple iç hukuktaki tariflerin üstün tutulması gerekmektedir.

b. Suçun resmi görevin yerine getirilmesi dolayısı ile veya resmi görev

⁹⁵ LAZAREFF, *a.g.e.*, s. 226. çev. Sahir Erman, *a.g.e.*, s.117.

sırasında işlenmiş olması :

Sözleşmenin VII. maddesinin 3/a -ii bendine göre “Resmi vazifenin ifası dolayısı ile bir fiil veya ihmalden mütevellit suçlar” Gönderen Devletin üstün yargı yetkisine tabidir. Hatırlatalım ki, failin Gönderen Devletin kuvvetine veya sivil unsuruna mensup olması gerekir. Fail bir yakın ise, esasen resmi bir görevi söz konusu olamayacağı gibi, VII. maddenin 3/a fıkrasında sayılan failer arasında yakınlar belirtilmemiş olması nedeniyle, Kabul eden Devletin üstün yargı yetkisine tabidir.

İşaret edelim ki, Sözleşmede sadece “resmi vazifenin ifası dolayısı ile” deyimini kullanıldığı halde, sonradan yürürlüğe konulan 16.7.1956 tarih ve 6816 sayılı Kanunla, Sözleşmeyi onaylayan Kanun değiştirilmiş ve VII. maddesinin 3/a -ii fıkrasının değiştirildiği ve mevcut hükme “veya resmi vazifenin ifası sırasında” ibaresinin eklendiği belirtilmiştir.

Bu değişikliğin Devletler Hukuku bakımından geçerli olup olmadığı tartışılabilir. Bir kere uluslararası bir anlaşma olan Kuvvetler Statüsü Sözleşmesinde yer alan bir hükmün, Akit Devletlerden herhangi biri tarafından tek taraflı bir kanunla değiştirilmesi mümkün değildir. Sözleşmedeki herhangi bir hükmün değiştirilmesi için. Sözleşmeyi imzalamış olan bütün Devletlerarasında bir başka Sözleşmenin akdedilmesi şarttır. Bundan başka, Sözleşmenin XX/3. maddesinin son fıkrasına göre, Sözleşmenin geçerli olduğu diller, İngilizce ve Fransızca’dır. Bunun sonucunda, Akit Devletlerden herhangi birinin mahkemesi, tereddüt halinde, Sözleşmenin bu iki dilden biriyle yazılmış olan orijinal metnine itibar edip, kanunla onaylanmış olsa bile, kendi dilindeki metni uygulamaktan çekinmek zorundadır. Bu durumda, orijinal metinlerde herhangi bir değişiklik yapılmaksızın, Türkçe metninde ve tek taraflı bir tasarrufla yapılan değişikliğin hukuki değeri olmayacağı, bu tasarrufun bir kanun olmasının da, Devletler Hukuku bakımından önemli olamayacağı doktrinde kabul görmüştür.

1) “Resmi Vazife” Kavramı ve “Görev Belgesi”

Burada asıl mesele, “resmi vazifenin ifası dolayısı ile veya resmi vazifenin ifası sırasında işlenen suç” deyiminden neyin anlaşılacağını ve suçun bu nitelikte olup olmadığının ne suretle tespit edileceğini tayin etmekten ibarettir.

Bir Amerikan yazarının çekinmeksizin açıkladığı gibi, Sözleşmeye böyle bir hüküm konmasının esas sebebi, NATO topluluğu içinde en büyük Gönderen Devlet

sifatını taşıyan Amerika Birleşik Devletlerinin askeri makamları ile kamuoyunun yabancı mahkemelere pek az bir güven beslemelerinden ibarettir.⁹⁶ Bu böyle olunca, özellikle Amerikan mercilerinin “resmi vazifenin ifası dolayısı ile veya ifası sırasında” deyimlerini mümkün olduğu kadar geniş tutmağa çalışıp, bütün Amerikan asker kişileri ile sivil unsurunu yabancı mahkemelerin yargı yetkisinden kurtarmağa gayret edecekleri düşünülebilir. Kabul eden Devletlerin menfaati ise, aynı deyimleri mümkün olduğu kadar dar yorumlamak şeklinde ortaya çıkabilir.

Bu konuda Sözleşmenin metninde ve hazırlık çalışmalarında açıklık yoktur. Bazen kasten işlenmiş bir suçun resmi görevin yerine getirilmesi dolayısıyla veya sırasında işlenmiş sayılamayacağı sonuç olarak da, ancak taksirli suçların bu nitelikte görülebileceği ileri sürülmüştür. Bir olayda, Fransa'da, mensup olduğu birliğin bir yerden başka bir yere nakli sırasında bir otobüs şirketi ile yapılan anlaşma gereğince, şirkete Ödenmesi gereken parayı arkadaşlarından toplamakla görevlendirilmiş olan bir Amerikan asker, topladığı paraları zimmetine geçirmiştir. Bu olayda failin emniyeti suiistimal suçunu kasten işlediği düşüncesiyle, resmi görev dolayısıyla veya esnasında bu suçu işlemiş sayılamayacağına ve üstün yargı yetkisinin Fransa'ya ait bulunduğu karar verilmiştir.⁹⁷

Bu konuda en önemli örneği William S. Girard olayında bulmak kabildir. O tarihte ABD ‘ni karıştıran ve Senato tarafından araştırma konusu yapılan olay şu şekilde gerçekleşmiştir: Amerikan askeri olan Girard, 30 Ocak 1957 de Japonya'da bir atış kampında görevli bulunmakta idi ve kampa kimsenin girmemesi için etrafa nöbetçiler dikilmişti. Bir Japon kadını, atışlara ara verildiği bir sırada, boş mermi kutularını toplamak için atış alanına girmiş; İşte o sırada er Girard kadına ateş ederek Öldürmüştür. Amerikan mercileri, kadının alana giremeyeceğini ileri sürerek, suçun görev dolayısıyla ve görev sırasında işlendiğini, Japon makamları ise kadına ateş etmek hususunda hiç bir zorunluluğun bulunmadığını ve suçun kasten işlendiğini iddia etmişlerdir. Olaya bir Amerikan ve Japon karma komisyonu el koymuştur. Neticede Amerikalılar yargı yetkilerinden vazgeçerek, kasten işlenen suçların görev dolayısıyla veya sırasında işlenmiş

⁹⁶ **MANHIEWCIZ**, *Compétence Rationae Personae des Tribunaux militaires Americains*, s.336. çev. Sahir Erman, a.g.e., s.119.

⁹⁷ **LAZAREFF**, a.g.e. s.193-194. çev. Sahir Erman, a.g.e., s.119.

sayılamayacaklarını dolayısıyla kabul etmişlerdir.⁹⁸

Ancak bu görüşün Sözleşmeye uygun olmadığı, hazırlık çalışmalarından anlaşılmaktadır. Gerçekten hazırlık çalışmaları sırasında görev dolayısıyla veya görev sırasında işlenen suçun tarif edilmesi yolunda Fransızlar, İtalyanlar ve Belçikalılar tarafından yapılan öneriler reddedilmiş ve her olayda suçun bu nitelikte olup olmadığının ayrıca tespit edileceği, bu itibarla Sözleşmede, bir tarif vermemenin yerinde olacağı kabul edilmiştir⁹⁹. Demek oluyor ki, asıl mesele, hangi organın suçun görev dolayısıyla veya sırasında işlenip işlenmediğini tespite yetkili olacağının tayini ile ilgilidir ve bu konuda üç sistem göze çarpmaktadır:

Birinci sistem *bu konuda Gönderen Devletin görüşüne üstünlük tanınmasıdır*. Bu kriterin birkaç olayda uygulanmış olduğu görülmektedir. 01 Mart 1962 tarihinde Fransa'nın Melun şehrinde Amerikan aleyhtarı bir gösteri yapılırken, bir Amerikan askeri kamyonu gösteri yerinden geçmek durumunda kalınca etrafı çevrilmiş göstericilerden Labella adındaki kişi kamyonu atlayarak şoförü tehdide başlamıştır. Heyecanlanan şoför direksiyon kontrolünü kaybedince, adı geçen kişi kamyonla duvar arasında kalarak ölmüştür. Amerikan makamlarının şoför onbaşı Zerfoss'un görev sırasında olduğunu bildirmeleri üzerine Fransız sorgu hakimi öncelikli yargı yetkisinin ABD ne ait olduğuna karar vermiştir¹⁰⁰. Diğer bir olayda da, bir asker kişinin suçu işlediği sırada görevli olup olmadığını en iyi tespit edecek merciin, kendisinin mensup olduğu ordu olabileceğini ve bu ordunun mensup olduğu Devletin Sözleşmeleri en iyi şekilde yorumlamak durumunda olduğunu kabul eden Fransız mahkemeleri, olayda bayan Deschoumes'u mağdur eden kazaya sebebiyet veren Ensey adlı asker kişinin kaza sırasında görev yapmakta bulunduğunun Amerikan askeri otoriteleri tarafından bildirildiğini göz önünde tutmuş ve böylece suçun görev sırasında işlenip işlenmediğini tayin konusunda failin mensup olduğu Devletin kararını geçerli saymıştır¹⁰¹.

İkinci sistem, *suçun görev dolayısıyla veya sırasında işlenip işlenmediğinin işe el koyan mahkemece tespit edilmesi sistemidir*. Bu sistemde Gönderen Devletin failin görevli olduğuna dair olan beyanı, sadece bir karine olarak kabul edilmekte ve işe el koyan Kabul eden Devlet mahkemesi, bu beyanla kendisini bağlı saymayarak, durumu incelemekte ve

⁹⁸ LAZAREFF, *a.g.e.* s.194. Aktaran Sahir Erman, *a.g.e.*, s.119.

⁹⁹ LAZAREFF, *a.g.e.* s.196-197. Aktaran Sahir Erman, *a.g.e.*, s.120.

¹⁰⁰ LAZAREFF, *a.g.e.* s.205. Aktaran Sahir Erman, *a.g.e.*, s.120.

¹⁰¹ Seine Mahkemesi, 8 Temmuz 1955; Sahir Erman, *a.g.e.*, s.120.

sonucuna göre karar vermektedir. Nitekim Saccomandi olayında Fransız mahkemeleri bu sistemi uygulamışlardır. 02 Aralık 1953 tarihinde kendi arabasını kullanan Amerikalı çavuş Saccomandi, bisikletli bir yolcuya çarparak yaralamış, Amerikan mercileri çavuşun görevli olduğu hastaneden dönerken bu suçu işlediği için, suçun görev sırasında işlendiğini ileri sürmüşler, ancak Fransız mahkemesi bir asker kişinin görevini bitirdikten sonra kendisine ait bir otomobille evine dönerken artık görev sırasında sayılamayacağını kabul ederek, üstün yargı yetkisinin Fransa'ya ait olduğuna karar vermiş ve karar Paris İstinaf Mahkemesince de onaylanmıştır¹⁰².

Üçüncü sistem, *meselenin bir "hakeme" gönderilmesi* şeklinde düşünülmüştür. Bu sistemin benimsenmesi hazırlık çalışmaları sırasında önerilmiş ise de reddedilmiş olmasına rağmen, bazı Fransız mahkemeleri bu yolu da denemişlerdir. Nitekim yukarıda sözü geçen Ensey olayında Seine mahkemesi hakeme başvurulmak üzere taraflara önel vermiş ve bir bekletici mesele yaratmıştır. Ancak Paris İstinaf Mahkemesi, Sözleşmede böyle bir hüküm bulunmadığından kararı bozmuştur¹⁰³. Gerçekten hakeme başvurmayı öngören Sözleşmenin VIII. maddesinin 3. fıkrası, ceza davasına değil, zarar ve ziyanın tespitine ilişkin bulunmaktadır¹⁰⁴.

Demek oluyor ki, uygulamada iki esaslı sistem mevcuttur: Bunlardan biri Gönderen Devletin beyanını kesinlikle geçerli saymak, diğeri de Kabul eden Devlet mahkemelerinin takdir yetkisini tanımak sistemidir ve bu ikinci sistemde Gönderen Devletin beyanı bir karineden ileri gidememektedir. Bu esasları böylece tespit ettikten sonra, mevzuatımızın durumunu inceleyebiliriz.

ERMAN (1983)¹⁰⁵ a göre, 6816 sayılı kanunla Sözleşmeye ithal edilen "*veya resmi vazifenin ifası sırasında*" deyimini görevle ilgisi olmayıp ta, sadece çalışma saatleri içinde işlenen suç manasında anlamamak gerekir: Görevin yapılması ile uzaktan veya yakından ilgisi olmayan bir suçu, Gönderen Devletin kuvvet mensubu veya sivil unsuru görevini yerine getirirken işleyebilir. Mesela böyle bir kişi görev yaptığı odada ve Çalışma

¹⁰² Paris İstinaf Mahk. 14 Aralık 1954. — Görev esasının mahkemece takdir edilmesi adı verilen bu sistem. İngiltere tarafından da kabul edilmiştir (Bk.: Visiting Forces Act of 1952, 15 ve 16 geo VI and I, Eliz, II. bölüm 67, paragraf 11 (4). Bu ve bundan Önceki karar için Bk.: LAZAREFF, Interpretation par les tribunaux français de la Convention sur le Statut des Forces de l'OTAN (Rev. Dr. Pen. Mil. et Dr. de la Guerre, 1962, I/1, 120-122).

¹⁰³ LAZAREFF, *a.g.e.* s.211. Aktaran Sahir Erman, *a.g.e.*, s.121.

¹⁰⁴ LAZAREFF, *a.g.e.* s.212-213. Aktaran Sahir Erman, *a.g.e.*, s.121.

¹⁰⁵ Sahir Erman, *Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul*, İstanbul, 1983, s.121.

saati içinde Kabul eden Devlet vatandaşı olan bir küçüğün zorla ırzına tecavüz etse veya kendisinden ev kirasını istemeğe gelen mal sahibini tokatlasa, suçun görev sırasında işlendiğinden bahisle, Gönderen Devletin üstün yargı yetkisini tanımaya imkan yoktur. Demek oluyor ki, suçun görev sırasında işlenmesi, sadece kronolojik bir kavram değildir: *Görev yapılırken hatta görev yerinde işlenen suçun görevle bir bağlantısı olması şarttır.* Bu sebeptendir ki, yargıtayımız sarhoşluk suçu ile görev arasında bir bağlantı bulunmadığı gerekçesiyle, Gönderen Devletin üstün yargı yetkisini kabul etmediği¹⁰⁶ gibi, Gönderen Devlet asker kişinin görev yerine giderken veya bu yerden gelirken olsa dahi, kullandığı otomobille bir kimseye çarparak taksirle adam öldürme veya müessir fiil suçunu işlemiş olması halinde de, yargı yetkisinin Kabul eden Devlete ait olduğuna karar vermiştir¹⁰⁷. Ancak, şurasını belirtmek gerekir ki, Yargıtayımızın bu görüşü 6816 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden önceki tarihlere rastlamaktadır. Bununla beraber.Sahir ERMAN tarafından, bugünkü durumda dahi, işlenen suçla yapılan görev arasında bir bağ ve ilgi bulunması gerektiği vurgulanmıştır. Aksi takdirde, görevine giderken otomobil ile bir kimseye çarpan asker kişi “görev sırasında” sayılacaksa, aynı durumda bulunan asker kişinin, örneğin otomobiline aldığı bir çocuğun ırzına tecavüz etmesini de görev esnasında işlenmiş suç saymak gerekeceği, menfi anlamda belirtilmiştir¹⁰⁸.

Suçun görev dolayısıyla veya görev sırasında işlenip işlenmediğini takdir edecek merci, ülkesinde suç işlenmiş bulunan Kabul eden Devletin adliye mahkemesidir. Unutmamak gerekir ki, yabancı asker kişi (bizim bakımımızdan) herhangi bir sivilden farksız olduğundan, onun hakkında yetkili mahkeme Askeri Mahkeme olmayıp, Adliye Mahkemesidir.

Ancak 6816 sayılı kanunla Sözleşmede yapılan değişiklik sırasında, Sözleşmenin VII/3-a-ii maddesine bir fıkra eklenmiştir. Eklenen bu fıkraya göre: ”Vazife hususunun tayinine müteallik esaslar, gönderen Devlet ile Türkiye Cumhuriyeti arasında tespit olunur.” Hükümetimiz, diğer Gönderen Devletler ve özellikle Yunanistan'la bu esasları tespit etmiş değildir.

Buna karşılık, Türkiye Dışişleri Bakanlığı ile ABD Ankara Büyükelçiliği arasında teati olunan 28 Temmuz 1956 tarih ve 4625 sayılı bir muhtırada, Amerikan

¹⁰⁶ Yargıtay 3. CD., 18.05.1955, 9799/10663 (KÖSEOĞLU, As.CK.,30. der. Sahir Erman, *a.g.e.*, s.122.

¹⁰⁷ Yargıtay 1. CD., 20.09.1955, 2995/2579 (Ad. Der. 1955, XII, 1206).

¹⁰⁸ **Erman**, *a.g.e.*, s.122.

kuvvetlerine veya sivil unsuruna mensup olan kişinin işlediği suçun resmi görev dolayısıyla veya resmi görev sırasında işlenip işlenmediğini tespit yetkisinin Türkiye'de bulunan Amerikan birliklerinin en yüksek rütbeli askeri Komutanına ait bulunduğu ve onun tarafından bu yolda yapılacak herhangi bir beyanın Türk adli mercilerini ve mahkemelerini bağlayacağı belirtilmiştir.¹⁰⁹

Uzun süre yürürlükte kalan bu muhtıranın hukuki değerinin de tartışmalara yol açacak nitelikte olduğu ileri sürülmüştür.^{110,111} Buna rağmen, muhtıradaki şartların yerine

¹⁰⁹ "Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği Hariciye Vekâletine hürmetlerini takdim eder ve metni aşağıda yazılı 4625 sayılı ve 28 Temmuz 1956 tarihli muhtıranın alındığını bildirmekle şeref kazanır.

"6375 sayılı kanunun 6816 sayılı kanunla muaddel 7. maddesinin 3 a (ii) bendine ilave olunan fıkra gereğince bir Kuvvet mensubunun resmi vazifesinin ifası dolayısıyla veya resmi vazifinin ifası sırasında, bir suç işlemesi yahut İhmalî fiil ve harekette bulunması halinde vazife cihetinin ve dolayısıyla maznunun tabi olduğu kaza merciinin tayinine müteallik esaslar gönderen Devlet ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında tespit olunacağından bu hususta muktazi mutabakatın temini için aşağıda teklif edilen usulün Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliğince kabul edilip edilmediğinin bu Vekaletle bildirilmesi rica olunur.

Vazife hususu aşağıda yazılı esaslar dairesinde tayin ve tespit olunur.

1. Amerika Birleşik Devletleri Askeri Kuvvetlerinin Türkiye'de mensup oldukları makamı işgal eden en yüksek dereceli zatin imzasını havi resmi bir vesikada fiilin vazife dolayısıyla veya vazife sırasında işlendiği bildirildiği takdirde bu husus Türk adli makamları tarafından kabul olunacaktır.

2. Bu vesika suçun işlendiği mahal Cumhuriyet Müddeimumiliğine tevdi edilecektir.

3. 6816 sayılı kanunun muvakkat maddesinde bu kanun hükümlerinin derdest işler hakkında da tatbik olunacağı tasrih edilmiş olduğundan mevcut davalar ve derdest işler hakkında da, bundan evvelki paragraflarda yazılı olduğu şekilde bir vesika tanzim edilip suçun işlendiği mahal Cumhuriyet Müddeimumiliğine tevdi edildiğinde, tahkikat hangi safhada olursa olsun, vazife bakımından evrak veya dosya Amerika'nın Türkiye'deki alakalı askeri makamlarına tevdi olunacaktır.

4. Maznunun muvakkaten yakalanmış veya tevkif edilmiş olduğu hallerde şayet suç vazifeden mütevellit veya vazife sırasında işlenmiş ise, o şahsın teslim edileceği makam ve mahal vesikada ayrıca tasrih olunacaktır.

5. Türkiye Gönderen Devlet durumunda bulunduğu takdirde yukarıdaki bentlerde yazılı biçümle hususlar Türk kuvvetlerine mensup eşhas hakkında da aynen tatbik olunur.

Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği yukarıda aynen alınan muhtıranın 1 numaradan 5 numaraya kadar olan bentlerinde teklif edilen usul üzerinde mutabık olduğunu Hariciye Vekaletine memnuniyetle bildirir.

Büyükelçiliğimiz yukarıda münderiç muhtıranın birinci bendinde sözü edilen en yüksek dereceli Amerikan askeri makamının Türkiye'de halihazırda Amerikan Askeri Yardım Grubunun (JAMMAT) Başkanı veyahut onun yokluğunda Başkan vekili olduğunu Hariciye Vekaletine arz eder.

Amerika Büyükelçiliği
Ankara, 28 Temmuz 1956"

(Bu muhtıra, Amerikan deniz eri Thomas D. Berry tarafından otomobil çarpması üzerine öldürülen. Kur. Yb. Osman Aygün'ün varisleri namına vekaleten müdahil sıfatıyla katıldığımız Sarıyer Asliye Ceza Mahkemesinin 59/186 sayılı dosyasından alınmış ve "böyle bir muhtıranın varlığı bu suretle bizim ve dolayısıyla Türk Kamu oyunun malumu olmuştur. Keza Bk.: AKİPEK, Devletler Hukuku Kaynaklarından ve Belgelerinden örnekler Ankara, 1966, 588-589); Sahir Erman, a.g.e., s.123-124.

¹¹⁰ Sözleşmeye tek taraflı bir kanunla böyle bir fıkra eklenemeyeceği ve orijinal ve geçerli dillerde değişiklik yapılmaksızın, Türkçe metinde yapılan bir ilavenin hukuki değeri olamayacağı

gelip gelmediğini, örneğin failin görev sırasında bulunduğunu beyan eden komutanın buna yetkili olup olmadığını mahkeme araştırabileceği gibi, işbu komutanın yetkisini açıkça kötüye kullanması, mesela bir barda içki içip rezalet çıkararak bir kişinin resmi görev yaptığını bildirmesi halinde de, mahkeme kendisini komutanın beyanı ile bağlı saymamalı idi. Muhtıra, görevli olduğu bildirilen kişinin görevinin ne olduğunu araştırmaktan adli mercileri yasaklamıştı. Ancak, görevle ilgisi olmadığı açıkça meydanda olan bir suçun işlenmesine rağmen, ilgili komutanca bunun aksi beyan edilmişse, hakkın kötüye kullanılması sayılabilecek olan bir beyanın mahkemeyi bağlayabileceği kabul olunamazdı.¹¹²

Gerçekten, muhtıranın hukuki temelini teşkil eden ve 6816 sayılı kanunla Sözleşmeye eklenen fıkra hakkında Hükümetin gerekçesinde şöyle denilmekte idi: “Bende eklenen ikinci cümlelerin sebebine gelince, bu cümlede resmi vazifenin tayin ve tespitinde NATO camiasında mer’î usullerin memleketimiz bakımından da tatbikini temin gayesi güdülmüştür.”

Demek oluyor ki, değişikliğin amacı ülkemizdeki uygulamayı diğer NATO ülkelerindeki uygulamaya uygun hale getirmek olması sebebiyle, hem muhtıra bu uygulamaya aykırı bir yetkiyi ABD’ne veremez, hem de muhtıra ile kendisine görev hususunu tayin yetkisi tanınan komutan, bu yetkisini diğer NATO ülkelerindeki uygulamaya aykırı bir şekilde kullanamazdı. Bu sebeptir ki, işe el koyan Kabul eden Devletin adliye mahkemesi, her şeyden önce NATO topluluğundaki uygulamanın ne merkezde bulunduğunu, ikinci olarak da komutan tarafından yapılan beyanın bu uygulamaya uygun olup olmadığını araştırmalı ve uygun bulunmadığını görecektir. Komutanın yetkisini aştığını, muhtıranın temelini teşkil eden Sözleşmenin 6816 sayılı kanunla değişik VII/3 a-ii maddesinin sevk sebebine aykırı bir şekilde beyanda bulunduğunu ve kanuna aykırı bir beyanın mahkemeyi bağlayamayacağını göz önünde tutarak, komutanın beyanına rağmen, suçun görev dolayısıyla veya sırasında işlenmediğine ve böylece Gönderen Devletin değil, Kabul eden Devletin üstün yargı

---

düşüncesi yukarıda zikredilmiştir.

¹¹¹ Bu konuda etraflı bilgi için Bk.: ÇELİK, NATO kuvvetleri sözleşmesine göre kaza salahiyetinin kullanılması (İHFM, 1959, I-IV, 78-80). Milletlerarası Hukuk II/I, 2, bası, 80-81’den; Sahir Erman, a.g.e., s.124.

¹¹² Erman, a.g.e., s.124.

yetkisinin bulunduğuna karar vermeli idi.¹¹³

Ancak bu konuda üzerinde durulması gereken bir nokta daha vardı. Gerçekten bu muhtıra Resmî Gazete ile yayınlanmış değildi. Her olayda Amerikan mercileri muhtıranın bir örneğini çoğaltıp, suçun görev dolayısıyla veya sırasında işlendiğini gösteren bir belgeye ekleyerek Türk adli mercilerine vermekte idiler. Devletlerarasındaki anlaşmaların mektup değişimi yolu ile de yapılması ve bunların yayınlanmaması mümkünse de, yayınlanmayan bu gibi anlaşmaların mahkemeleri ve fertleri bağlayıp bağlamayacağını düşünmek gerekirdi. Nitekim Fransız Yargıtay'ı 11 Mart 1953 tarihli bir kararında, 1946 tarihli Fransız Anayasasında yayın şartının bulunduğunu göz önünde tutarak, Fransa ile İtalya arasında imzalanmış olan 3 Haziran 1939 tarihli Sözleşmenin yeniden yürürlüğe konulmasına dair Fransa ile İtalya arasında teati edilen mektupların, yayınlanmış olmamaları nedeni ile, bir değer taşımadıklarına ve sözü geçen Sözleşmenin artık yürürlükte bulunmadığına karar vermiştir¹¹⁴.

Anayasamızın 90. maddesi¹¹⁵ (1961 AY. 65) TBMM'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına ihtiyaç göstermeyen milletlerarası anlaşmalardan söz etmektedir: Bunlar milletlerarası bir anlaşmaya dayanan uygulama anlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan iktisadi, ticari, teknik veya idari anlaşmalardır (Ay. 90/3). 28 Temmuz 1956 tarihli muhtıra, 6375 sayılı kanunun 816 sayılı kanunla değişik VII. maddesinin 3/a-ii bendine eklenmiş olan fıkraya dayandığından, geçerli olması için TBMM nin uygun bulmasına lüzum yoktu. Bu nevi anlaşmalar, prensip itibarıyla, gizli de olabilir; yani yayınlanmaları, yürürlüğe girmeleri bakımından şart değildir. Ancak bu anlaşmalar ticari, iktisadi veya özel kişilerin haklarını ilgilendirmekte iseler, yayınlanmadan yürürlüğe

¹¹³ Erman, *a.g.e.*, s.124.

¹¹⁴ Fransız Yargıtayı GK., 11 Mart 1953 (LAZAREFF, 34. Sahir Erman, *a.g.e.*, s.125)

¹¹⁵ Madde metni: "(1)Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

(3) Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

(4) Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

(5) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.(Ek cümle: 07.05.2004- 5170/7.md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

konulamazlar (AY. 90/3). 28 Temmuz 1956 tarihli Muhtıranın ticari ve iktisadi nitelikte olmadığı açıktır. Ancak özel kişilerin haklarını ilgilendirmediğini iddia etmek mümkün değildir. Gerçekten bu Muhtıra gereğince, suçtan zarar gören özel kişi Türk adliyesine değil, Amerikan Askeri Mahkemesine başvurmak zorunda kalacaktır. Amerikan askeri mevzuatı ise, askeri mahkemelerde görülen davalarda, suçtan zarar görenin müdahalede bulunmak hakkını kabul etmemesi sebebiyle, suçtan zarar gören kişi sanığın cezalandırılmasını talep hakkından yoksun kalacaktır. Sözleşmenin öngördüğü usul dairesinde, tazminat istemekten başka bir şey yapamayacaktır.

Demek oluyor ki, Muhtıra özel kişilerin haklarını ilgilendirmekte idi ve yayınlanmadan yürürlüğe konulması, 1924 Anayasasına olduğu gibi, 1961 Anayasasına da aykırı idi. Kaldı ki, 1961 Anayasamızın 136. maddesine göre mahkemelerin görevi, Kanunla düzenlenir (1982 AY.142) ¹¹⁶. Kanun niteliğinde olmayan ve kanun gibi yayınlanarak yürürlüğe konulmayan bir Muhtıra ile Türk mahkemelerinin belirli bir konuda veya kişiler hakkında görevli olmadıklarını tespit etmek, bu bakımdan da Anayasaya aykırı idi. Ancak bu durum yakın zamanda değişmiş ve nota değişimi yolu ile Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasında yeni bir anlaşmaya varılmış ve bu sefer teati olunan notalar Resmi Gazetede yayınlanmıştır¹¹⁷.

2.Ülkemizdeki Uygulama

Halen yürürlükte olan bu rejime göre, suçun görevin yerine getirilmesi sırasında veya bu görev dolayısıyla işlenip işlenmediği Gönderen Devlet makamları tarafından verilecek bir belge ile belirlenecektir. Bu belgenin verilmesinde sözü geçen makamlar diğer NATO ülkelerindeki uygulamayı ve kuvvetler statüsünün lafız ve ruhunu göz önünde tutacaktır. Bu belge şu şekilde verilecektir:

Suçun işlendiği yer savcısı, sanığın kuvvetler statüsünden faydalanabilen bir kimse olduğunu anlayınca, suçun görevin yerine getirilmesinden doğup doğmadığını

¹¹⁶ Anayasa Madde 142- Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

¹¹⁷ Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasında nota teatisi suretiyle imzalanan bu anlaşma 6/11746 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmış ve bu kararla teati edilen notalar, 24.7.1969 tarih ve 13257 sayılı Resmi gazetede yayınlanmıştır. (Sahir Erman, a.g.e., s.126)

Adalet Bakanlığı kanalıyla Türk Genelkurmay Başkanlığından sorar. Genelkurmay Başkanlığı da bu hususu Gönderen Devletin ilgili makamlarından araştırır. Eğer Gönderen Devlet ABD ise bu makam Türkiye'deki en yüksek rütbeli Amerikan komutanıdır.

Gönderen Devlet makamları suçun görevin yerine getirilmesinden doğduğuna kanaat getirirlerse bir görev belgesi düzenleyerek bir örneğini Türk Genelkurmay Başkanlığına gönderirler.

Genelkurmay Başkanlığı bu belgeyi kabul zorunda değildir. Kabul ettiği takdirde, durumu Adalet Bakanlığı vasıtasıyla suçun işlendiği yer savcısına bildirir ve bu halde sanık hakkındaki bütün işlemler durdurularak, dosya Genelkurmay Başkanlığına, oradan da Gönderen Devlet makamlarına havale olunur. Gönderen Devlet, dava sonucundan Türk Genelkurmay Başkanlığı'na resmen bilgi verecektir.

Genelkurmay Başkanlığı görev belgesini kabul etmeyecek olursa, durumu Gönderen Devlet makamına bildirir. Bu makam belgeyi geri alırsa mesele kalmaz, dava Türk adliyesinde görülür ve Genelkurmay Başkanlığı dava sonucunu Gönderen Devlet makamlarına bildirir. Aksi takdirde Türk Genelkurmay Başkanlığı ile Gönderen Devletin diplomatik temsilcileri ve bir askeri temsilci, müzakere yolu ile bir anlaşmaya varmaya çalışırlar. Bu görüşmeler sırasında Türk adliyesince kovuşturma ve duruşma yapılamaz ise de, tutukluluk hali devam eder. Görüşmeler sonunda ulaşılan sonuca göre, ya Gönderen Devlet görev belgesini geri alır, ya da Türk Genelkurmay Başkanlığı verilen görev belgesini kabul eder ve bu iki halde de sonuç, suçun işlendiği yer savcısına bildirilir.

Notalarla birlikte değişimi yapılan ve aynı kararname ile onaylanan mutabakat zaptında, notada geçen "diğer NATO memleketlerindeki tatbikat" deyimi ile ABD tarafından verilen görev belgelerinin kabul edilmesinin kural olduğunun ve belgelerin ancak istisnai hallerde görüşme konusu yapılabileceğinin belirtilmek istendiği açıklandığı gibi, yapılacak görüşmelerin iki ay içinde sonuçlanması, aksi takdirde Gönderen Devletin kendi kanunlarının gerekli kıldığı tedbirleri alabileceği de öngörülmüştür.

Bu anlaşmanın önceki duruma göre, çok büyük bir adım teşkil ettiği, Türk adli makamlarının sonuç itibariyle Türk Genelkurmay Başkanlığının varacağı sonuçla bağlı olup, yabancı bir Devlet makamının dediğini kabul zorunda kalmadığı doktrinde dile

getirilmiştir.¹¹⁸

Ancak, mahkemelerin bağımsızlığı her türlü idari organların kararlarının mahkemelerce takdir edilebilmesini de kapsamına alır. Sahir ERMAN'a göre, bir konuda mahkeme idari bir organın karar veya tasarrufunu kabul zorunda bırakılmışsa, o konuda mahkemenin takdir hakkının ve bağımsızlığının bulunamayacağı sonucuna varılacağı; Türk Genelkurmay Başkanlığı da idari bir organ olması sebebiyle, görev belgesi hakkında onun vardığı olumlu veya olumsuz sonucun da mahkemece takdir edilmesinin bağımsızlık ilkesine çok daha uygun olacağı dile getirilmiştir.

Bununla beraber bugünkü durum, diğer NATO ülkeleri ile ABD tarafından akdedilmiş olan ikili anlaşmalar arasında Kabul eden Devletler açısından en lehe olanı; hatta diğer NATO ülkeleri bakımından model olabilecek yeni bir rejim dahi getirmiştir.

Demek oluyor ki, Gönderen Devletin üstün yargı yetkisi söz konusu olduğu takdirde bu Devlet tarafından vazgeçilmedikçe Kabul eden Devlet kanunu uygulanamayacağı gibi, üstün yargı yetkisinin Kabul eden Devlete ait olması halinde de durum aynı şekildedir.

3. NATO Ülkelerindeki Uygulama¹¹⁹

NATO/SOFA Sözleşmesinin adli hükümlere ilişkin VII nci maddesinin ve buna ilişkin görev belgeleri uygulamasının, Türkiye dışındaki diğer NATO Ülkelerindeki durumu ana hatlarıyla aşağıda irdelenmiştir:

Federal Almanya :_Görev belgelerinin düzenlenmesini ve verilmesini Gönderen

¹¹⁸ Her ne kadar mutabakat zaptında iki ay içerisinde taraflar arasında anlaşma olmadığı takdirde Genelkurmay Başkanlığının görev belgesini ilgili savcıya intikal ettireceği, bunun üzerine sanık hakkında soruşturma ve kovuşturmanın durdurulup, dosyanın Gönderen Devlet makamlarına gönderileceği belirtilmekte ise de, Türk adli makamları yine de Genelkurmay Başkanlığına kendisine iletilen bir sonuçla bağlı olmaktadır: Bu sonuç "anlaşma" şeklinde tecelli edebileceği gibi, bir "anlaşmama" şeklinde de olabilir. Her halde önceki sisteme nispetle bir yumuşama mevcuttur (Bu konuda Bkz. ÇELİK, Milletlerarası Hukuk, II/1, 2. bası, s.86-87 ve not 80. Aktaran Sahir ERMAN, *a.g.e.*, s.127)

¹¹⁹ **Orhan Çelen**, (NATO/SOFA) *Kuvvetler Statüsü Sözleşmesine Göre Ceza Yargısı ve Tazminat İşlemleri* (7 ve 8 nci maddeleri), Ankara: Genelkurmay Adli Müşavirliği Yayını No:12,1991 (Genelkurmay Basımevi, Yayın Numarası: 91/32)

Devlet makamlarına ilişkin bir görev olarak kabul etmektedir. Bu makamlarca verilen görev belgesini aksi ispat edilinceye kadar kabul edilen bir belge ve karine olarak benimsemektedir. Görev belgeleri Federal Alman makamları ve mahkemeleri tarafından reddedilmemektedir. Bu uygulamanın tek istisnası, görev belgelerinin Federal Almanya mahkemeleri tarafından, diplomatik makamlar arasında yeniden incelenmesini istemek olmaktadır.

Belçika : Genel olarak Gönderen Devlet yetkili makamları (Askeri Ateşeliği) tarafından düzenlenen görev belgeleri Belçika makamları tarafından reddedilmeksizin kabul edilmektedir ve bağlayıcı niteliktedir. Bunun özel uygulaması, uyuşmazlık halinde tarafların diplomatik makamlarınca incelenerek sorun çözümlenmektedir.

Danimarka : ABD-Danimarka arasındaki 27.04.1951 tarihli anlaşma uyarınca, Danimarka'da ve özellikle Grönland Adasında işlenen suçlar tamamen ABD yargı yetkisine dahildir. Eğer ABD arzu ederse, sanığı Danimarka makamlarına teslim ederek yargı yetkisinden feragat edebilir.

Fransa : Görev belgelerinin saptanması ve düzenlenmesi Gönderen Devletin makamlarına verilen bir yetkidir. Mahkemelerce kabul edilmekte ve hakim yetkisizlik kararı vermektedir. Fransa'da görev belgesinin yeniden incelenmesine uygulama alanında rastlanmamıştır. Ancak, özel durumlarda hakim görev belgelerinin doğruluğunu ender olarak tahkik eder. Fransız Yargıtayı bir içtihatla bu yolu da önlemiştir. Bazı durumlarda sorun hakeme havale edilir.

Hollanda : Görev belgeleri konusunda ABD – Hollanda arasında 13.08.1954 tarihinde bir uygulama anlaşması bulunmaktadır. Bu anlaşmaya göre; görev belgeleri Gönderen Devlet askeri makamları tarafından verilmekte ve öncelikle onun yargı yetkisi kabul edilmektedir. Hollanda rüçhanlı yargı yetkisinden feragat etmektedir. Dışişleri Bakanlığının görev belgeleri üzerindeki görüşü üzerine savcılık yetkisizlik kararı vermektedir. Hollanda makamları, Amerikan Askeri Kanununa tabi şahısların bulunduğu yerde iyi nizam ve disiplin idamesinin Amerikan Makamlarının yetkisinde olduğunu kabul ettiği zaman, yargı hakkının mutlaka Hollanda makamlarınca ifa edilmesi icap ettiği haller hariç, Amerikan makamlarının talebi üzerine VII nci madde tahtında kaza hakkını ifa etme hakkından feragat edecektir.

İngiltere : İngiltere'deki uygulama ise; 1952 tarihli "Konuk Kuvvetler Kanunu"

hükümleri uyarınca yürütülmektedir. Buna göre esas olan, görev belgelerinin Gönderen Devlet makamları tarafından tayin ve tespittir. Aksi ispat edilinceye kadar karine olarak kabul edilmektedir.

İtalya : Genel olarak İtalya'daki uygulama, görev belgelerinin Gönderen Devlet makamları tarafından verildiği yolundadır. Aksi ispat edilinceye kadar karine olarak doğru kabul edilmektedir. Görev belgesinin takdir hakkı hakime bırakılmıştır. Rüçhanlı davalarda yargı yetkisinden feragat vardır. Uyuşmazlık çıktığında Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle olaya çözüm bulunmaktadır.

Yunanistan : ABD – Yunanistan arasındaki 7 Eylül 1956 tarihli anlaşma uyarınca Yunanistan rüçhaniyetle yargı yetkisine sahip olduğu durumlarda; ABD tarafından yargı yetkisinden feragat etmesi Yunanistan makamlarından talep edilirse, mahkemece bu talep kabul edilmektedir. Bu yönü ile Yunanistan'daki uygulama diğer NATO ülkelerinden ayrılmaktadır. Ancak ABD Büyükelçiliği tarafından verilen görev belgeleri itirazsız kabul edilmektedir. Eğer Yunan makamları cinayet ve ağır hapsi gerektiren suçlar gibi, davaya bakmakta özel bir önem görürse, kendisi rüçhanlı yargı yetkisini kullanmaktadır.

Kanada : Görev belgelerini Gönderen Devletin Komutanlığı vermektedir. Mahkemeye sunulan görev belgesi üzerine, yargı yetkisi konusundaki kararı mahkeme verir, belge karine olarak kabul edilir. Görev belgesine karşı itiraz ve aksi ispat yükümlülüğü savcıya ait bir husustur.

Bu arada Norveç, Portekiz ve İzlanda'daki uygulama da, diğer NATO ülkelerine benzediğinden ayrıca ele alınmamıştır.

4. Üstün Yargı Yetkisinden Feragat ve Hukuki Değeri :

Feragatın hukuki değerini ve özellikle, vazgeçmenin geri alınmasına imkan bulunup bulunmadığını incelemek gerekir. Bu meselenin ortaya çıkmasına sebep olan olay Fransa'da cereyan etmiştir. 1953 yılında Amerikan binbaşısı Whitley, Kanadalı subay Aitchison'u arabasına alarak gezinirken bir ağaca çarpmış ve Kanadalı subay ölmüştür. Olaya el koyan Fransız savcısı, görevle hiç bir ilgisi bulunmayan ve esasen faille mağdur aynı Gönderen Devlet personeli olmamaları sebebiyle üstün yargı yetkisi Fransa'ya ait olan bu olaydan Amerikan mercilerini haberdar etmiş ve istek halinde üstün yargı yetkisinden vazgeçmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Amerikalılar talepte bulunmuşlarsa

da fail hakkında hiç bir kovuşturmayla girişmemişlerdir. Bunun üzerine Kanadalı subayın eşi Fransız ceza mahkemelerine başvurarak, Fransız Ceza Usulünün geniş ölçüde kabul ettiği şahsi dava yolunu denemiştir. Fransız ceza mahkemesi, savcının kişisel bir hakkını temlik edermişçesine yaptığı vazgeçmenin sadece kamu davasına etkili olabileceğini ve mağdurun şahsi dava açmak yetkisine tesiri olmayacağını göz önünde tutarak, davaya bakmış ve binbaşı Whitley'i mahkum etmiştir. Paris istinaf mahkemesi, savcının vazgeçmesine rağmen Fransız mahkemelerinin davaya bakabilecekleri gerekçesi ile hükmü onaylamışsa da, Fransız Yargıtayı vazgeçmenin kesin olduğu ve lehine feragat edilen Devletin fail hakkında kovuşturma yapmamasının önemsiz bulunduğu kanısına vararak mahkumiyet kararını bozmuştur.¹²⁰

Bu suretle vazgeçmenin kesin olduğu ve bir daha geri alınamayacağı ve ceza kovuşturmasının bütün nevelerini kapsadığı, Fransız Yargıtayınca yerinde olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.¹²¹

Öte yandan, Kabul eden Devletin üstün yargı yetkisinden vazgeçmesinin geçerli olabilmesi için, buna yetkili olan merci tarafından alınmış açık bir vazgeçme Kararının varlığı şartsa da, Gönderen Devletin üstün yargı yetkisinden vazgeçebilmesi için bir şekil şartı öngörülmemiştir. Bu sebeptendir ki, italyan Yargıtayı işe el koyan italyan mahkemesinden belirli bir şekli muamelenin yapılmasını isteyen Gönderen Devletin, sırf böyle bir talepte bulunmakla, Kabul eden Devletin üstün yargı yetkisini kabul ve kendi üstün yargı yetkisinden kesinlikle feragat etmiş sayılacağına karar vermiştir.¹²²

¹²⁰ Corbeil Asliye Ceza Mahk.: Paris İstinaf Mahk.: 16 Mayıs 1956, Fransız Ygt. 25 Mart 1958 (LAZAREFF *a.g.e.*, s.226-22'den Sahir Erman, *a.g.e.*, s.128)

¹²¹ Bu karar ve sonuç ÇELİK tarafından (Milletlerarası Hukuk II/I, 2. bası, 93-98) eleştirilmekte ve vazgeçme üzerine gönderen Devletçe kovuşturma yapıp bir yargı kararı verilmediği takdirde, kabul eden Devletin yargı yetkisinin geriye döneceği görüşü benimsenmektedir. (Erman, *a.g.e.*, s.128)

¹²² "NATO Teşkilatı olarak tanınan Kuzey Atlantik Anlaşmasına Taraf olan Devletlerce Londra'da 19 Haziran 1951'de imzalanan ve 30 Kasım 1955 tarih ve 1335 sayılı kanunla İtalya'da uygulamaya konulan sözleşmenin 3. paragrafının (c) bendinin anlamına üstün yargı yetkisinden İtalya ancak 2 Aralık 1956 tarih ve 1666 sayılı kararnamede öngörülen şekillere uymak kaydıyla vazgeçebilirse de, İtalya'da bulunan yabancı Silahlı Kuvvetler mensuplarının tabi oldukları Devlet açısından, bu vazgeçme, Devletler hukukunca teamüli olarak benimsenmiş olanlardan gayri bir kaideye tabi değildir. Gönderen Devletin askeri otoritelerinin talebi üzerine İtalya'da görev yapan askeri birliklere mensup bir şahıs tarafından sevk edilen ve zaptolunan otomobilin İtalyan hakimince serbest bırakılması halinde, gönderen Devletin İtalyan yargı yetkisinin kullanılmasına muvafakat ettiği kabul edilir. 19 Haziran 1951 tarihli Londra Sözleşmesinin 7. maddesinin 3. paragrafına göre, kabul eden Devlet tarafından işlenen ve gerek kabul eden, gerekse gönderen Devlet kanunlarına göre suç teşkil eden bir fiil söz konusu olup, bu suç Gönderen Devlete zarar verdiği veya bu Devletin mensup veya yakınlarının şahıs ve mallarına tecavüzü ifade ettiği, yahut

C- Milletlerarası Personel ve Yararlandıkları İmtiyazlar

NATO teşkilatının kurulması, bu teşkilatta görev alan bazı asker kişilerin diploması dokunulmazlığından yararlanmalarını da gerektirmiştir. Gerçekten “Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatının, Milli Temsilcilerinin ve Milletlerarası Personelin Statüleri Hakkındaki Sözleşme”¹²³ ye göre, üye Devletin başka bir üye Devlet ülkesindeki Teşkilat nezdinde bulunan daimi baş temsilcisi, bunun resmi personelini teşkil edipte her iki üye Devletle Teşkilatın tespit edecekleri resmi personel, diploması imtiyaz ve dokunulmazlıklarından faydalanırlar (m. 12); keza NATO Konseyi ve Bakan Yardımcıları Konseyi veya bu Konseylerin tali organları nezdindeki temsilcileri de, bazı imtiyaz ve dokunulmazlıklara sahiptirler; Mesela tutuklanamazlar, resmi sıfatla yaptıkları beyan ve fiillerinden dolayı adli kovuşturmayaya maruz kalamazlar (m. 13). Bu imtiyazlar, “delegasyonların bütün temsilcilerine, müşavirlerine ve teknik mütehassıslarına şamildir” (m. 13/3)

Bu nevi imtiyazlardan, aynı Sözleşme ile milletlerarası personel ve uzmanlar da faydalanırlar. Bundan başka “Müttefik yüksek karargahların Türkiye’de tesisine müteallik Anlaşma”¹²⁴ ya göre, yüksek sorumlulukta müttefikler arası görevler alan ve Türk vatandaşı olmayan general ve amiraller, görevleri süresince bir takım imtiyazlardan yararlanırlar ve özellikle resmi sıfatla işledikleri suçlardan dolayı Türkiye’de adli kovuşturmayaya maruz kalmazlar.¹²⁵ Bununla beraber, bu dokunulmazlığın Teşkilata ait resmi görevin yerine getirilmesi sırasında yapılan yazılı ve sözlü beyanlarla fiilleri kapsayacağına, bu itibarla NATO sırlarından olduğu kabul edilen ve sanığa kendi görevi ile ilgili olarak

---

görevin ifası sırasında islendiği takdirde, üstün yargı yetkisi gönderen Devlete aittir. Bunun dışında kalan bütün hallerde suçun ülkesinde işlendiği Kabul eden Devletin üstün yargı yetkisi mevcuttur” (İtalyan Ygt. 4. CD., 25 Kasım 1980 - Rossegna Giustizia Militare, Temmuz - Ekim 1982, 447-448’den, ERMAN,Sahir,129)

¹²³ 20 Eylül 1951 tarihinde Ottawa’da imzalanmıştır. 20.3.1954 gün ve 20 Mart 1954 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. (Düstur: III.Tertip, C.35, s.1680)

¹²⁴ Anlaşmanın asıl ismi şudur: “Hükümetimiz ile Avrupadaki Müttefik Yüksek Kumandanı arasında Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargahına tabi bulunan müttefik karargahların Türkiye ülkesinde tesisine ve faaliyetine tatbik olunacak hususi şeraite mütedair Anlaşma”. Onaylanan kanun 5.12.1956 tarih ve 6860 sayılıdır.(ERMAN,Sahir,130)

¹²⁵ **Sulhi Dönmezer**, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, İstanbul, 1997, 1.cilt, s.339.

teslim edilmediği anlaşılan bazı belgelerin fotoğrafının çekilmesinin bu kapsamın dışında kaldığına ve bu diploması dokunulmazlığının sanığın kendi ülkesinde cezalandırılmasına engel olamayacağına karar verilmiştir.¹²⁶ Anlaşmadaki açık hüküm karşısında, bu dokunulmazlığın sanığın kendi ülkesinde de ve görevi bittikten sonra dahi geçerli olduğunu kabul etmek zorunlu olup, Askeri Yargıtayın bu görüşüne katılmanın imkansız olduğu doktrinde ileri sürülmüştür.

Bunlardan başka 18.11.1959 tarih ve 7377 sayılı kanunla onaylanan “Avrupa Konseyinin İmtiyaz ve Muafiyetlerine Mütedair Umumi Anlaşma”¹²⁷, bu Konseyin Bakanlar Komitesinde ve İstişare Meclisteki temsilcileriyle Konsey memurlarına diplomatik dokunulmazlık tanımıştır (m. 9, 10, 14, 15, 16, 18). Bu temsilci ve memurların Konsey üyesi bir Devletin asker kişisi olması da mümkündür.

Askeri ataşeler ile ataşelik personeli, bünyesinde buldukları elçiliğin personeli ile birlikte, “Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi”¹²⁸ uyarınca “Diplomatik Personel” statüsündedirler. Dolayısıyla, Diplomatik dokunulmazlıktan istifade ederler.

F- Yabancı Asker Şahısların Hakları

NATO/SOFA Sözleşmesinin VII/9 ncu maddesinde “bir kuvvet yahut sivil unsur mensubu veya bir yakının, Kabul Eden Devlet yargısına tabi olupta, hakkında bu Devlet makamlarınca tatbikat yapıldığı takdirde sahip olacakları haklar şu şekilde sayılmıştır:

1. Süratle yargılanmak,
2. Duruşmadan önce, kendisine isnat olunan suç veya suçlardan haberdar edilmek,
3. Aleyhindeki şahitlerle yüzleştirilmek,
4. Lehindeki şahitleri, Kabul Eden Devlet yargısına tabi iseler, ihzaren getirtmek,

¹²⁶ As. Ygt. 1. D., 13.6.1973, 92/107 (LÜLECI-ÖZBAKAN, II, 451/1-454/6)’den: Erman, a.g.e., s.130)

¹²⁷ “Avrupa Konseyinin İmtiyaz ve Muafiyetlerine Müteallik Umumi Antlaşma”, (Ayrıntılı bilgi için bkz. Resmi Gazete; 26 Kasım 1959, sayı 10365, Düstur: III.tertip, C.41)

¹²⁸ 18 Nisan 1961 Tarihli, “Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi”; 24 Nisan 1964 Tarihinde yürürlüğe girmiş, Türkiye tarafından 04 Eylül 1984 gün ve 3042 sayılı kanunla onaylanmıştır. (R.G.:24 Aralık 1984, Sayı:18615, Düstur:V. Tertip:C-24.)

5. Kendi seçeceği Avukat tarafından veya Kabul Eden Devletin mer'î usullerine uygun olarak, adli yardım yoluyla tayin edilecek bir müdafî tarafından savunulmak,
6. Lüzum görüyorsa, yanında ehliyetli bir tercüman bulundurmak,
7. Gönderen Devlet Hükümeti'nin bir temsilcisi ile temas etmek ve, muhakeme usulleri cevaz verdiği takdirde bu temsilciyi duruşma esnasında hazır bulundurmak.¹²⁹

G- Yabancı Asker Kişilere Karşı İşlenen Suçlar

Bir yabancı asker kişi tarafından değil de, yabancı asker kişi aleyhine bir suç işlendiği takdirde, fail Türk asker kişisi olsa dahi, yine genel hükümler uygulanır. Ancak aleyhine suç işlenen yabancı asker kişi, müttefik bir hükümete mensup olur da suç ortak görev sırasında işlenmiş bulunursa ve asker kişinin mensup olduğu hükümetle Türkiye arasında karşılıklı uygulama, yani mütekabiliyet sözleşmesi varsa, suç Türk asker kişisi aleyhine işlenmiş sayılır (As.CK 6). Demek oluyor ki, yabancı asker kişi aleyhine işlenen suçun Türk asker kişisi aleyhine işlenmiş sayılarak Türk As.CK na göre cezalandırılabilmesi için, yabancı asker kişinin mensup olduğu hükümetle bizim aramızda bir ittifak anlaşmasının bulunması; suçun ortak görev, mesela ortak bir manevra sırasında işlenmiş olması ve nihayet yabancı asker kişinin mensup olduğu hükümetle hükümetimiz arasında karşılıklı uygulama (mukabele-i bilmisil) sözleşmesinin bulunması gereklidir.

Halen Türkiye ile ittifak halinde bulunan yabancı ülkeler arasında böyle bir karşılıklı uygulama sözleşmesi yapılmış değildir. Bazı yabancı Devlet kanunları bizden daha ileri giderek hükümler sevk etmiş bulunmaktadır. Mesela İtalya'da 1946 yılında çıkan bir kanun, İtalyan asker kişileri veya vatandaşları tarafından Birleşmiş Milletler asker kişileri aleyhine işlenecek suçların İtalyan askerlerine karşı işlenmiş sayılacaklarını, ancak failin mensup olduğu Devlet tarafından İtalyan asker kişilerine de aynı himayenin tanınmasının şart olduğunu kabul etmiştir.¹³⁰

NATO'ya mensup Devletlerin durumuna gelince, yukarda sözünü ettiğimiz Kuvvetlerin Statüsüne dair olan Sözleşmede bu konuda açıklık yoksa da, çeşitli

¹²⁹ Çelen, *a.g.e.*, s.3.

¹³⁰ MANASSERO, s. 47, not 1., Erman, *a.g.e.*, s.131.

hükümlerinden bir sonuç çıkarmak mümkündür. Gerçekten, Gönderen Devletin asker kişilerine karşı işlenen suçlarda, Gönderen Devletin As.CK uygulanır. Mesela bir Amerikan subayına karşı bir suç işlenirse, Amerikan As.CK nun uygulanması gerekir. Sözleşme ile, bu suçu işleyen failin sıfatına göre bir ayırım yapmadığından dolayı, bir Türk subayı bir Amerikan subayına karşı bir suç işlese, yine Amerikan As.CK nun uygulanması ve Amerikan askeri mahkemesinin yetkisini kabul etmek gerekirse de, *Sözleşmenin yine VII. maddesinin 4. bendine göre, Gönderen Devletin Kabul eden Devletin vatandaşı üzerinde yargı yetkisi mevcut değildir. Bu böyle olunca, Amerikan subayı aleyhine suç işlemiş olan Türk asker kişisi hakkında yargı yetkisini haiz olan merci Türk mercileridir ve bunların da uygulayacakları kanunlar, Türk kanunlarıdır.* Fakat acaba yukarıdaki örneğimizde Türk asker kişisi hakkında TCK mu, yoksa Türk As.CK.mu uygulanacaktır? Mesela bir Türk teğmeni bir Amerikan yüzbaşısına bir tokat atsa, TCK na giren adi bir müessir fiil suçu mu işlemiş olacak, yoksa As.CK nun 91. maddesine giren amire veya üste fiilen taarruz suçunu mu işlemiş sayılacaktır? Yukarıda belirtildiği gibi, As.CK muzun 6 ncı maddesi, yabancı bir asker kişi aleyhine işlenen suçun Türk asker kişisi aleyhine işlenmiş sayılabilmesi için mağdurun mensup olduğu Devlele bizim aramızda ittifak bulunmasını, suçun ortak görev sırasında işlenmesini, nihayet arada mukabelei bilmisil mukavelesinin yani karşılıklı uygulama Sözleşmesinin bulunmasını şart koşmaktadır. NATO anlaşmasını bir İttifak anlaşması saysak ve NATO'daki hizmeti ortak görev olarak kabul etsek dahi, Kuvvetlerin Statüsüne dair Sözleşmede karşılıklı uygulamayı ifade edecek bir hükme rastlamak mümkün değildir. Sonuç olarak, bir Türk asker kişinin NATO'ya mensup yabancı bir asker kişiye karşı işlediği suç Türk asker kişinin herhangi bir kimse aleyhine işlediği suç sayılacak ve TCK na göre cezalandırılacaktır. Nitekim Askeri Yargıtay, Amerikan asker kişileri ile yakınlarına, hatta Amerikan Devletine ait malları çalan Türk asker kişileri hakkında As.CK nun değil, TCK nun uygulanabileceğine doğru olarak karar vermiştir.¹³¹ Ayrıca, böyle bir suçun askeri

¹³¹ “Maznunun Amerikan Yardım Kurulunda posta erlik yaptığı sırada bir Amerikalı kadının koli paketini açmak suretiyle içindeki mantoyu çalıp, memleketine gönderdiğinin tespit edilmiş bulunmasına ve Amerikalı kadının ve eşinin As.CK nun 132. maddesinde yazılı (arkadaş) mefumu dahilinde mütala edilmeyeceği, esasen maznunun mezkur Amerikalı subay ve ailesiyle bir arkadaşlık münasebeti bulunmadığı, dolayısıyla Amerikalı subay ve eşinin 132. maddede yazılı üst ve ast olmayacağı gibi, rütbe taşımayan kimselerin Dahili Hizmet Kanunu ve Talimatındaki «er» tarifine giren şahıslar olması icap etmekte ve bu tabirin yalnız askerlere mahsus olması lazım gelmektedir. Zaten suç mahallinin (bir hane) bulunmamasına ve maznunun da hizmet eri olmasına, dolayısıyla As.CK nun 132. maddesinde yazılı unsurlardan hiç birisini haiz olmadığı halde, mezkur madde mucibince ceza verilmesi kanuna muhalif görülmüştür. Ancak maznun

müesseseler içinde işlenmesi veya askeri bir görev ile ilgili olması yüzünden dava askeri mahkemede görülse bile (As.MKYUK 9), askeri mahkeme As.CK na göre değil, TCK uyarınca hüküm vermek zorundadır.

Bununla beraber, son zamanlarda bu konuda bir gelişme mevcuttur. NATO anlaşmalarının ve modern topyekun savaşlarda ortak komuta zorunluluğunun ışığı altında, müttefik Devletlerin asker kişileri arasında hiç bir ayırım gözetilmemesine doğru bir eğilim göze çarpmaktadır. Nitekim Askeri Ceza Hukuku ve Savaş Hukuku İkinci Milletlerarası Kongresinde (Floransa, Mayıs 1961), müttefik subayların aynı esaslar daire-sinde terfi ettirilip rütbelerinin birleştirilmesi ve bir müttefik üstün, kimsenin aracılığına muhtaç olmaksızın, diğer bir müttefik astına emir vermesi ve ast itaat etmediği takdirde, tıpkı kendi silahlı kuvvetlerine mensup bir üstün emrine itaat etmemişçesine cezalandırılması ve böylece müttefik bir Devletin asker kişisine karşı işlenen suçun her bakımdan ulusal asker kişiye karşı işlenmiş sayılması önerilmiş ve ortak savunma ve tek komutadan ancak bu suretle tam ve süratli bir fayda beklenebileceği ileri sürülmüştür. Kongre bu yolda bir sözleşmenin müttefik Devletler arasında akdedilmesini temenni eylemiştir.

Burada ilave etmek isterim ki; NATO/Sofa Sözleşmesinin uygulama alanı, 19 Haziran 1995 Tarihinde, Brüksel’de imzalanmış olan “Kuzey Atlantik Konseyine Taraf Devletler ve Barış İçin Ortaklık Programına Katılan Diğer Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne İlişkin Antlaşma” ile genişletilmiş olup; NATO Ülkelerinin yanı sıra BİO Antlaşmasına taraf olan Devletlerin ülkelerinde de uygulanmaktadır. Birleşmiş Milletler Barış Güçleri’nde görevlendirilen yabancı asker kişilerin statüleri ve tabi olacakları yargı merci sorunu, Genel Sekreterin koordinesinde, Gönderen ve Kabul Eden Devletlerce, her bir göreve münhasır olmak üzere düzenlenen sözleşme ile

---

hakkında TCK nun 491. maddesinin tatbiki lazım geleceği cihetle, hükmün bozulmasına ittifakla karar verildi.” (As. Ygt. GK., 6.7.1958, 2512/58: As. Ad. Der., IV. 14, 962-963). — “Tayyareden çalındığı iddia olunan fotoğraf makinesinin şahsa mı, yoksa Amerikan Devletine ait bir askeri eşya mı olduğunun hüküm yerinde gösterilmemesi, As.CK nun bir Türk Askeri Ceza Kanunu bulunmasına, bu kanunun 130. ve 131. maddelerinde bahis mevzuu olan suçların Türk Ordusuna ait mallara ve 132. maddesinde tedadi ve tahdidi olarak gösterilen şahsın mallarına karşı işlenen suçlara müteveccih bulunmasına, Yabancı Devletlere ait askeri eşyanın Türk askeri şahısları tarafından çalınması halinde 131. maddede sarih bir hüküm bulunmadığına göre, çalınan fotoğraf makinesi Amerikan Devletine ait bir eşya ise, bu maddenin tatbiki icap edeceğinin kanuni mesnetlerinin neden ibaret olduğunun hüküm yerinde açıklanmaması kanuna muhalif görüldüğünden hükmün bozulmasına ittifakla karar verildi” (AS. Ygt. 2. D., 15.5.1958, 412/1398, As. Ad. Meç. IV, 14, 965-966)’dan; Erman, *a.g.e.*, s.132.)

özümlemekteldr. ¹³²

---

¹³² Özkaymak, *a.g.t.*

BEŞİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI DİĞER ANLAŞMALARLA TESİS EDİLEN YARGI YETKİSİ

Hiç şüphe yok ki; NATO üyesi olan ülkelerin NATO/Sofa Sözleşmesi ile statüsü belirlenmiş personelinin tabi olacakları yargı merci sorunu, bu sözleşme kapsamında yapılacak yorumla çözümlenecektir. Diğer (NATO üyesi olmayan) ülkelerden de çok sayıda asker kişinin ülkemizde bulunduğu bir vakıadır. Bu yabancı asker şahıslar, daha çok, Hükümetler arasında imzalanan “Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği (çerçeve) Anlaşması” ve buna uygun olarak, yetkililer arasında imzalanan “Askeri Alanda Eğitim ve İşbirliği Anlaşması”na istinaden ülkemizde bulunmaktadır ve dolayısıyla tabi, olacakları yargı merci de bu anlaşmalarla belirlenmektedir.

Bu anlaşmalar, gizlilik dereceleri nedeniyle yayımlanmamışlardır. Bu sebeple, NATO üyesi olmayan bir ülke tarafından ülkemize gönderilen bir asker şahsın tabi olacağı yargı merci ile ilgili bir sorunla karşılaşıldığında şu şekilde hareket edilmelidir: Öncelikle, yabancı asker şahsın tabiiyetinde bulunduğu ülke ile Türkiye arasında bir anlaşmanın varlığı araştırılmalıdır. Bu araştırma, en süratli olarak TSK net üzerinden ve/veya Askeri Yargı Külliyyatı (4A) üzerinden yapılabilir. Eğer bir anlaşma mevcutsa, MSB.lığı aracılığı ile Genelkurmay Başkanlığından istenir.

Yapılan inceleme neticesinde, bu şekilde Hükümetler arasında yapılmış olan “Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği (çerçeve) Anlaşması” ile bu konuda askeri yetkililer arasında yapılmış olan “Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması” hükümlerinin, yargı yetkisine ilişkin çok somut ve açık ifadeler içerdiği; genelde benzer metinlerin kabul edilmiş olduğu sonucuna ulaşılmış olup, örnek olarak üç ülke ile yapılan anlaşmaların “Yargı Yetkisi” bölümü aşağıda incelenmiştir.

- A) *“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Cumhuriyet Hükümeti arasında, Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması*

Madde – X : Hukuki Hususlar

1. Yargı Yetkisi:

(a) Askeri personel ile yakınları Kabul Eden Devletin yasalarına ve yürürlükteki mevzuatına tabi olacaklar ve cezai yargı yetkisi, kabul eden devlete ait olacaktır.

(b) Askeri personel; Kabul Eden Devletin cezai ve inzibati mevzuatı bakımından, askeri şahıslar gibi telakki edilecektir. Ancak, aşağıda gösterilen hallerde Gönderen Devletin yargı yetkisi geçerli olacaktır:

(1) Münhasıran Gönderen Devletin malına karşı askeri personel tarafından işlenen suçlar,

(2) Eğitici, öğretici, danışman veya gözlemci sıfatı ile gönderilen askeri personelin, görevlerine ilişkin bir eylem veya ihmalden doğan suçlar.

2)Tazminat talepleri :

.....”

Yukarıda incelenen anlaşmanın tarafı olan diğer ülke ile Türkiye, adli yargı yetkisi açısından ülkesellik prensibinin istisnasız uygulanması; asker şahısların ise, istisna edilen iki durum dışında Kabul Eden Devletin cezai ve inzibati mevzuatı bakımından askeri şahıs gibi telakki edileceği hususunda mutabık kalmışlardır. Asker şahıslar açısından da ülkesellik prensibinin esas alınmış olduğunu söylemenin yanlış olmayacağı kanaatindeyim. Zira, kabul edilen istisnalar dışında, yabancı asker kişiler Kabul Eden Devletin yargı yetkisine tabi kılınmışlardır.

B) “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile . . . . . Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması :

Madde – VI : Hukuki Hususlar

1.Konuk personel ile aile üyeleri; giriş, ikamet ve çıkış dahil, Kabul Eden Devlet ülkesinde buldukları sürede Kabul Eden Devletin yasalarına ve yürürlükteki diğer mevzuata tabi olacaklardır.

2.Konuk personel Kabul Eden Devletin kanunlarına karşı geldiğinde, konuk personelin faaliyetlerine son verilecektir.”

C) “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile . . . . . Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması :

Madde – VI : Hukuki Hususlar

.....

2.Yargı yetkisi:

a) Gönderen Devlet, kendi askeri kanunlarına tabi bütün şahıslar hakkında; bunların birbirlerinin şahsına veya malına veyahut Gönderen Devletin malına veya emniyetine karşı işlenen suçlar ile, hasar, zarar ve ziyan konusunda yargı yetkisini haiz olacaktır.

b)Yukarıdaki “a” fıkrasında belirtilen haller dışında, Kabul Eden Devlet, cezai ve hukuki yargı yetkisini haiz olacaktır.”

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak, yukarıda uzunca yapılan inceleme ve açıklamalarla aynı neticeye ulaşılabacağından şüphe yoktur. Bu sebeple, diğer ülkelerle yapılan anlaşmalara tek tek değinilmeyecektir. Ancak, şunu belirtmek isterim ki, EK-D’deki listede de görüldüğü üzere, Ülkemiz ile toplamda 34 Devlet arasında “Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği (çerçeve) Anlaşması “ ve 37 Devlet ile de

“Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması” yapılmıştır. Bu anlaşmalar, genellikle “sürelî” anlaşmalardır.

Bu anlaşmaların uygulandığı bir olayda, Gürcistan uyruklu J.Ütgm. Aslan MAMEDOV, Beytepe Jandarma Okullar K.lığı Subay Temel Kurs K.lığında kursiyer olarak bulunduğu sırada, “Kendiliğinden katılmakla sona eren izin tecavüzü” suçundan dolayı, Jandarma Genel Komutanlığı Askeri Mahkemesi tarafından yargılanmış ve “neticeten beş ay hapis cezası ile cezalandırılmıştır.”¹³³

Burada tartışılması gereken bir husus da; Kabul Eden Devletin ceza sisteminde yer alan bir “ceza türü”nün, Gönderen Devletin ceza sisteminde yer almadığı durumlarda sorunun nasıl çözüleceğidir. Örneğin, Şeriat Rejimiyle yönetilmekte olan bir ülkeye gönderilmiş olan bir Türk Asker kişisi, Kabul Eden Devlet kanunları karşısında “el kesme cezası” ile cezalandırılması öngörülmuş bir suç işlediği takdirde sorun nasıl çözülecektir? Bu sorunun özellikle, çağdaş ceza sisteminden ayrı ve insan haklarıyla bağdaşmayan cezalandırma şekillerini halen bünyesinde bulundurmakta ve uygulamakta devam eden antidemokratik, baskıcı, kabile devletleri ve şeriatla yönetilen ülkeler ile çağdaş ülkeler arasında gündeme geleceği aşıkardır. Bu çatışma alanında sorunun, Kabul Eden Devlet tarafından “her iki ülkenin ceza sisteminde mevcut olmayan ceza türünün hükmedilemeyeceği” düşüncesi doğrultusunda çözümlenmekte olduğu görülmektedir. Nitekim, kimi Ülkelerle yapılan anlaşmalarda bu çözüm tarzının anlaşma metninde zikredildiği görülmektedir. Örnek olarak, 23 Şubat 1993 tarihinde, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında yapılmış olan Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması”nın, Yargı Yetkisi başlıklı 4 ncü bölümü 2/c maddesi şu şekildedir: *“Gönderen veya kabul eden devletin yargı hakkının kullanılacağı hallerde; hüküm içeriği gönderen devlet mevzuatında bulunmayan bir cezayı öngörmekte ise, her iki ülke ceza mevzuatında yer alan veya uyum sağlayan bir ceza sistemi geçerli olacaktır.”*

Son olarak, Yukarıda altıncı bölümde izah edildiği üzere, “Kuzey Atlantik Konseyine Taraf Devletler ve Barış İçin Ortaklık Programına Katılan Diğer Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne İlişkin Andlaşma” gereğince NATO/Sofa anlaşması, BİO

¹³³ Jandarma Genel K.lığı Askeri Mahkemesinin 27.06.2002 gün ve 2002/32-415 esas ve karar sayılı kararı.

Ülkelerinde de uygulanmaktadır. Bu durumda, BİO Ülkelerinden olupta, ayrıca anılan son andlaşma öncesinde, “Askeri Alanda Eğitim ve İşbirliği Andlaşması” yapılmış olan Devletlerle, önceki andlaşmaların gözden geçirilmesi ihtiyacına işaret edilmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Devlet yetkisi ve egemenlik hakları kapsamında telakki edilen “yargı yetkisi”; uluslararası hukukun genel ilkeleri, ceza hukukunun yer bakımından uygulanması, kişi bakımından uygulanması ve istisnaları, “Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme(NATO/SOFA)” ve uluslararası diğer anlaşmalar ile tesis edilen yargı yetkisi değerlendirilmiştir; bu değerlendirmeler ışığında yabancı asker kişilerin hangi koşulların varlığı halinde Türk Askeri Yargısına veya Türk Adli Yargısına tabi olacakları incelenmiştir. Bu kapsamda;

353 sayılı As.MKYUK nun 14/C,D,E,F maddelerinde savaş durumunda Askeri mahkemelerde yargılanacak olan yabancı asker kişiler belirtilmiştir. Buna göre; Muharip Türk Silahlı Kuvvetleri teşkilatında bulunmalarına izin verilmiş olan yabancı askerlerin işledikleri suçlara ait bütün davalar (Türkiye Cumhuriyeti Hükümetince özel bir anlaşma yapılmamış ise), savaşta esir edilenlerin işledikleri suçlara ait bütün davalar ile bir hizmet veya sözleşme ve yüklenme veya herhangi bir sebep ve suretle muharip Türk Silahlı Kuvvetleri teşkilatında bulunan veya Türk Silahlı Kuvvetlerini takip eden kişiler ile Türk Silahlı Kuvvetleri Teşkilatında bulunmasına izin verilmiş olan yabancı askerlerin yanlarında bulunan kişiler tarafından işlenen Askeri Ceza Kanununda yazılı askeri suçlara ait davalara bakmakla Askeri mahkemeler görevlidir. Aynı husus, As.CK nun “Yalnız harp zamanında askeri kanunlara tabi şahıslar hakkındaki hükümler” başlığını taşıyan dördüncü bap içerisinde yer alan 155, 157, 158 nci maddeleriyle de düzenlenmiş olup; anılan şahıslar bahsedilen koşullar içerisinde Türk Askeri yargısına tabidirler. Ayrıca, As.CK.nun 164 ncü maddesi uyarınca bu şahıslara “Disiplin Cezası” verilebileceği; 174 ncü maddesi uyarınca “savaş esirlerinin”, rütbeleri ne olursa olsun, disiplin cezaları bakımından “er” muamelesi görecekları belirtilmiştir.

NATO üyesi ülkelerin, ülkemizde bulundukları kuvvet mensubu, sivil unsur ve yakınlarının tabi olacakları yargı merci sorunu “Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme (NATO/SOFA)” kapsamında

çözömlenecektir. Burada işaret edilmesi gereken husus şudur ki, yabancı asker kişiler Türk Askeri yargısına değil, Türk Adli yargısına tabidirler.

Sözleşme ile, failin Gönderen Devletin askeri kanunlarına tabi olması şartıyla, Devletin emniyeti aleyhinde işlenen suçlar da dahil olmak üzere, sadece bir devletin kanununa göre suç teşkil eden hallerde, Gönderen Devletin “*Kesin yargı hakkına*” sahip olduğu; iki durumda da “*Üstün Yargı yetkisi*” ne sahip olduğu öngörülmüştür. Bu iki durum,”Suçun Gönderen Devletin malına, güvenliğine veya personeline karşı işlenmiş olması”, ile “Suçun resmi görevin yerine getirilmesi dolayısıyla veya resmi görev sırasında işlenmiş olması” şeklinde düzenlenmiştir. Bu konuda netice olarak vurgulamak gerekirse: “*Kabul Eden Devlet kanununun uygulanması kural, Gönderen Devlet kanununun uygulanması ise istisnadır.*” Her şeye rağmen, Kabul Eden Devletin tabiyetindeki veya mutaden bu ülkede mukim bulunan şahıslar, Gönderen Devletin asker kişisi olsa dahi, Kabul Eden Devletin yargısına tabi kılınmış olup, bu durum “Ülkesellik” ve “Kişisellik” prensiplerinin çakışması sebebine isnat ettirilmiştir.

Yukarıda anıldığı ve sebepleri gösterildiği üzere, Nato/Sofa Sözleşmesi “Barış İçin Ortaklık Andlaşmasına” taraf Devletlerin Ülkelerinde de anılan andlaşma hükümleri uyarınca uygulanmaktadır.

Hükümetler arasında imzalanan “Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşmaları” ve Askeri yetkililer arasında imzalanan “Askeri Alanda Eğitim İşbirliği Anlaşmaları” ile, ülkemizde bulunan yabancı asker şahısların tabi olacakları yargı merciinin belirlenmekte olduğu yukarıda örnekleriyle açıklanmıştır. Günümüzde, dostane ilişkilerin yaygınlaşmasına paralel olarak, askeri alanda da koordinasyon ve işbirliği artmıştır. Bunun neticesinde Ülkemizde, değişik statülerle (Askeri öğrenci, kursiyer, karargah görevi, manevra ve tatbikat görevi ...) yabancı asker kişiler bulunmaktadır. İşte, bu kişilerin ülkemizde buldukları esnada işledikleri suçlar bakımından yukarıda açıklanan anlaşma hükümlerine göre hareket edilecektir.

E K L E R :

EK-A: İlgili Mevzuat

EK-B: Milli Savunma Bakanlığı Genelgesi

EK-C: Türkiye'nin Askeri Eğitim ve İşbirliği
anlaşması yaptığı ülkeler

EK-A**İLGİLİ MEVZUAT**

1. 22.05.1930 Tarih ve 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu (Md. 155, 157, 158,164,174)
2. 23.10.1963 Tarih ve 353 Sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu (Md.11/E; 14/C,D,E,F)
3. 4104 Sayılı, Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun.
4. 30.01.1953 Tarih ve 6020 Sayılı kanunla onaylanan, 12 Ağustos 1949 Tarihli, "Savaş Esirleri Hakkında Uygulanacak Muamelelere Dair Cenevre Sözleşmesi"
5. 28 Temmuz 1951 Tarihli, "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi".
6. 19 Haziran 1951 Tarihli, "Kuzey Atlantik Anlaşmasına Taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme.(NATO/SOFA)"
7. 23 Haziran 1954 Tarihli, (Ankara), "Kuzey Atlantik Anlaşmasına Taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme"nin Tatbikatına Müteallik Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasında anlaşma.
8. 19 Haziran 1995 Tarihinde, Brüksel'de imzalanmış olan "Kuzey Atlantik Konseyine Taraf Devletler ve Barış İçin Ortaklık Programına Katılan Diğer Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne İlişkin Andlaşma".
9. M.S.B.lığının 03 Ekim 1995 gün ve MİY: 40-13-95/As. Adl. İşl. İhb. Yet. As. Czev. Ş. Sayılı genelgesi.

10. 18 Nisan 1961 Tarihli, “Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi”; 24 Nisan 1964 Tarihinde yürürlüğe girmiş,Türkiye tarafından 04 Eylül 1984 gün ve 3042 sayılı kanunla onaylanmıştır.(R.G.:24 Aralık 1984, Sayı:18615, Düstur:V. Tertip:C-24.)

11. 18.11.1959 tarih ve 7377 sayılı kanunla onaylanan, “Avrupa Konseyinin İmtiyaz ve Muafiyetlerine Mütedair Umumi Anlaşma”.

12. 05.12.1956 tarih ve 6860 sayılı kanunla onaylanan, “Hükümetimiz ile Avrupadaki Müttefik Yüksek Kumandanı arasında Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargahına tabi bulunan müttefik karargahların Türkiye ülkesinde tesisine ve faaliyetine tatbik olunacak hususi şeraite mütedair Anlaşma”.

13. Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatının, Milli Temsilcilerinin ve Milletlerarası Personelin Statüleri Hakkındaki Sözleşme.

14. Türkiye Cumhuriyeti ile muhtelif Devlet Hükümetleri arasında imzalanmış olan “Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği (çerçeve) Anlaşmaları” ve askeri yetkililer arasında imzalanmış olan “Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmaları”ndan yürürlükte bulunanlar.

EK-B**YABANCILAR HAKKINDA YAPILAN ADLİ SORUŞTURMALAR**

(3 Ekim 1995 gün ve MİY. 40-13-95/As.Adı.İşl.İhb.Yet.As.Czev.Ş. sayılı genelge)

1. Bilindiği gibi, Türk Ceza Kanununun 3 ncü maddesi; "Türkiye'de suç işleyen kimse, Türk kanunlarına göre cezalandırılır" hükmüne yer vermektedir. Kanunun 4 ncü maddesinde ise; "'Bir Türk veya yabancı, yabancı memleketlerde Türkiye Devletinin şahsiyetine karşı bir cürmü veya Türk Ceza Kanununun 316, 317, 318, 319, 320, 323, 324, 332 ve 333 ncü maddelerinde yazılı suçları işlerse, hakkında resen takibat yapılarak bu maddelerde yazılı cezalarla cezalandırılır" hükmü yer almaktadır.

Bu hükümler, yabancıların Türkiye'de işledikleri suçlarla, Ülke dışında işledikleri bir kısım suçlardan dolayı, Türk kanunlarına göre. Türk mahkemelerinde yargılanmaları kuralını öngörmektedir.

2. Günümüzde siyasi, ekonomik ve turistik nedenlerle uluslararası ilişkilerin gelişmesi sonucu Ülke topraklarında yabancılar tarafından işlenen suçlarda da artış meydana geldiği gözlenmektedir.

3. Yabancıların Türk Ceza Kanununun 3 ve 4 ncü maddelerinde belirtilen suçlarında Türk kanunlarının uygulanmasına rağmen, devletler hukukunun genel veya sözleşmelere dayalı bazı özel kurallarına göre, bu suçların soruşturulmasında yerine getirilmesi zorunlu bazı formalitelerin bilinmesinde yarar görülmektedir.

4. Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi (4.9.1984 gün ve 3042 Sayılı Kanunla onaylanmış olup; metni 24.12.1984 gün ve 18615 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.) Ülkemiz ve sözleşmeye taraf diğer ülkeler yönünden "diplomasi temsilcileri"nin hukuki statüsünü belirlemektedir.

Kendi devleti ve nezdinde bulunduğu devlete karşı görevlerle yükümlü bulunan diplomasi temsilcilerinin cezai kovuşturmalara karşı kişisel dokunulmazlıkları mevcut bulunmaktadır. Bunlar hiçbir şekilde tutuklanamaz veya gözaltına alınamazlar. Haklarında herhangi bir ceza kovuşturması açılması mümkün olmadığı gibi kendilerine

tebligat dahi yapılamaz. Diplomasi temsilcileri, yargı organları önüne mağdur veya tanık olarak davet olunmaları ve dinlenmeleri hallerinde de bu dokunulmazlıktan yararlanırlar. Ancak; kendisi dilerse, mahkeme önüne tanık veya mağdur olarak çıkabilir veya kendisi gelmese bile, beyanını yazılı olarak bildirebilir.

Viyana Sözleşmesinde, diplomatik dokunulmazlık ve muaflıktan kimlerin yararlanacağı gösterilmiştir.

Sözleşmenin 1 nci maddesi, elçilik personelini, misyon şefi ve misyon kadrosu olarak göstermiştir.

Misyon kadrosu:

- a. Misyonun diplomatik kadrosu,
- b. Misyonun idari ve teknik kadrosu,
- c. Misyonun müstahdemleri, olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Misyon şefi ile diplomatik kadro personeli, diplomatik ayrıcalıklardan ve bağışıklıklardan tam olarak faydalanırlar.

Misyonun idari ve teknik personeli ise; Sözleşmenin 37 nci maddesinin 2 nci fıkrasına göre:

- a. Kabul eden devletin vatandaşı olmamak.
- b. Kabul eden devletin ülkesinde daimi ikametgahları bulunmamak.

Koşuluyla diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan faydalanırlar.

Elçilik müstahdemlerinin durumu ise daha farklıdır. Sözleşmenin 37 nci maddesinin 3 ucu fıkrasına göre bunlar:

- a. Kabul eden devletin vatandaşı olmamak.
- b. Kabul eden devletin ülkesinde daimi ikametgahları bulunmamak,
- c. Görevlerinin ifası şuasında yapılan fiillere münhasır olmak, Koşuluyla diplomatik bağışıklıktan yararlanırlar.

5. Konsoloslarla ilgili hükümler, diplomasi temsilcileriyle ilgili olanlardan farklıdır. Konsolosların devleti temsil yetkileri bulunmamaktadır. Konsoloslar, "Yabancı ülkelerin şehir ve limanlarında kendilerini tayin eden devletlerin ticari ve hukuki çıkarlarını korumak ve geliştirmek ve vatandaşlarını himaye etmekle görevli resmi memurlardır."

Türkiye'nin taraf olduğu ikili ve çok taraflı konsolosluk sözleşmeleri, konsolosluk ilişkilerinin kurulması ve yürütülmesi ile ilgili geniş hükümler içermektedir. Ülkemizin taraf olduğu ikili ve çok taraflı konsolosluk sözleşmeleri EK-A'dadır.

Konsolosların temsil yetkisi olmadığı için, bağımsızlık ve ayrıcalıkları da diplomasi temsilcileri gibi gemş tutulmamıştır. Diplomasi temsilcilerinin eşleri ve çocukları da bağımsızlık ve ayrıcalıktan yararlandıkları halde; kişisel dokunulmazlık, sadece konsolosluk memurlarının kendilerine, belirli kayıtlarla tanınmıştır.

Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, (20.5.1975 gün ve 1901 Sayılı Kanunla onaylanmış olup; metni 27.9.1975 gün ve 15369 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır) konsolosluk memurlarının ve hizmetlilerinin resmi görevlerini yerine getirmeleri sırasında işledikleri fiillerden dolayı, kabul eden devletin yargısına tabi olmadıklarını belirtmektedir (Madde 43/!). Aynı Sözleşmeye göre, konsolosluk memurlarının tutuklanmaları veya gözaltına alınmaları, ancak ağır bir suç işlemeleri halinde yetkili adli makamın kararı ile mümkün olabilir (Madde 41/1). Konsolosluk ilişkileri konusundaki diğer ikili sözleşmeler de benzer hükümler içermektedirler.

6. Kuzey Atlantik Andlaşmasına Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşme'de yer alan hükümler ise; diplomatik bağımsızlık ve ayrıcalıklardan farklı bir hukuki durum yaratmaktadır.

Söz konusu Sözleşme (20.3.1954 gün ve 8663, 24.7.1969 gün ve 13257 Sayılı Resmi Gazeteler) hükümleri, Sözleşmeye taraf olan ülkelerin personeli tarafından işlenen suçlarda, yargı yetkisinin kime ait olduğunu çözümlenmektedir.

a. Gönderen Veya Kabul Eden Devletin Mutlak Yargı Yetkisine Sahip Olduğu Haller:

(1) Devletin emniyeti aleyhine işlenen suçlar:

Gönderen devletin askeri kanunlarına tabi şahıslar, gönderen devletin emniyeti aleyhine işledikleri suçlardan dolayı, gönderen devletin mutlak yargı yetkisine tabi olacaklardır.

Gerek gönderen devletin, gerekse kabul eden devletin kanunlarına tabi olan şahıslar, kabul eden devletin emniyeti aleyhine bir suç işlerlerse veya kabul eden devletin kanunlarına tabi olan bir kimse, gönderen devletin aleyhine bir suç işleyecek olursa, kabul eden devlet, bu şahısların yargılanması bakımından mutlak yargı yetkisini haiz olacaktır (Madde VII/2-C).

(2) Fiilin, bir devletin kanunlarına göre suç teşkil edip, diğer devletin kanunlarına göre suç oluşturulmaması hali:

Gönderen devletin kanunlarına göre cezayı gerektiren, fakat kabul eden devletin kanunlarına göre cezayı gerektirmeyen suçlar nedeniyle, gönderen devletin kanunlarına tabi şahıslar hakkında, gönderen devlet mutlak yargı yetkisine sahiptir (Madde VII/2-a).

Bunun tersine, kabul eden devletin kanunlarına göre suç teşkil olan, fakat gönderen devletin kanunlarına göre suç olmayan bir fiili, gönderen devlet mensuplarından biri, kabul eden devlet aleyhine işleyecek olursa, kabul eden devlet, bu şahıs hakkında mutlak yargı yetkisine sahiptir (Madde VII/2-b).

b. Gönderen Ve Kabul Eden Devletlerin Yargı Yetkisine Rüçhaniyetle Sahip Oldukları Haller:

(1) Gönderen devletin yargı yetkisine rüçhaniyetle sahip olduğu haller:

aa. Münhasıran gönderen devletin malına veya emniyetine veya münhasıran bu devlet mensubu veya sivil unsuru veya bir yakınının şahsına veya malına karşı işlenen suçların kovuşturulması, failin gönderen devletin asker veya sivil unsuru olması halinde, gönderen devletin yargı yetkisi dahilindedir (Madde VII/3-İ).

bb. Resmî görevin ifası dolayısıyla veya resmi görev sırasında işlenen suçlar:

Gönderen devletin asker veya sivil unsurlarının, resmi görevlerini yaparlarken bir suç işlemeleri veya ihmal ile bir suça neden olmaları halinde, gönderen devletin yargı organları yargı yetkisine rüçhaniyetle sahip olacaklardır (Madde VII/3-ii).

(2) Kabul eden devletin yargı yetkisine rüçhaniyetle sahip olduğu haller:

Yukarıda belirtilenlerin dışındaki suçlarda, kabul eden devlet yargı yetkisine rüçhaniyetle sahiptir (Madde VII/3-b).

rüçhan hakkına sahip olan devlet, yargı yetkisini kullanmaktan vazgeçtiği takdirde, diğer devlet makamlarını mümkün olan süratle haberdar etmek zorundadır.

Görüldüğü gibi Kuzey Atlantik Andlaşmasına Taraf Olan Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşme, yabancılara diplomatik dokunulmazlık sağlamamaktadır.

Ancak, yine NATO çerçevesinde imzalanmış bulunan "Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatının, Milli Temsilcilerin ve Milletlerarası Personelin Statüleri Hakkında Sözleşme", üye devlet temsilcileri ile milletlerarası personele bir takım dokunulmazlıklar sağlamaktadır.

7. Öte yandan, konsolosluk ilişkileri konusundaki ikili ve çok taraflı sözleşmeler, konsolosluk memurlarına, kendi vatandaşları ile ilgili olarak bir takım hak ve yetkiler tanımaktadır.

Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin, "Gönderen Devlet Uyruklarıyla Temas" başlıklı 36 ncı maddesinin l/b bendinde; "İlgili talep ettiği takdirde, kabul eden devletin yetkili makamları gönderen devletin bir uyruğunun gönderen devlet konsolosluğu görev çevresinde tutuklanmasından, hapsedilmesinden veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmasından vakit geçirmeksizin söz konusu konsolosluğu haberdar edeceklerdir. Tutuklanmış, hapsedilmiş veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmış olan kişiden konsolosluğa hitaben sadır olmuş her türlü haber, keza anılan makamlarca derhal konsolosluğa intikal ettirilecek ve yine bu makamlar, bu bentle tanınmış olan haklar hakkında ilgili kişiye gecikmeksizin bilgi vereceklerdir" denilmektedir.

Aynı maddenin l/c bendinde ise; "Konsolosluk memurları, hapsedilmiş, önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmış olan gönderen devletin uyruğunu ziyaret etmek, onunla görüşmek ve muhaberatta bulunmak ve onun mahkemeler önünde temsilini sağlamak baklına sahiptirler. Konsolosluk memurları, keza, kendi konsolosluk görev çevresinde, bu hükmün yerine getirilmesi amacıyla hapsedilmiş veya gözaltına alınmış olan gönderen devletin uyruğunu ziyaret etmek hakkına sahiptirler. Bununla beraber, konsolosluk memurları, hapsedilmiş veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde gözaltına alınmış bulunan bir vatandaşın açıkça muhalefet etmesi halinde, bu vatandaş lehine müdahalede bulunmaktan kaçınacaklardır" hükmü yer almıştır.

Bu hükümler nedeniyle, yabancılar hakkında yapılacak adli işlemlerden, ilgili konsolosluğun haberdar olması zorunluluğu doğmaktadır. Konsolosluk memurunun yabancı sanıkla ilgilenmesinin ön şartı, sanığın bunu istemesidir. Sanığın muhalefeti halinde, böyle bir yetkiyi kullanmaları mümkün bulunmamaktadır.

8. Ancak, yabancılar hakkında yapılan soruşturmalara gerek devletler hukukunun yukarıda sıralanan bu girift kuralları, gerekse sanığın kimliğine bağlı nedenlerle, uluslararası ilişkileri etkileyebilecek derecede sansasyon yaratması olası bulunmaktadırlar.

Bu arada, soruşturmalar hakkında basına bilgi verilmesi, sakıncaları daha da artırmaktadır.

Bilindiği gibi, T.S.K. İç Hizmet Yönetmeliğinin 128 nci maddesinin (d) bendi, asker kişilerin izinsiz olarak basın, yayın organ ve mensuplarına beyanat vermelerini kesin olarak yasaklamaktadır. Kaldı ki, hazırlık soruşturmasının gizliliği kuralı nedeniyle, böyle bir açıklama Ceza Usulü Hukuku kurallarıyla da bağdaşmamaktadır. Yabancılar hakkında yapıdan soruşturmalarda, gizlilik konusunda daha duyarlı olunması, Ülkemizin çıkarlarına da uygun düşecektir.

9. Bu nedenlerle, yabancılar hakkında askeri savcılarca başlatılan hazırlık soruşturmalarında, aşağıda açıklanan gereklere mutlaka uyulacaktır.

a. Soruşturmaya başlandığı en seri vasıta ile ve gizli olarak Bakanlığa rapor edilecek, raporda olayın mahiyeti ve sanıkların kimlikleri ayrıntılı olarak belirtilecektir.

b. Yabancı sanığın sıfat ve kimliği devletler hukukunun genel kuralları, ikili ve çok taraflı sözleşmeler ve yukarıdaki paragraflarda yapılan açıklamaların ışığı altında titizlikle değerlendirilecek, gerektiğinde Bakanlıktan görüş istenecektir. Sanığın diplomatik dokunulmazlığının bulunup bulunmadığı konusunda Dışişleri Bakanlığının bilgisine başvurulması için Bakanlığımızdan talepte bulunulacaktır.

c. Tutuklanan veya gözaltına alınan yabancı uyrukluların talepleri halinde, ilgili yabancı konsolosluklara bu konuda bilgi verilmesi kuralına uyulması bakımından, bu tür talepler ivedilikle Bakanlığa intikal ettirilecektir.

d. Asker kişileri için İç Hizmet Yönetmeliğinin 128 nci maddesinde yer alan basın, yayın organ ve mensuplarına hiç bir surette beyanat verilemeyeceği hususundaki yasağa titizlikle riayet edilecek hazırlık soruşturmasının gizliliği esasına uyulmasında, bu tür soruşturmalar yönünden özel bir hassasiyet gösterilecektir.

e. Yabancılar hakkındaki soruşturmaların ve davaların safahatı aylık olarak gizlilik kaydıyla Bakanlığa rapor edilecek, olağanüstü gelişmeler anında bildirilecektir.

f. Kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı durumlarda duruşmanın kapalı yapılmasının takdiri askeri mahkemeye ait olmakla birlikte, bu tür davalarda, olayın niteliği gerektiriyorsa, askeri savcılık

makamı olarak, duruşmanın gizliliği isteminde bulunulacak, uluslararası ilişkileri etkileyecek hallerde Bakanlıktan görüş sorulacaktır.

Milli Savunma Bakanı

KONSOLOSLUK SÖZLEŞMELERİ

1. Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi:
(Metni 27.9.1975 gün ve 15369 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 20.5.1975 gün ve 1901 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)
2. Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Arasında Konsolosluk Mukavelesnamesi. (Metni 8 Haziran 1930 gün ve 1514 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 22.5.1930 gün ve 1634 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)
3. Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Münakit Şehbenderlik Mukavelesnamesi: (Metni 6.5.1928 gün ve 88i Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 1.5.1928 gün ve 1227 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)
4. Türkiye Cumhuriyeti ile İtalya Krallığı Arasında Münakit Konsolosluk Mukavelesnamesi: (Metni 7.4.1931 gün ve 1768 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 26.3.1931 gün ve 1788 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)
5. Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı Arasında Konsolosluk Mukavelesnamesi: (Metni 27 Kanunvevel (Aralık) 1939 gün ve 4395 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme. 20.12.1939 gün ve 3753 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)
6. Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 16.7.1973 gün ve 14596 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 19.4.1973 gün ve 1707 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)
7. Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 25.7.1975 gün ve 14605 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 19.4.1973 gün ve 1705 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)
8. Türkiye Cumhuriyeti ile Belçika Krallığı Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 23.9.1975 gün ve 15365 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 17.4.1975 gün ve 1880 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)

9. Türkiye Cumhuriyeti ile Tunus Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 2.3.1983 gün ve 17975 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 19.11.1982 gün ve 2713 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)

10. Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 14.8.1971 gün ve 19926 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme. 26. 1. 1971 gün ve 1332 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)

11. Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 18.1.1987 gün ve 19345 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 7.10.1986 gün ve 3312 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)

12. Türkiye Cumhuriyeti ile Polonya Halk Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 24.12.1988 gün ve 20029 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 21.4.1988 gün ve 3431 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)

13. Türkiye Cumhuriyeti ile Mısır Arap Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 5.3.1989 gün ve 20099 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 27.10.1988 gün ve 3489 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)

14. Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 11.6.1989 gün ve 20192 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 26.10.1988 gün -ve 3491 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)

15. Türkiye Cumhuriyeti ile Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 7.10.1990 gün ve 20658 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 19.4.1990 gün ve 3640 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)

16. Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 15.4.1991 gün ve 20846 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 6.6.1990 gün ve 3654 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)

17. Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 19.9.1993 gün ve 21703 Sayılı Resmi

Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 15.4.1993 gün ve 3902 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.)

18. Türkiye Cumhuriyeti ile Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi: (Metni 15.1.1979 gün ve 6520 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme, 29.6.1978 gün ve 2163 Sayılı Kanunla onaylanmıştır.

TÜRKİYE’NİN ASKERİ ALANDA EĞİTİM, TEKNİK VE BİLİMSEL İŞBİRLİĞİ (ÇERÇEVE) ANLAŞMASI YAPTIĞI ÜLKELER			
1.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2317
2.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2317
3.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Belarus Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
4.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna-Hersek Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
5.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2318
6.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Burkina Faso Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
7.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Çek Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
8.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Estonya Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
9.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2319
10.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Gambiya Cumhuriyeti Arasında</u>		

	<u>Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
11.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
12.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
13.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile İsrail Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2320
14.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
15.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
16.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Kore Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
17.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Letonya Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2321
18.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Arap Halk Sosyalist Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
19.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Litvanya Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
20.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“

21.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2322
22.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Mali Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
23.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Moğolistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
24.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Moldova Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
25.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Oman Sultanlığı Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2323
26.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
27.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Pakistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
28.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Polonya Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
29.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2324
30.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Senegal Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
31.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Slovakya Cumhuriyeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“

EK-C'nin Devamı

XIII. TÜRKİYE'NİN ASKERİ EĞİTİM VE İŞBİRLİĞİ ANLAŞMASI YAPTIĞI ÜLKELER			
1.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2329
2.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
3.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Bangladeş Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
4.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Birleşik Arap Emirlikleri Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
5.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Bosna-Hersek Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
6.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2330
7.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Çek Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
8.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
9.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
10.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Gambiya Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
11.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2331
12.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
13.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
14.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile İran Cumhuriyeti Arasında Askeri</u>		

	<u>Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
15.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile İsrail Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
16.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2332
17.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
18.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Kore Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
19.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Kuveyt Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
20.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Letonya Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
21.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Litvanya Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2333
22.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
23.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
24.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Malezya Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
25.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Mali Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
26.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Mısır Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2334
27.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Moğolistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
28.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
29.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Pakistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
30.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Polonya Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“

31.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2335
32.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Senegal Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
33.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Singapur Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
34.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Slovakya Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
35.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“
36.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Ukrayna Cumhuriyeti Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	2336
37.	<u>Türkiye Cumhuriyeti ile Haşimi Ürdün Krallığı Arasında Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması</u>	4/A	“

KAYNAKÇA

- Askeri Yargı ile ilgili KANUNLAR ve İÇTİHATLAR-4
- Askeri Yargı ile ilgili KANUNLAR ve İÇTİHATLAR-4/A
- BOZKURT, Enver. “Deniz Hukuku: Milletlerarası Örf ve Adet Hukukunda Münhasır Ekonomik Bölge”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, <http://www.usakgudem.com/makale>, erişim tarihi; 17.04.2006.
- BOZKURT, Enver, *Yabancılar Hukukunun Şekli Kaynakları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.
- ÇELEN, Orhan**, *NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesine Göre Rüçhanlı Yargı Yetkisi*, Askeri Adalet Dergisi, Sayı 92, Ocak 1995.
- ÇELEN, Orhan**, *Askeri Ceza Kanunu*, Ankara, 2001.
- CELİKEL, Aysel**, *Yabancılar Hukuku*, Beta Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2000.
- ÇELEN, Orhan**, (NATO/SOFA) *Kuvvetler Statüsü Sözleşmesine Göre Ceza Yargısı ve Tazminat İşlemleri (7 ve 8 nci maddeleri)*, Ankara: Genelkurmay Adli Müşavirliği, Yayın No:12, 1991 (Genelkurmay Basımevi, Yayın Numarası: 91/32)
- ERMAN, Sahir**, *Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul*, İstanbul, 1983. (7'nci Bası)
- EROL, Kemal**, *Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulanması*, Ankara: Rekabet Kurumu Yayını, 2000.
- GÖGER, Erdoğan**, *Devletler Hususi Hukuku*, Ankara: Ankara Üniv.Hukuk Fakültesi Yay. No.383, (İkinci baskı), 1976.
- GÖGER, Erdoğan**, *Devletler Hususi Hukuku*, Ankara: Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi Yay. No.403, (Dördüncü baskı), 1977.
- GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat**, *Devletlerarası Ceza Hukuku*, Ankara, 1959.
- GÜNDÜZ, Bilal**, *Yabancı Hukukunun Uygulanması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bil.Fak. Özel Hukuk Anabilim Dalı, 1989.

KIRAN, Muzaffer ve GÜNERİ, Gültekin, NATO Kanun ve Andlaşmaların Türkiye'deki Mukayeseli Tatbikatı, Ankara, 1962.

KOCAOĞLU, S.Sinan, "Evrensel Yetki",

<http://www.turkhukusitesi.com/makaleler>, erişim tarihi: 18.04.2006.

KUNTER, Nurullah-YENİSEY, Feridun, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul, 2002-2003 (12 nci Bası).

MERT, Harun, *Türk Hukukunda Yabancı Devletin Yargı Bağımsızlığı*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Fakültesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 1999.

NALCIOĞLU, Orhan, *Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekatının Hukuksal Esasları*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 1997, (Genelkurmay Basımevi, Yayın No:97/41.

NOMER, Engin, *Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul, 1996, (8 nci bası).

NOMER, Engin, *Devletler Hususi Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları (6.baskı), 1990.

OKŞAR, Mustafa, *Küreselleşme Karşılığı*, Ankara: Yüksek Lisans Seminer Tezi, 2003.

KAYA, Alaattin, Askeri Adalet İşleri Başkanlığı, Ankara.

ÖZTÜRK, Bahri, *Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, Ankara (3 ncü Bası), 1994.

PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Ankara: Turhan Kitabevi (3 ncü bası), 1992.

TEKİNALP, Gülören, *Türk Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları (7.Baskı), 2002.

